

NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENTET

Strategi

Små bedrifter – store verdier

Regjeringens strategi for små og mellomstore bedrifter

NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENTET

Strategi

Små bedrifter – store verdier

Regjeringens strategi for små og mellomstore bedrifter

Forord

Vi vil gjøre det enklere å starte og drive bedrift i Norge.

De fleste bedrifter i Norge er små og mellomstore, og 99,5 prosent av bedriftene har færre enn 100 ansatte. Små og mellomstore bedrifter er viktige bidragsyttere til verdiskapingen i Norge og til å opprettholde arbeidsplasser og bosetting i hele landet.

Mange politikkområder er viktige for små og mellomstore bedrifter, og strategien tar derfor opp en rekke temaer. Vi gjennomgår de forskjellige områdene og foreslår konkrete tiltak for å få til forbedringer.

Et tema som vies ekstra oppmerksomhet er regjeringens arbeid med forenkling for næringslivet. Regjeringen ønsker å få til konkrete resultater som merkes i den enkelte bedrifts hverdag. Derfor har regjeringen satt et ambisiøst mål for sitt forenklingsarbeid - for at næringslivet i Norge skal merke en forskjell.

Vi har gjennomført flere tiltak og mange nye er på trappene. Vi har god kontakt med næringslivet for å identifisere forenklingstiltak som bidrar til en enklere hverdag for bedriftene.

Det er mange tiltak i strategien. Tiltakene er viktige bidrag til at det blir enklere å starte, drive og utvikle bedrifter i Norge.

Oslo, 26. mars 2012

Trond Giske

Nærings- og handelsminister

INNLEDNING

Innledning	6
1.1 Bakgrunn og målsettinger	7
1.2 Organisering av arbeidet med strategien	8
 Fakta og beskrivelse av smb	 10
2.1 Innledning	11
2.2 Om SMB-begrepet	13
2.3 Organisasjonsform og størrelse	13
2.4 Verdiskaping	16
2.5 Næringsgrupperinger	19
2.6 Nyetableringer og overlevelse	19
2.7 Konkurser	20

Innhold

OVERORDNEDE RAMMEBETINGELSER

Den brede næringspolitikken for SMB	22
3.1 Den norske modellen	23
3.2 Den økonomiske politikken	24
3.3 Skattepolitikken	25
3.4 Utdanningspolitikken	26
3.5 Arbeidsmarkedspolitik	27
3.6 Samferdsel	27
3.7 Miljøpolitikk	27
3.8 Markedsadgang	28
3.9 IT-politikk/bredbånd	29
3.10 Distrikts- og regionalpolitikken	29
3.11 Sektorvise satsinger	30

Innhold

III

KONKRETE TILTAKSOMRÅDER FOR SMB

Næringsrettet forenkling 32

4.1	Bakgrunn	33
4.2	Kartleggingsprosjektet og prinsipper for forenkling	34
4.3	Arbeidet med forenkling	34
4.4	Tiltak	44

Etablering og kapital 46

5.1	Etablering og utvikling av bedrifter	47
5.2	Finansieringsordninger	49
5.3	Tiltak	53

Innovasjon og FoU 54

6.1	Innovasjon og FoU som konkurransefaktorer	55
6.2	Regjeringens politikk for innovasjon og FoU	56
6.3	Tiltak	65

Kompetanse 66

7.1	Kompetanseutfordringen	67
7.2	En kompetansepolitikk for SMB	69
7.3	Tiltak	73

Internasjonalisering 74

8.1	Norske bedrifter i en globalisert verden	75
8.2	Regjeringens arbeid med internasjonalisering	78
8.3	Tiltak for små og mellomstore bedrifter i EU og EØS-området	81
8.4	Tiltak	85

Eierskifte 86

9.1	Eierskifte i bedrifter og verdiskaping	87
9.2	Regjeringens arbeid med eierskifte	88
9.3	Fremtidig satsing på eierskifte	89
9.4	Tiltak	91

Offentlige anskaffelser 92

10.1	Leveranser til offentlig sektor	93
10.2	Utfordringer for SMB ved leveranser til offentlig sektor	95
10.3	Tilrettelegging for smb ved offentlige innkjøp	96
10.4	Strategi for økt innovasjonseffekt av offentlige anskaffelser	97
10.5	Tiltak	99

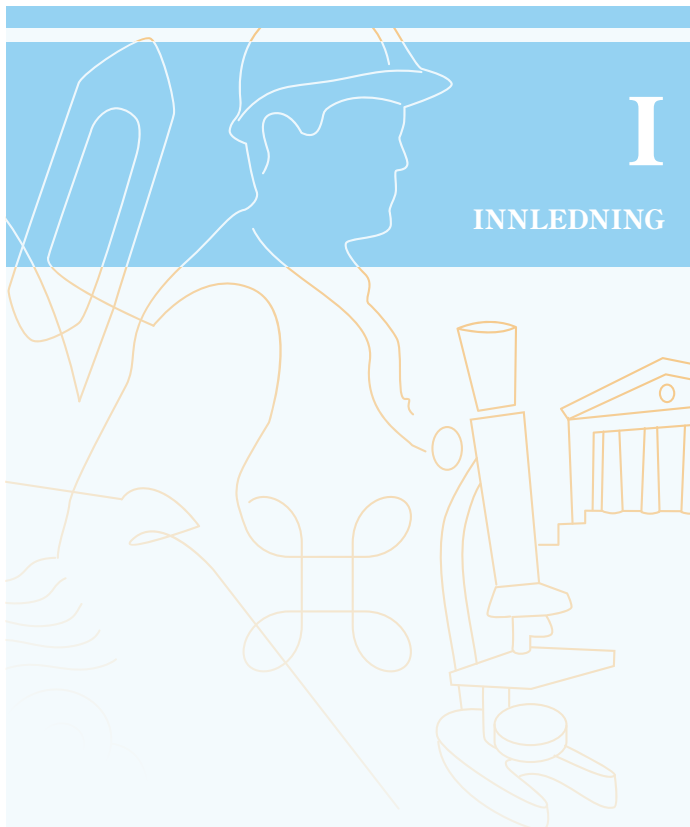
Industrielle rettigheter 100

11.1	Beskyttelse av rettigheter	101
11.2	Industrielle rettigheter – dagens politikk	102
11.3	Tiltak	105

Kapittel 1

INNLEDNING

I

INNLEDNING

1.1 Bakgrunn og målsettinger

Verdiskaping i næringslivet er grunnlaget for å opprettholde et fortsatt høyt velferdsnivå og sikre velferden for kommende generasjoner. Målet for regjeringens næringspolitikk er derfor at vi skal ha størst mulig samlet verdiskaping i norsk økonomi.

Små og mellomstore bedrifter bidrar i stor grad til verdiskapingen i det norske samfunnet. Når nye bedrifter etableres og eksisterende bedrifter utvikler seg, skapes og opprettholdes arbeidsplasser. Målgruppen for strategien er aktører som ønsker å starte nye og/eller videreutvikle eksisterende bedrifter. Denne strategien setter både mulighetene og utfordringene til små og mellomstore bedrifter tydeligere på dagsordenen.

SMB-strategien er en del av oppfølgingen av Stortingsmelding nr. 7 (2008-2009) Et nyskapende og bærekraftig Norge (Innovasjonsmeldingen), som ble lagt frem i desember 2008.

I denne sier regjeringen at det skal utarbeides en strategi for små og mellomstore bedrifter.

Forut for denne kom EUs "Small Business Act", en handlingsplan for små bedrifter som ble lagt frem i juni 2008 og som ble revidert og oppdatert våren 2011. Regjeringen legger vekt på gode rammebetingelser for næringslivet og en aktiv næringspolitikk. Vi skal ha omstillingsdyktige bedrifter over hele landet som skaper trygge og lønnsomme arbeidsplasser og bidrar til å sikre bosettingen. Dette vil bidra til en høy samlet verdiskaping i Norge og dermed også gi grunnlag for høy velferd.

Regjeringen vil føre en næringspolitikk som legger til rette for utvikling av et nyskapende, kunnskapsbasert og miljøvennlig næringsliv. Strategiske nasjonale satsinger skal bidra til å gjøre Norge til et miljøpolitisk foregangsland og skape arbeidsplasser i hele landet. Det er viktig at næringslivet produserer varer og tjenester som stiller høye krav til kompetansen hos arbeidsstyrken. Satsing på utdanning, næringsrettet forskning og kompetanseutvikling er derfor sentralt i regjeringens næringspolitikk.

Eksporttrettet industri og tjenesteleverandører utgjør en stor del av sysselsettingen og verdiskapingen i Norge. Mange bedrifter er verdensledende på sine områder. Gjennom en ansvarlig økonomisk politikk og inntektspolitikk vil regjeringen bidra til å videreutvikle industrien og andre eksportrettede næringer. Aktiv handelspolitikk og rammebetingelser som fremmer konkurransekraften er også viktig for å sikre verdiskapingen i konkurranseutsatt sektor.

God omstillingsevne er et konkurransefortrinn for norsk næringsliv og avgjørende for å lykkes i internasjonale markeder. Den norske modellen (se nærmere omtale i kapittel 3.1.) bidrar til omstilling. Eksisterende bedrifter må videreutvikles, og regjeringen vil legge til rette for entreprenørskap og etablering av nye små og mellomstore bedrifter.

Ved siden av arbeidskraftens omstillingsevne er dynamikken som små og mellomstore bedrifter står for en av årsakene til at norsk fastlandsøkonomi viser betydelig vekstkraft, til tross for at Norge av og til får lav uttelling på enkelte innovasjonsindikatorer. For å stimulere både eksisterende og nye bedrifter til økt verdiskaping arbeider regjeringen med en rekke tiltak for å forenkle næringslivets rammevilkår. I norsk næringsliv har 99,5 prosent av bedriftene færre enn 100 ansatte.

Kravene i regelverket er ofte de samme for små bedrifter som for store, selv om små bedrifter har færre ressurser

til å utføre administrative oppgaver. Forenklingsarbeidet kommer dermed spesielt de mindre bedriftene til gode og gis derfor spesiell oppmerksomhet i strategien. Regjeringen har lagt sterk vekt på at arbeidet med næringsrettet forenkling skal styrkes og konkretiseres.

Mange politikkområder er viktige når bedrifter skal etableres, drives og videreutvikles. Regjeringens arbeid med forenkling for næringslivet er allerede nevnt. Andre områder er etablering av bedrift og kapitalspørsmål, tilgang på kompetent arbeidskraft for bedriftene, muligheter til FoU og innovasjon i bedriftene og eierskifte, små og mellomstore bedrifters muligheter til å delta ved innkjøp i regi av det offentlige og bedrifters muligheter til å sikre virksomheten industrielle rettigheter.

Som følge av økende globalisering er også internasjonalisering og EUs arbeid for SMB viktige for økt verdiskaping i norske SMB. Disse temaene drøftes i strategien, og det presenteres konkrete tiltak som skal gjennomføres. Flere av tiltakene er utviklet i nært samarbeid med næringslivet.

Regjeringen vil gjennom denne strategien legge til rette for at flere kan starte bedrifter, at bedriftene er gode og trygge arbeidsplasser som bidrar til verdiskapingen, og at små og mellomstore bedrifter kan videreutvikle sin virksomhet.

1.2 Organisering av arbeidet med strategien

I Innovasjonsmeldingen ble det varslet at det skulle settes ned et strategisk råd for små og mellomstore bedrifter i forbindelse med utarbeidelsen av SMB-strategien. Rådet ble nedsatt i 2009 og består av representanter fra ulike små og mellomstore bedrifter fra hele landet, i tillegg til representanter fra nærings- og arbeidstakerorganisasjoner. Det strategiske rådet er et rådgivende organ for nærings- og handelsministeren i saker som gjelder små og mellomstore bedrifter. Vi har mottatt innspill i møtene med strategisk råd og har også fått skriftlige tilbakemeldinger. Rådets innspill har vært nyttige og viktige i arbeidet med utformingen av strategien. Både valg av temaer som tas opp i strategien og også flere av tiltakene har sitt utgangspunkt i næringslivets innspill til strategiarbeidet.

Det er også etablert et arbeidsutvalg, bestående av nærings- og arbeidstakerorganisasjoner, samt Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd. Arbeidsutvalget har diskutert aktuelle temaer i strategien og forberedt saker til strategisk råd. Nærings- og handelsdepartementet har vært sekretariat for både rådet og arbeidsutvalget.

A close-up photograph of two black pens with blue tips resting on a document. The document features a grid pattern and some handwritten text, including the number '3'. The pens are positioned diagonally across the frame. A semi-transparent pink rectangular box is overlaid on the bottom right of the image, containing the chapter title.

Kapittel 2

FAKTA OG BESKRIVELSE AV SMB

2.1 Innledning

Norge er verdens 25. største økonomi, men kun verdens 116. største land målt etter antall innbyggere. Per innbygger har Norge den nest høyeste verdiskapningen i verden etter Luxembourg. OECD anslår en vekst i BNP for fastlands-Norge på om lag 2,7 prosent i 2012. For 2013 anslås en enda sterkere vekst på om lag 3,6 prosent. Arbeidsledigheten er lav sammenlignet med andre land – 3,2 prosent i 2012.

Grunnlaget for vår høye velstand er et velfungerende høyproduktivt næringsliv. Norske bedrifter kan beskrives som en kombinasjon av mangfold og spisskompetanse. Den store bredden i bedrifts-Norge har gitt oss mange bein å stå på, og gjort økonomien mindre sårbar for svingninger i enkelt næringer.

Samtidig har mange norske bedrifter utviklet seg til å bli ledende både teknologisk og kompetansemessig i sine markeder.

■ Ulike avgrensninger av SMB

SMB omtales ofte som foretak med under 100 ansatte. Forskningsrådet bruker denne grensen i sin årsrapport for SMB. NHO avgrenser også SMB til under 100 ansatte.

EU har en annen avgrensning for små og mellomstore bedrifter som til en viss grad brukes i Norge. EU setter grensen for små og mellomstore bedrifter til under 250 årsverk, årlig omsetning under 50 millioner euro eller årlig balanse under 43 millioner euro. Denne grensen brukes i Norge i forbindelse med ulike tilskuddsordninger som helt eller delvis finansieres av EU-midler.

I regnskapsloven regnes foretak som små dersom de ikke overskrider 2 av 3 følgende vilkår: salgsinntekt på 70 millioner kroner, balansesum på 35 millioner kroner og gjennomsnittlig antall ansatte på 50 årsverk.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har ingen entydig avgrensning av SMB. SSBs statistikk er delt inn etter størrelsessegmenter (1-4 ansatte, 5-9 ansatte osv.) som gjør det mulig å tilpasse statistikken etter hvilken grense som er ønsket.

Verdiene som skapes i norske bedrifter er enorme. Bedriftene omsatte for nesten 5 000 milliarder kroner i 2008. Det tilsvarer mer enn fem norske statsbudsjetter tilsammen. I 2011 eksporterte norske bedrifter varer og tjenester for 36 000 millioner kroner hvert eneste sekund.

Det er nesten 1150 milliarder kroner hvert år. En stor del av denne verdiskapningen skjer i små og mellomstore bedrifter. Dette kapitlet gir en gjennomgang av tall og fakta om norske små og mellomstore bedrifter.

2.2 Om SMB-begrepet

Det er ikke etablert noen norsk definisjon på hva som er en liten eller mellomstor bedrift. Denne strategien har ikke valgt en eksakt avgrensning, men retter seg i all hovedsak mot bedrifter med under 100 ansatte.

2.3 Organisasjonsform og størrelse

Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at det var 487 138 bedrifter i Norge ved inngangen til 2012.

■ Begreper

Et enkeltpersonforetak er en organisasjonsform hvor en "fysisk person", altså ett menneske, står ansvarlig for en næringsvirksomhet. Det betyr at han eller hun har fullt økonomisk ansvar for virksomhetens gjeld.

Et aksjeselskap er et selskap hvor ingen av deltakerne har personlig ansvar for selskapets forpliktelser. Selskapet betraktes som en selvstendig (juridisk) enhet. Eierne i aksjeselskapet (aksjonærene) har i utgangspunktet bare mulighet til å tape aksjekapitalen (det som er skutt inn i selskapet).

Et ansvarlig selskap er en sammenslutning hvor to eller flere eiere (deltakere) samlet eller hver for seg har et ubegrenset personlig ansvar for virksomhetens gjeld.

Finnmark hadde færrest bedrifter, drøyt 7 700. Størst andel bedrifter var lokalisert i Oslo og Akershus. Nesten 24 prosent av alle bedriftene lå i disse to fylkene.

Nesten 60 prosent av bedriftene hadde ingen ansatte, men det er store variasjoner blant de ulike næringene. Innenfor jordbruk, skogbruk og fiske hadde nesten 87 prosent av bedriftene null ansatte. Innenfor finansierings- og forsikringsvirksomhet hadde kun 1 av 4 bedrifter ingen ansatte.

SSB gir også tall for foretak i Norge. Foretak er den juridiske enheten, og kan for eksempel organiseres som enkeltpersonforetak, aksjeselskap m.m.

Et foretak kan ha flere tilknyttede bedrifter med ulik geografisk lokalisering eller innenfor ulike næringer. For eksempel er Hydro et aksjeselskap med flere bedrifter slik som Karmøy metallverk, Høyanger aluminiumsverk og Hydro Energi Sogn. Følgelig er antall foretak lavere enn antall bedrifter.

Den mest oppdaterte foretaksstatistikken inkluderer ikke primærnæringene eller offentlig forvaltning. Den viser at det var 334 433 foretak i Norge i 2008, 357 581 foretak i 2009 og 359 359 foretak i 2010.

Organisasjonsform	Antall foretak	Prosentandel
Enkeltpersonforetak	198 435	49,3
Aksjeselskap (AS)	167 567	41,7
Selskap med delt ansvar (DA)	9 179	2,3
Ansvarlig selskap	6 449	1,6
Norsk avdeling av utenlandsk foretak (NUF)	7 278	1,8
Annet ¹	13 312	3,3
Totalt	402 220	100

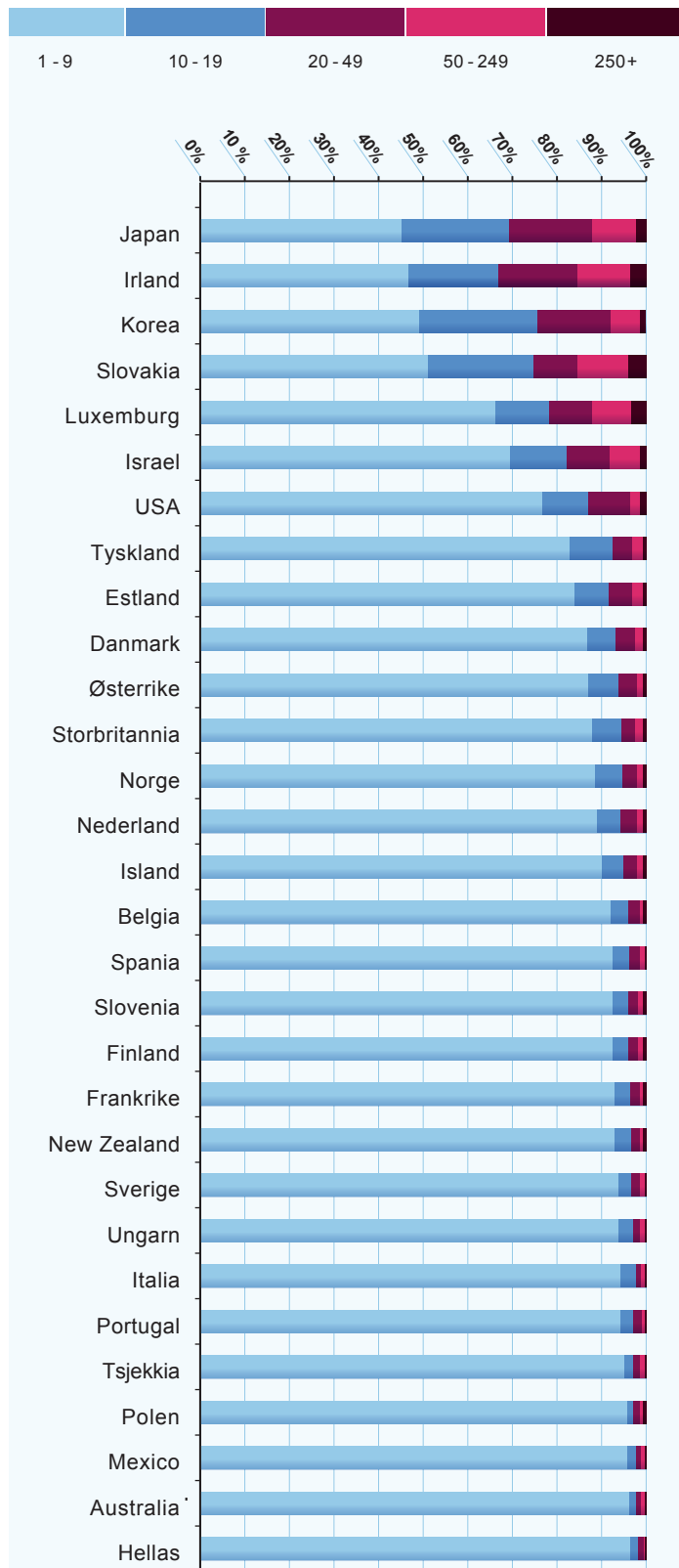
Tabell 1: Oversikt over foretak med ulike organisasjonsformer i 2009 (Kilde: SSB)

Antall sysselsatte	Antall foretak	Prosentandel
Ingen sysselsatte	129 466	32,2
1-4 sysselsatte	217 714	54,1
5-9 sysselsatte	27 703	6,9
10-49 sysselsatte	23 371	5,8
50-99 sysselsatte	2 112	0,5
100-249 sysselsatte	1 213	0,3
250 sysselsatte og over	641	0,2
Total	402 220	100

Tabell 2: Oversikt over foretak fordelt etter grupperinger med antall sysselsatte i 2009 (Kilde: SSB)

Antall sysselsatte	Totalt antall sysselsatte	Prosentandel
1-4 sysselsatte	327 917	18,3
5-9 sysselsatte	180 136	10,1
10-49 sysselsatte	442 564	24,8
50-99 sysselsatte	144 763	8,1
100-249 sysselsatte	181 561	10,2
250 sysselsatte og over	510 638	28,6
Total	1 787 579	100

Tabell 3: Oversikt over antall sysselsatte i foretak fordelt etter grupperinger med antall sysselsatte i 2009 (Kilde: SSB)

Figur 1: Foretak etter størrelse og andel sysselsatte i 2007 (Kilde: OECD, Entrepreneurship at a Glance 2011)

Primærnæringene utgjør om lag 16 prosent av alle foretak i Norge. De ferskeste tallene er her fra 2009. Når vi inkluderer primærnæringene var det 402 220 foretak i Norge i 2009 (unntatt offentlig forvaltning).

Det er en avveining om man skal ta utgangspunkt i bedriftsstatistikken som gir tall for 2012, foretaksstatistikken uten primærnæringene som gir tall for 2010 eller foretaksstatistikken med primærnæringene for gir tall for 2009. Foretaksstatistikken er bedre utviklet og gir mer informasjon enn bedriftsstatistikken.

Videre er det problematisk å ekskludere primærnæringene når næringen utgjør en betydelig del av alle foretak i Norge. I den videre fremstillingen er det hovedsakelig brukt 2009-tall fordi dette gir et mest riktig bilde av situasjonen. Nyere tall er brukt der det er hensiktsmessig.

Tabell 1 viser fordelingen av antall foretak på ulike organisasjonsformer i Norge. De mest vanlige organisasjonsformene er enkeltpersonforetak og aksjeselskap. Disse utgjør i overkant av 90 prosent av alle norske foretak. For enkeltpersonforetak er det mest vanlige 1-9 sysselsatte. Dette gjelder for 3 av 4 enkeltpersonforetak. Mer enn 50 ansatte er svært sjelden for enkeltpersonforetak.

Når det gjelder aksjeselskapene, er det 40 prosent som har 0 sysselsatte og 46 prosent som har 1-9 sysselsatte. Innenfor gruppen aksjeselskap med 0 sysselsatte er flere holdingselskaper. De små og mellomstore foretakene utgjør nesten alle foretak i Norge, og står for brorparten av sysselsettingen. Tabell 2 viser at 99,5 prosent av Norges foretak har færre enn 100 sysselsatte. Gruppen med 1-4 sysselsatte er størst og utgjør mer enn halvparten av det totale antall foretak.

Om lag 1,1 mill sysselsatte i privat sektor jobber i små eller mellomstore foretak. Tabell 3 viser at dette utgjør 61,3 prosent av den totale sysselsettingen i privat sektor. Av disse står foretak med 1-9 sysselsatte for 28,4 prosent av den totale sysselsettingen. En del av de mindre foretakene har dessuten ikke sysselsatte.

I internasjonal sammenheng er det vanlig at foretak har få sysselsatte. Figur 1 viser at det er et mindretall av OECD-landene som har en høy andel av foretak med mange sysselsatte. Det er kun i Japan, Irland og Korea at foretak med flere enn 10 sysselsatte er i majoritet.

1 Gruppen "annet" er en sum av en rekke andre foretaksformer hvor de største to gruppene er forening/lag/innretning og selskap med begrenset ansvar.

2.4 Verdiskaping

I forbindelse med strategiarbeidet har SSB beregnet bruttoprodukt fordelt etter grupperinger med antall sysselsatte. En slik type nedbryting av bruttoproduktet har ikke vært gjort før i offisiell analyse.

SSB har tatt utgangspunkt i næringer der dette har latt seg gjøre med utgangspunkt i eksisterende statistikker. Dette utgjør om lag 60 prosent av næringene. I oppfølgingen av strategiarbeidet vil Nærings- og handelsdepartementet arbeide for å videreutvikle statistikken som kan si noe om verdiskapingen i SMB.

SSB har fordelt følgende næringer etter sysselsettingsgrupper:

- Bergverk og industri
- Bygg- og anleggsvirksomhet
- Varehandel
- Hotell- og restaurantvirksomhet
- Transport (utenom sjøfart)
- Post- og telekommunikasjon
- Forretningsmessig tjenesteyting

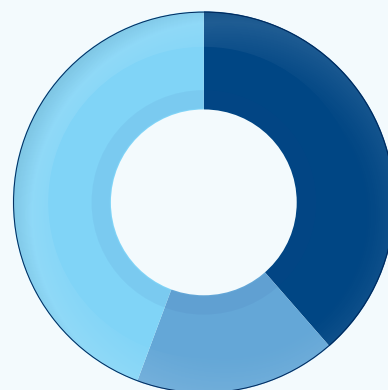
Følgende næringer er ikke med: primærnæringer, oljeutvinning, tjenester tilknyttet oljeutvinning, kraftforsyning, vannforsyning, rørtransport, sjøfart, finansiell tjenesteyting, boligjenester, offentlig forvaltning inkludert undervisning, helse- og sosialtjenester samt andre sosiale og personlige tjenester. De næringene som er utelatt utgjør 44 prosent av summen av bruttoproduktene for alle næringer.

Figur 2 viser at det er bedriftene med under 100 ansatte som bidrar mest til verdiskapingen, mens bedrifter med 100 sysselsatte eller mer står for en mindre del av den totale verdiskapingen. Det er viktig å være klar over at bildet kan endre seg dersom flere næringer og dermed flere bedrifter kan fordeles etter sysselsettingsgrupper (med andre ord de ufordelte 44 prosentene).

Figur 3 viser bruttoprodukt for de næringene som SSB har tall for, fordelt etter antall sysselsatte.

Det er store forskjeller innenfor hver enkelt næring – både når det gjelder størrelse på bedriftene og i hvilken grad det er små eller store bedrifter som bidrar mest til verdiskapingen.

Bruttoprodukt i basisverdi for fastlands-Norge fordelt på bedrifter etter sysselsettingsgrupper (2007-tall)

Figur 2: Bruttoprodukt i basisverdi for Fastlands-Norge fordelt på bedrifter etter sysselsettingsgrupper i 2007 (Kilde: SSB)²

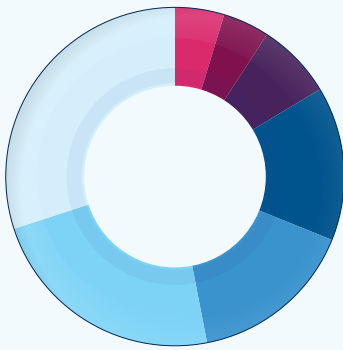
Innenfor næringene industri og post- og telekommunikasjon er det de store bedriftene som bidrar mest til verdiskapingen. I industrien bidrar bedrifter med mer enn 100 sysselsatte til over halvparten av verdiskapingen.

For post- og telekommunikasjon er andelen enda høyere. Her bidrar bedrifter med mer enn 100 sysselsatte til 2/3 av verdiskapingen.

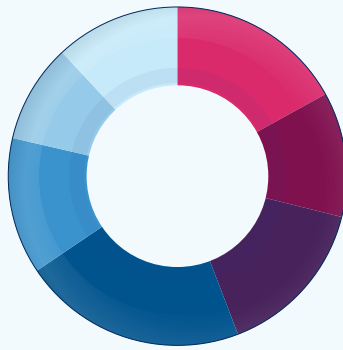
Bildet er annerledes innenfor næringene varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting. Her er det de små og mellomstore bedriftene som bidrar mest. I disse næringene står bedrifter med mindre enn 100 sysselsatte for rundt 80 prosent av verdiskapingen.

Sammenlignet med andre OECD-land, er det en relativt stor andel av den norske verdiskapingen som skjer i små og mellomstore bedrifter.

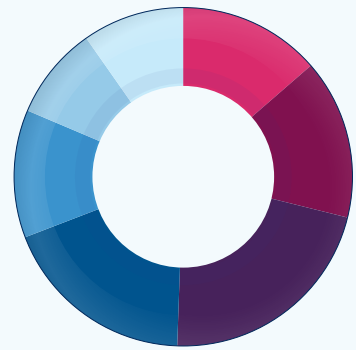
² Tallene i dette delkapitlet om verdiskaping omhandler bedrifter og ikke foretak.

Industri

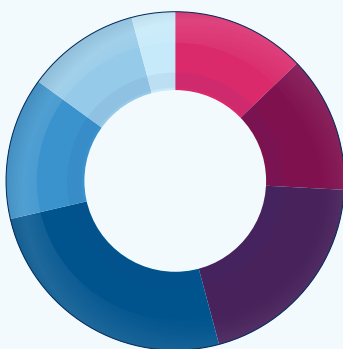
5 %	0 – 4 sysselsatte
4 %	5 – 9 sysselsatte
7 %	10 – 19 sysselsatte
15 %	20 – 49 sysselsatte
16 %	50 – 99 sysselsatte
23 %	100 – 249 sysselsatte
30 %	250 sysselsatte og over

Bygg og anlegg

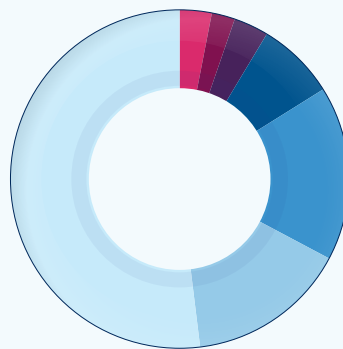
17 %	0 – 4 sysselsatte
12 %	5 – 9 sysselsatte
15 %	10 – 19 sysselsatte
22 %	20 – 49 sysselsatte
13 %	50 – 99 sysselsatte
9 %	100 – 249 sysselsatte
12 %	250 sysselsatte og over

Varehandel, reparasjon av kjøretøy mv.

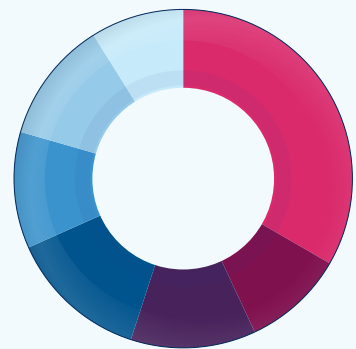
14 %	0 – 4 sysselsatte
15 %	5 – 9 sysselsatte
21 %	10 – 19 sysselsatte
19 %	20 – 49 sysselsatte
12 %	50 – 99 sysselsatte
9 %	100 – 249 sysselsatte
10 %	250 sysselsatte og over

Hotell og restaurantvirksomhet

13 %	0 – 4 sysselsatte
13 %	5 – 9 sysselsatte
20 %	10 – 19 sysselsatte
25 %	20 – 49 sysselsatte
14 %	50 – 99 sysselsatte
11 %	100 – 249 sysselsatte
4 %	250 sysselsatte og over

Post og telekommunikasjon

3 %	0 – 4 sysselsatte
2 %	5 – 9 sysselsatte
3 %	10 – 19 sysselsatte
7 %	20 – 49 sysselsatte
17 %	50 – 99 sysselsatte
15 %	100 – 249 sysselsatte
53 %	250 sysselsatte og over

Foretningsmessig tjenesteyting

33 %	0 – 4 sysselsatte
10 %	5 – 9 sysselsatte
12 %	10 – 19 sysselsatte
13 %	20 – 49 sysselsatte
11 %	50 – 99 sysselsatte
12 %	100 – 249 sysselsatte
9 %	250 sysselsatte og over

Figur 3: Bruttoprodukt etter næring fordelt etter sysselsatte i 2007 (Kilde: SSB)

Land	0-9	10-19	20-49	50-249	250+
Luxembourg	2,8	2,1	4,3	17,9	72,9
Irland	2	2,3	4,4	21,8	69,5
Ungarn	4,6	3,1	6,6	18,4	67,3
Slovakia	4,1	4	6,4	19,5	66
Korea	5,4	7,4	12,3	20,2	54,7
Israel	6,6	3,9	8,1	28	53,3
Japan	4	6	11,4	28	50,7
Storbritannia	18,4	7,2	8,5	16,9	49
Mexico	17,8	6,2	8,7	20,9	46,4
Finland	19,9	7	9,8	16,9	46,4
Tyskland	16,1	8	9,7	19,9	46,3
Polen	21,3	3,5	8,1	21,2	46
Tsjekkia	19,1	6	10,3	19,9	44,7
Frankrike	22	7,6	11,2	15,2	44
Sverige	20,3	7,5	10,7	18,1	43,5
Belgia	19,3	8,1	12,4	19,1	41,1
Australia	31,1	7,9	8,6	12,3	40,1
Østerrike	19,1	8,5	11,9	22	38,5
Slovenia	22,6	9,1	11	21,1	36,2
Nederland	20,6	8,3	13,7	21,6	35,8
Danmark	22,4	9	13	20,2	35,3
Norge	35,8	5,2	7,9	16,5	34,6
Spania	27,5	9,2	13,5	17,7	32
Portugal	24,2	10	13,8	22	30
Italia	31,5	12	11,9	15,9	28,7
Hellas	37,3	9,2	12,6	15,9	24,9
Estland	21,2	10,9	16,5	30,8	20,6

Tabell 4: Bruttoprodukt i OECD-landene fordelt etter sysselsettingsgrupper i 2007(Kilde: OECD, Entrepreneurship at a Glance 2011)

Næring	Antall bedrifter	Prosentandel
Varehandel, motorvognreparasjoner	68075	14,1
Jordbruk, skogbruk og fiske	65880	13,6
Bygge- og anlegg	55336	11,4
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	47310	9,8
Omsetning og drift av fast eiendom	44348	9,2
Helse- og sosialtjenester	44097	9,1
Transport og lagring	24242	5
Forretningsmessig tjenesteyting	20856	4,3
Industri	19272	4
Kultur, underholdning og fritid	19035	3,9
Informasjon og kommunikasjon	18038	3,7
Annen tjenesteyting	17324	3,6
Undervisning	13317	2,8
Overnattings- og servering	12841	2,7
Offentlig administrasjon	5225	1,1
Finansiering og forsikring	3338	0,7
Vannforsyning, avløp og renovasjon	1785	0,4
Bergverksdrift og utvinning	1215	0,3
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	1447	0,3
Annet / uoppgitt	1228	0,3
Totalt	484209	100

Tabell 5: Bedrifter med mindre enn 100 sysselsatte fordelt på næringsgrupper ved inngangen til 2012 (Kilde: SSB)

Næring	Antall bedrifter	Prosentandel
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	7154	14,3
Bygge- og anlegg	6885	13,8
Varehandel, motorvognreparasjoner	6223	12,5
Kultur, underholdning og fritid	3920	7,8
Omsetning og drift av fast eiendom	3870	7,7
Helse- og sosialtjenester	3540	7,1
Forretningsmessig tjenesteyting	3298	6,6
Informasjon og kommunikasjon	3093	6,2
Undervisning	2362	4,7
Transport og lagring	2307	4,6
Personlig tjenesteyting	2111	4,2
Overnattings- og servering	1661	3,3
Industri	1371	2,7
Uoppgitt / annet	975	2
Finansiering og forsikring	940	1,9
Bergverksdrift og utvinning	85	0,2
Kraftforsyning	77	0,2
Vannforsyning, avløp og renovasjon	76	0,2
Alle næringer	49948	100

Tabell 6: Nye foretak i 2011, unntatt primærnæringene (Kilde: SSB)

Tabell 4 viser at bare Spania, Portugal, Italia, Hellas og Estland har en høyere andel av verdiskapingen i bedrifter med under 250 sysselsatte. Dersom man sammenligner verdiskapingen i bedrifter med under 10 sysselsatte, er det kun Hellas som har en større andel enn Norge.

Videre viser tabellen at det er et skille i Norden. Mens rundt 65 prosent av verdiskapingen i Norge og Danmark skjer i bedrifter som har færre enn 250 sysselsatte, er tilsvarende tall for Sverige og Finland henholdsvis 57 og 54 prosent.

2.5 Næringsgrupperinger

Små og mellomstore bedrifter finnes innenfor de aller fleste bransjer. Tabell 5 viser at ved inngangen til 2012 var det særlig næringsgruppene varehandel, jordbruk/skogbruk/fiske og bygg- og anleggsvirksomhet som hadde et høyt antall SMB-bedrifter.

Siden små og mellomstore bedrifter (under 100 sysselsatte) utgjør 99,5 prosent av alle foretak, er det liten eller ingen forskjell mellom bildet for små og mellomstore bedrifter og bildet for alle bedrifter.

2.6 Nyetableringer og overlevelse

Etablering av nye foretak er en av forutsetningene for vekst i næringslivet og følger utviklingen i muligheten og viljen til å starte ny virksomhet. I 2011 ble det registrert 49 948 nye foretak, en økning på 1,6 prosent fra året før.

I perioden 2001-2011 har antall nye foretak økt med 30,2 prosent. Etter noen år med nedgang etter toppåret 2006 er det en indikasjon til at antall nye foretak er på vei oppover.

Tabell 6 viser at flest foretak ble i 2011 registrert innenfor faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting (14,3 prosent), bygg- og anlegg (13,8 prosent) og varehandel (12,5 prosent).

Nye aksjeselskap økte med 12,8 prosent i 2011, sammenlignet med året før. Tilsvarende ble det registrert 1,8 prosent flere enkeltpersonsforetak. Det ble registrert 23,3 prosent færre nye NUF (norsk avdeling av utenlandsk foretak) i 2011 enn i 2010.

Seks av ti foretak registrert i 2011 var enkeltpersonsforetak, og ett av tre av aksjeselskap. En tredjedel av de nye foretakene i 2011 var registrert i Oslo og Akershus.

Langt fra alle nye foretak overlever. Tabell 7 viser at i 2003 var det 38 747 nyetableringer av foretak. Av disse var 12 226 fortsatt aktive i 2008. Det innebærer at kun 31,6 prosent av foretakene fortsatt er i drift fem år etter oppstart. Ett år etter nyetableringen er vel halvparten av foretakene avviklet. Tall fra senere år viser den samme trenden.

Litt over halvparten (52 prosent) av aksjeselskapene som ble etablert i 2004 var fortsatt i drift i 2009, mens bare en fjerdedel (23 prosent) av enkeltpersonforetakene overlevde i samme periode. I 2004 ble det etablert mer enn dobbelt så mange enkeltpersonforetak (27 600) som aksjeselskap (10 800). Men, fordi aksjeselskapene hadde høyere overlevelseshet, var det i 2009 igjen nesten like mange aksjeselskap (5 700) som enkeltpersonforetak (6 400) av foretakene som ble etablert fem år tidligere.

Sannsynligheten for at et foretak overlever øker jo større foretaket er når det blir etablert. 62 prosent av foretakene som hadde fem eller flere sysselsatte i 2004, var fortsatt aktive i 2009. Derimot overlevde bare 31 prosent av foretakene med færre enn fem sysselsatte i etableringsåret.

Verdensbanken publiserer årlig en rangering av hvor lett (eller vanskelig) det er å starte og drive en bedrift i 183 land. På den sammenlagte indeksen "Ease of doing business" går Norge i 2011 fra en 7. til 6. plass. Foran Norge ligger Singapore, Hong Kong, New Zealand, USA og Danmark. Finland er på 11. plass, mens Sverige er på 14. plass, jf. tabell 8.

2.7 Konkurser

Konkurser følger ofte av at markedsforholdene endres. Virksomheter kan for eksempel rammes av økt konkurranse eller manglende markedsgrunnlag. SSB innhenter statistikk overåpnede konkurser via Brønnøysundregistrene.

I følge tabell 9 har antallet konkurser variert fra to-tre tusen til over fem tusen i perioden fra 2002-2011. Det ble registrert 1,8 prosent færre konkurser i 2011 enn i 2010. Den største prosentvise nedgangen i 2011 var i Troms.

Det er jevnt over flere konkurser i foretak (det vil si aksjeselskap og lignende), enn det antall konkurser som gjelder enkeltpersonsselskap. Nesten 1/3 av foretakskonkursene var innenfor varehandel og reparasjon av motorvogner. 1/3 av enkeltpersonforetakene som gikk konkurs i 2011 var innenfor bygg- og anlegg.

Tabell 10 viser en fylkesoversikt over antall foretak, nye foretak og konkurser. Oslo og Akershus, etterfulgt av Hordaland og Rogaland, har flest foretak og flest nye foretak. Det er også her det er flest konkurser – i absolutte tall.

Ser man derimot på antall konkurser relativt til antall foretak totalt i et fylke, er det de nordligste fylkene Nordland, Troms og Finnmark som har flest konkurser. Lavest andel har Buskerud, Rogaland og Sogn- og Fjordane.

Etableringsår	Nyetablerte foretak i alt	Overlevelseshet									
		Antall foretak som overlevde					Prosent foretak som overlevde				
		1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år
2003	38 747	20 687	18 665	15 459	13 561	12 226	53,4	48,2	39,9	35	31,6
2004	43 068	22 871	19 977	17 095	15 270	13 297	53,1	46,4	39,7	35,5	30,9
2005	47 436	23 357	21 373	18 765	16 195		49,2	45,1	39,6	34,1	
2006	51 374	26 160	24 896	20 934			50,9	48,5	40,7		
2007	48 952	26 672	23 025				54,5	47			
2008	46 567	23 406					50,3				

Tabell 7: Oversikt over etableringsår og levelengde til foretakene 2003-2011, unntatt primærnæringene (Kilde: SSB)

Land	"Ease of Doing Business"	Land	"Ease of Doing Business"
Singapore	1	Island	9
Hong Kong	2	Irland	10
New Zealand	3	Finland	11
USA	4	Saudi Arabia	12
Danmark	5	Canada	13
Norge	6	Sverige	14
Storbritannia	7	Australia	15
Sør-Korea	8		

Tabell 8: Rangering av land etter Ease of doing business index
(Kilde: Doing Business 2012)

År	Foretaks konkurser (ekskludert enkelt-personforetak)	Personlige konkurser (inklusive enkelt-personforetak)	Totalt antall konkurser
2002	2 652	1 821	4 473
2003	3 086	2 137	5 223
2004	2 684	1 613	4 297
2005	2 160	1 380	3 540
2006	1 952	1 080	3 032
2007	1 844	1 001	2 845
2008	2 600	1 037	3 637
2009	3 813	1 200	5 013
2010	3 161	1 274	4 435
2011	3 174	1 181	4 355

Tabell 9: Oversikt over konkurser 2002-2011 (Kilde: SSB)

	Foretak	Nye foretak	Konkurser
Østfold	19033	2337	262
Akershus	39877	5648	557
Oslo	63351	9818	798
Hedmark	12275	1324	143
Oppland	13387	1280	150
Buskerud	20638	2479	196
Vestfold	17899	2107	265
Telemark	11803	1304	140
Aust-Agder	7721	802	97
Vest-Agder	12930	1728	152
Rogaland	28135	3647	269
Hordaland	32319	4215	388
Sogn og Fjordane	7537	638	73
Møre og Romsdal	16950	1851	196
Sør-Trøndelag	18902	2755	194
Nord-Trøndelag	7982	858	112
Nordland	14229	1496	221
Troms	9665	1173	150
Finnmark	4577	464	69
Svalbard	143	19	2
Sum	359353	45943	4434

Tabell 10: Fylkesoversikt over antall foretak og nye foretak, unntatt primærnæringene, og konkurser i 2010, unntatt primærnæringene (Kilde: SSB)

A photograph of a middle-aged man with dark, wavy hair, wearing a dark suit, white shirt, and a patterned tie. He is laughing heartily, with his head tilted back and eyes closed. He is seated at a table with papers and a white cup. A name tag is visible on his lapel. The background is a blurred indoor setting, likely a conference or meeting.

Kapittel 3

DEN BREDE NÆRINGSPOLITIKKEN FOR SMB

II

OVERORDNEDE RAMMEBETINGELSER

All politikk som angår næringslivet generelt har også betydning for de minste bedriftene. Dette kapitlet gir korte beskrivelser av noen viktige områder som har betydning for små og mellomstore bedrifter, men som ikke er egne områder i denne strategien.

3.1 Den norske modellen

Vårt velferdssamfunn kjennetegnes ved partssamarbeid og medbestemmelse i arbeidslivet, og en godt utbygget offentlig sektor med omfattende universelle velferdsordninger for trygd, utdanning og helse.

Vi har skapt et samfunn med stor grad av likhet, likestilling og trygghet. "Den nordiske modellen" viser at det ikke er noen motsetning mellom å satse på velferd og på verdiskaping. Modellen gir innbyggerne trygghet og sikrer samtidige fleksibilitet til omstilling og innovasjon i næringslivet

De universelle velferdsordningene er kjernen i den norske modellen. Gratis utdanning på alle nivå har bidratt til økt kompetanse i befolkningen, noe som er produktivetsfremmende. Universelle trygdeordninger og et sosialt sikkerhetsnett har også økt muligheten for folk til å ta risiko og stimulert viljen til nyskaping gjennom nyetableringer.

Det at retten til utdanning og helsetjenester er et offentlig ansvar, og ikke knyttes til verken arbeidsplass eller bakgrunn, kan fremme entreprenørskap.

En årlig kartlegging av gründervirksomhet internasjonalt fra Global Entrepreneurship Monitor viser at Norges befolkning er aktiv på området. I 2010 var 7,7 prosent av Norges befolkning involvert i gründervirksomhet. Dermed var vi den tredje mest entreprenørrike økonomien av totalt 22 industriland.

Ved å fremme vår omstillingsevne har den norske samfunnsmodellen fremmet næringslivets konkurranseevne og åpnet for vekst og nye næringsmuligheter. Aktørene har vært flinke til å flytte ressurser fra lavproduktive til høyproduktive anvendelser. Den høye graden av omstilling, både innad i og mellom næringene, har hatt stor betydning for ressursenes avkastning og den samlede verdiskapingen i økonomien.

Befolkningens aldring berører næringslivet på flere måter. Vi vil se en stor økning i antallet eldre, samtidig som ungdomskullene blir mindre. Vi gjør klokt i å forberede oss på en fremtid med mulig knapphet på arbeidskraft.

Vi må derfor mobilisere hele befolkningens potensial for arbeid. Dette kan vi bare klare om arbeidslivet blir mer inkluderende. Samtidig er det viktig å understreke at parolen om et inkluderende arbeidsliv har både en sosial og en økonomisk begrunnelse: For den enkelte kan et inkluderende arbeidsliv innebære et mer aktivt liv i stedet for en passiv trygdetilværelse.

Partssamarbeidet om et inkluderende arbeidsliv, IA-avtalen, og de nye velferdsordningene er elementer i en samlet reformstrategi. IA-avtalens tredje delmål, om å heve avgangsalderen fra arbeidslivet, understøttes av et

pensjonssystem som gjør det mer lønnsomt å stå lenger i arbeid. IA-avtalens andre delmål, om å få flere yrkeshemmede i arbeid, får drahjelp av ordningen om arbeidsavklaringspenger og funksjonsevnevurdering.

Et av de siste initiativene, med utspring fra samarbeidsmodellen, er etableringen av treparts bransjesamarbeid i renholdsbransjen. På bakgrunn av de store utfordringene i renholdsbransjen har myndighetene i samarbeid med partene i arbeidslivet, etablert dette bransjesamarbeidet. Dette er en langsiktig satsing, der målsettingen er en varig bedring av arbeidsforholdene i bransjen. Innenfor dette bransjeprogrammet har Arbeidsdepartementet, sammen med partene i arbeidslivet og andre berørte departementer, utarbeidet et nytt forslag som innebærer en offentlig godkjenningssystem, inkludert en ordning med id-kort, for renholdsbedrifter.³

3.2 Den økonomiske politikken

En forutsigbar økonomisk politikk som fremmer en stabil utvikling i økonomien, er med på å gi gode og stabile rammevilkår for små og mellomstore bedrifter.

Hovedmålet for regjeringens økonomiske politikk er arbeid for alle, en god velstandsutvikling og en rettferdig fordeling. Med utgangspunkt i den nordiske modellen vil regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene, bidra til en mer rettferdig fordeling og til et arbeidsliv der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og utvikling i hele landet, innenfor rammer som sikrer en bærekraftig utvikling.

Næringslivet generelt er tjent med en forutsigbar finanspolitikk i tråd med handlingsregelen. Handlingsregelen fører til at oljeinntektene fases inn i økonomien om lag i takt med utviklingen av forventet realavkastning av Statens pensjonsfond - Utland. På kort sikt skjermer handlingsregelen statsbudsjettet og fastlandsøkonomien fra svingninger i oljeprisen. På lang sikt innebærer den at statens utgifter holdes innenfor de rammene skatte- og formuesinntektene setter. Dette øker muligheten for en balansert pris- og lønnsvekst og legger grunnlaget for en mer stabil pengepolitikk.

Næringslivet påvirkes på flere måter av den økonomiske politikken. Blant annet har nivået på Norges Banks styringsrente direkte innvirkning på bedriftenes finansier-

3 (Prop. 7 L (2011-2012) Samleproposisjon hausten 2011 (Endringer i folketrygdlova). Loven er vedtatt i Stortinget.

ingskostnader, og renteforventningene er en viktig faktor i deres investeringsbeslutninger. Pris- og lønnsvekst, produksjon og sysselsetting, bankenes rentepåslag i pengemarkedet og utenlandske renter er viktige momenter i Norges Banks vurdering av nivået på styringsrenten.

En forutsigbar finanspolitikk har også betydning for muligheten til lav rente og en gunstig kronekurs. Dette har betydning ettersom stadig flere norske bedrifter satser internasjonalt. På lengre sikt påvirker kronekursen norske bedrifters evne til å vinne nye markedsandeler globalt.

Det er en sterk gjensidig avhengighet mellom realøkonomien og det finansielle systemet. Svikt i finanssektoren svekker produksjon og sysselsetting, og lavere aktivitet i realøkonomien har negative konsekvenser for finanssektoren. For å redusere risikoen i finanssektoren legges det stor vekt på å fremme soliditet, likviditet og god adferd gjennom offentlig regulering og myndighetstilsyn.

Vi har i Norge lagt vekt på en enhetlig finansmarkedsregulering som dekker hele finanssektoren, og som regulerer ulike deler av finansmarkedet på en konsistent og helhetlig måte. Norske myndigheter vil fortsatt legge vekt på å utnytte det nasjonale handlingsrommet for å ha et regelverk som bidrar til solide banker.

Den internasjonale finanskrisen viste hvor sårbar økonomien er hvis penge- og kapitalmarkedene ute svikter. Det er nå ny uro i finansmarkedene. Det vil kunne påvirke tilgangen på lån også for norske banker og bedrifter. God tilgang til kapital er viktig for å holde hjulene i gang i næringslivet, spesielt i små og mellomstore bedrifter som vanligvis har en liten kapitalbase.

Verdensbanken har i sin rapport "Doing Business 2012" rangert Norge som verdens sjette beste land å drive næringsvirksomhet i. Dette kommer alle typer virksomheter i Norge til gode, men er kanskje aller gunstigst for små og mellomstore bedrifter siden disse vanligvis har mindre ressurser enn store selskaper.

3.3 Skattepolitikken

Regjeringen har vedtatt at det samlede skatte- og avgiftsnivået skal ligge fast i denne stortingsperioden. Skattesystemets viktigste oppgave er å skaffe det offentlige inntekter til viktige fellesoppgaver.

Andre viktige oppgaver er å bidra til effektiv ressursbruk og å ivareta fordelingshensyn. Skattesystemet i Norge skal bidra til at samfunnets ressurser anvendes slik at de gir høyest mulig avkastning. Dette oppnår man ved å ha et prinsipielt forankret skattesystem med lave formelle skattesatser og brede skattegrunnlag.

I skattesystemet skilles det mellom bedrifter og privatpersoner som skattesubjekter. Bedriftene forholder seg til blant annet overskuddsbeskatning, arbeidsgiveravgift og avskrivningsregler. Personlige skatteyttere betaler blant annet inntektsskatt, trygdeavgift og toppskatt. Formuesskatt og arveavgift er kapitalbeskatning og ilegges i all hovedsak privatpersoner.

Om man sammenligner det norske skattenivået med andre land, ved å måle totale skatter og avgifter som andel av samlet verdiskaping, er nivået i Norge lavere enn i alle de andre nordiske landene, med unntak av Island. Skattenivået er noe høyere i Norge enn gjennomsnittet for EU-landene, men en del av landene som Frankrike, Italia og Belgia har likevel et høyere skattenivå enn Norge, viser tall fra Eurostat (2008).

I utgangspunktet bør ikke organisasjonsform ha konsekvenser for beskatningen. Det er derfor en målsetting at den effektive beskatningen skal være lik. Både enkeltpersonforetak og aksjeselskaper har en overskuddsbeskatning på 28 prosent. Enkeltpersonforetakene har deretter en skatt på personinntekt over skjermingsfradraget,⁴ uansett om midlene skal benyttes i foretakene eller privat. Personlige eieres aksjeinntekter utover skjermingsfradraget skattlegges som inntekt ved utdeling av utbytte eller ved salg.

Formuesskatten ilegges personer bosatt i Norge på grunnlag av deres formue både i og utenfor næring. Aktiva som aksjer, eiendom, bankinnskudd og produksjonsmidler inngår i grunnlaget for verdsettelsen av formuen. Formuesskatten er i stor grad begrunnet i behovet for skatteinntekter og fordelingshensyn. Fra et verdiskapingssynspunkt har formuesskatten enkelte ulemper.

Regjeringen har gjort mye for å styrke formuesskattens fordelingsegenskaper og treffsikkerhet. Utvidelsene av formuesskattegrunnlaget har blitt kombinert med en kraftig økning av bunnfradragene, som har blitt hevet fra 151 000 kroner i 2005 til 750 000 kroner i 2012. Det innebærer at færre betaler denne skatten, og at de som betaler den, har større formue.

⁴ Skjermingsfradraget tilsvarer den alternative risikofrie avkastningen man kan oppnå ved å investere sin kapital i risikofrie obligasjoner.

Arveavgiften er en skatt som ofte fremheves i forbindelse med familieeide bedrifter. Flere av endringene i arveavgiften som regjeringen fikk gjennomført i 2009, var gunstige for eiere av små- og mellomstore bedrifter. Arveavgiftssatsene ble kraftig redusert, og innslagspunktene for laveste og høyeste sats ble økt betydelig.

Den rentefrie avdragsordningen for arveavgift ved overføring av familiebedrifter ble utvidet fra syv år til tolv år og til å omfatte alle bedrifter, ikke bare de minste. Hensynet til de familieeide bedriftene ble også vektlagt når deler av rabatten for aksjer i ikke-børsnoterte selskap og andeler i deltakerlignede selskap ble bevart.

3.4 Utdanningspolitikken

Regjeringen har som en av sine viktigste prioriteringer å satse på utdanning og kompetanse med vekt på å gi alle likeverdige muligheter. Dette gjelder både opplæring i ung alder, og læring over hele livsløpet. Opplæringssystemet må derfor være av høy kvalitet slik at dagens og morgendagens barn og unge sikres likeverdige muligheter til å møte de krav og utfordringer som fremtidens samfunn gir.

Utdanningspolitikken omfatter barnehage, grunnskole, videregående opplæring, høyere utdanning og etter- og videreutdanning. Denne delen av den offentlige velferdspolitikken griper inn i prosesser som ofte ligger forut for den enkeltes deltakelse i arbeidslivet. Målet er å styrke folks forutsetninger for å delta i arbeidslivet.

Utdannings- og forskningssektoren må svare på de behovene som arbeids- og samfunnslivet har for kunnskap og kompetanse. Vi har et kunnskapsintensivt arbeidsliv der stadig flere jobber krever videregående eller høyere utdanning. Norge vil trenge både flere personer med relevant fagopplæring og med høyere utdanning i framtiden. Videreutvikling av velferds-samfunnet er avhengig av arbeidskraft med god og oppdatert kompetanse. Norge står overfor mange krevende oppgaver.

Kontakt og samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og næringslivet gjennom hele utdanningsløpet er avgjørende for å sikre næringslivet tilgang på relevant kompetanse. I 2011 har alle statlige universiteter og høyskoler etablert et råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA) slik at man har fått strukturerte møteplasser for å oppnå tettere samhandling om utdanning og forskning med samfunns- og arbeidsliv. Norges desentraliserte utdanningstilbud er også et fortrinn med tanke på å skape sterke lokale kompetansemiljøer og nært samarbeid med lokalt næringsliv.

Læring kan ikke begrenses til skolebenken eller en bestemt livsfase. Livslang læring bidrar til større verdiskaping og fleksibilitet i arbeidslivet. Livslang læring er et viktig prinsipp i norsk utdanningspolitikk, og målet for regjeringen er at alle skal ha mulighet til å tilegne seg ny kunnskap og utvikle sine evner gjennom hele livet, på både formelle og uformelle opplæringsarenaer.

Kunnskap vil være avgjørende for å kunne møte globale og nasjonale utfordringer knyttet til miljø og klima, helse og velferd og verdiskaping. Norge skal være blant de fremste når det gjelder å utvikle, dele og ta i bruk ny kunnskap. Forskingen skal utvide grensene for vår erkjennning, skaffe fram kunnskap som kan øke verdiskaping og velferd, og svare på samfunnsutfordringene.

Utdanning og forskning stimulerer også til demokratisk deltaking, kulturell utvikling og til økt selvfølelse og identitet hos enkeltmennesket.

En utdannings- og forskningssektor av høy kvalitet er en av de viktigste forutsetningene for utvikling av kunnskapssamfunnet. Den norske utdannings- og forskningssektoren skal:

- gi alle like muligheter til læring, utvikling og deltakelse, for å medvirke til sosial utjevning og dermed styrke og bevare den norske modellen
- svare på samfunnets behov for kompetanse og arbeidskraft
- medvirke til et kunnskapsbasert arbeids- og næringsliv
- medvirke til at arbeidstakere kan videreutvikle sin kunnskap og kompetanse

3.5 Arbeidsmarkedspolitik

Arbeidsmarkedspolitikken skal sørge for at flest mulig kommer i arbeid, og at arbeidskraftressursen utnyttes best mulig for å bidra til høy verdiskaping. Høyest mulig sysselsetting, lav arbeidsledighet og yrkesmessig og geografisk mobilitet i arbeidsstyrken er viktige mål. Dette er viktig for å opprettholde et konkurransedyktig næringsliv med både små og store bedrifter.

Norge har høy yrkesdeltakelse i internasjonal sammenheng, men samtidig har det vært en betydelig vekst i antall personer på helserelaterte trygdeordninger. Kompetanseutvikling, godt arbeidsmiljø, fleksible ordninger og et mangfoldig og inkluderende arbeidsliv er viktig for bedriftene, de ansatte og samfunnet. Høy yrkesdeltakelse sikrer bedriftene arbeidskraft, gir tilhørighet, utviklingsmuligheter og inntektssikring for den enkelte og er bærebjelken i velferdsordningene våre. Dagens lovregulering av arbeidslivet balanserer viktige vernehensyn og gir mulighet for fleksibilitet – både for bedriften og de ansatte. Et inkluderende arbeidsliv og et godt utbygd sikkerhets- og sosialnett går hånd i hånd med næringslivets behov for kompetent arbeidskraft.

3.6 Samferdsel

Norge er et land med store avstander, spredd bosetting, og med sterk vekst i folketallet i de store byområdene. Regjeringen fører en differensiert politikk tilpasset målet om et moderne transportnett i hele landet. Effektive transport- og kommunikasjonsløsninger er avgjørende for å skape vekst og utvikling i næringslivet og opprettholde livskraftige lokalsamfunn.

Trygghet, regional utvikling og næringslivets transportbehov er sentrale elementer i regjeringens transportstrategi. Mer effektiv og pålitelig transport er avgjørende for å styrke næringslivet i hele landet. St. meld. nr. 16 (2008-2009) Nasjonal transportplan 2010-2019 (NTP) redegjør for regjeringens mål og strategier for transportpolitikken og legger grunnlaget for helhetlige politiske vurderinger, effektiv virkemiddelbruk og styrking av samspillet mellom transportformene.

For årene 2010-2019 legges det i NTP opp til å benytte i alt 99,5 milliarder kroner til drift og vedlikehold av infrastrukturen på veg og bane, medregnet midler til trafikktilsyn på veg. Dette gjør at man kan ta bedre vare på eksisterende infrastruktur.

Det er viktig for å få en trygg, mer pålitelig og effektiv avvikling av trafikken, og det vil også gi miljøgevinster.

Investeringsprogrammet i Nasjonal transportplan 2010-2019 legger opp til det største løftet for utbyggingen av transportinfrastruktur i moderne tid. Den samlede økonomiske rammen til statlige investeringer i riksveger, jernbane og farleier i denne perioden er på om lag 128 milliarder kroner. Det legges i NTP 2010-2019 opp til en planramme som er 100 mrd. kroner høyere enn i NTP 2006-2015 – en økning på hele 45 prosent. Samlet gir dette en planramme på 322 mrd. kroner. Investeringsprogrammet i NTP 2010-2019 er det største løftet for utbygging av transportinfrastruktur i moderne tid. Den samlede økonomiske rammen til statlige investeringer i riksveger, jernbane og farleier er om lag 128 mrd. kroner. For Jernbaneverket er planrammen i NTP 2010-2019 på om lag 92 milliarder kroner. Dette er en økning på om lag 33,9 milliarder kroner, eller så mye som 58,2 prosent sammenlignet med NTP 2006-2015.

På luftfartsområdet vil ordningen med at overskuddsflyplasser betaler for de bedriftsøkonomisk ulønnsomme flyplassene videreføres. Et desentralisert flyplassnett og et godt flytilbud er viktig for å sikre effektiv transport for folk og næringsliv i hele landet. Regjeringen går inn for en sterk satsing på store riksvegprosjekter, som vil få en gjennomsnittlig årlig økning på om lag 2,2 milliarder kroner eller vel 80 prosent sammenlignet med NTP 2006-2015.

De nevnte økningene i investeringene fører blant annet til kortere reisetid og lavere avstandskostnader både for privatpersoner og næringsliv, herunder små og mellomstore bedrifter. Det arbeides nå med en ny NTP for perioden 2014-2023, med sikte på fremlegging av melding til Stortinget våren 2013.

3.7 Miljøpolitikk

Miljø gir rammebetingelser, forretningsmuligheter og innsatsfaktorer for næringslivet. Selv om Norge ligger langt fremme i miljøpolitikken, vil også vår næringsvirksomhet og energiproduksjon ha miljømessige konsekvenser i form av avfall og utslipp til luft, vann og jord. Samtidig fører miljøkrav til teknologiutvikling, nye produkter og tjenester, og nye muligheter.

Politikk for en bærekraftig utvikling er å forvalte de menneskeskapte ressursene og natur- og miljøressursene slik at kommende generasjoner skal ha et minst like godt

grunnlag for framtidig velferd som dagens generasjon har. Bærekraftig utvikling betyr blant annet å se miljøpolitikk og næringspolitikk i sammenheng.

Verden står i dag overfor flere store miljøutfordringer. Økende konsentrasjon av klimagasser i atmosfæren, rask reduksjon i det biologiske mangfoldet på jorden, stadig voksende bruk og økende utslipp av helse- og miljøfarlige kjemikalier er alle betydelige utfordringer. De er alle konsekvenser av menneskelig aktivitet, og påfører samfunnet kostnader blant annet i form av opprydning og andre tiltak. Bedrifter og enkeltpersoner må ta hensyn til den belastningen de påfører sine omgivelser.

En god nærings- og miljøpolitikk vil søke å minimere disse konsekvensene, samtidig med at hensynet til langsiktig verdiskaping ivaretas. Det er nødvendig å legge til rette for en miljøpolitikk som sikrer at norsk næringsliv ikke pålegges så strenge miljøkrav at virksomhetene tvinges til å flytte ut av Norge.

Det globale miljøet blir ikke forbedret ved at norske bedrifter underlegges særnorske miljøkrav som gjør at de i stedet velger å etablere seg i land med lavere miljøstandarder.

Det er viktig for både miljø og næringsvirksomhet at det tilstrebes harmoniserte konkurransevilkår på miljøområdet. Strenge krav til miljø vil da ikke virke vekstdempende, men stimulere til nyskaping og innovasjon. Det er derfor viktig å søke gode, internasjonale avtaler for å løse grenseoverskridende miljøproblemer.

Rent miljø er en viktig forutsetning for en rekke næringer i Norge, som for eksempel reiseliv, fiskeri og skogbruk. Reiselivsnæringene er i betydelig grad basert på attraktive natur- og miljøkvaliteter. Havbruks- og fiskerinæringene er avhengig av internasjonal tillit til en lav grad av forurensing på norskekysten. For disse næringene er det viktig at norske myndigheter setter strenge utslippskrav overfor oljeindustrien og andre aktører som har aktivitet langs norskekysten.

3.8 Markedsadgang

Norge er en åpen økonomi, og vår velstand og sysselsetting er avhengig av handel med andre land. Tilgang til internasjonale markeder har stor betydning for næringslivet, særlig eksportrettede sektorer. Det er viktig at norske bedrifter får så gode rammebetingelser i internasjonal handel som mulig. Handelspolitikken skal styrke norsk næringsliv i det globale markedet ved å øke markedsadgangen for norske bedrifter

Foto: Berit Roald / NTB scanpix

for varer, tjenester og investeringer. Den legger til rette for at også små og mellomstore norske bedrifter kan eksportere sine varer og tjenester ved å sørge for like spilleregler i internasjonal handel.

Norge inngår frihandelsavtaler med land utenfor EU for å sikre oss best mulig markedsadgang i fremvoksende økonomier og hos viktige handelspartnere. Viktige pågående prosesser er EFTA-forhandlingene med India og Russland, Hviterussland og Kasakstan, samt Norges bilaterale forhandlinger med Kina. Gjennom EFTA har Norge bygd opp et av verdens mest omfattende nettverk av frihandelsavtaler, som supplerer våre forpliktelser i WTO.

Likevel foregår den klart største delen av Norges utenriks-handel med våre naboland i EU, på grunnlag av EØS-avtalen.

Avtalen om det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS-avtalen) trådte i kraft i 1994. EØS-avtalen etablerer et indre marked med fri bevegelighet av varer, tjenester, kapital og personer i hele EØS-området. EØS-området omfatter i dag de 27 EU-landene og de 3 EFTA/EØS-statene Island, Liechtenstein og Norge. EØS-avtalen fastsetter like konkurranseregler, regler for offentlig støtte og offentlige anskaffelser i det indre marked.

Deltagelse i det indre marked er et viktig virkemiddel i næringspolitikken og av stor betydning for norsk næringsliv. Det indre marked gir norske bedrifter et hjemmemarked bestående av alle EØS-statene. Dette markedet kan SMB benytte til å omsette sine produkter og å skaffe seg tilgang til innsatsfaktorer på samme konkurransevilkår som andre virksomheter i EØS-området.

Regelverk for det indre marked vedtas av EUs organer og gjennomføres i EFTA/EØS-statene dersom det er EØS-relevant og akseptabelt.

Norge har siden 1994 gjennomført en rekke direktiver og forordninger i norsk rett i samsvar med dette.

En viktig del av rammevilkårene for norske SMB fastsettes i EU, og det er derfor av betydning at Norge følger utviklingen og fremmer sin SMB-politikk overfor beslutningssystemet i EU. I tiden framover vil utviklingen av det indre marked særlig være knyttet til gjennomføring av Europakommisjonens melding Single Market Act.

Denne inneholder 12 tiltaksområder, og et av disse er å sikre SMB tilgang til kapital. Flere andre tiltak i Single Market Act vil kunne få betydning for norske SMB.

I tillegg til deltagelse i det indre marked åpner EØS-avtalen for samarbeid på en rekke samfunnsområder. Dette er først og fremst forskning, utdanning, miljøvern, forbrukerpolitikk, kultur, sysselsettingspolitikk, sosialpolitikk, likestilling, turisme og innovasjonspolitik.

Dette samarbeidet ivaretas ofte i form av deltakelse i programmer, men også i flere andre samarbeidsprosesser. For SMB er spesielt programmet for konkurransevne og innovasjon (CIP – Competitiveness and Innovation Programme) sentralt.

Imidlertid er også forskningsprogrammet og flere andre programmer viktige for å gi tilgang til nettverk, kompetanse og politikikutvikling i EU.

3.9 IT-politikk/bredbånd

Effektiv bruk av IKT er avgjørende for at vi skal kunne ha fortsatt økonomisk vekst og høy sysselsetting i Norge. IKT-næringen er i seg selv en av de største i Norge. Mer enn en tredel av alle jobbene i landet er høyteknologiske, og en av fem arbeidstakere jobber i kunnskapsindustrien.

Gjennom målrettet bruk av IKT leverer det offentlige stadig flere elektroniske tjenester til sine brukere. Digitale selvbetjeningsløsninger bidrar til økt kvalitet, tilgjengelighet og fleksibilitet for brukerne. IKT bidrar også til fornying og effektivisering av offentlig sektor.

Avansert bruk av IKT i næringslivet og i offentlig sektor er avhengig av en god infrastruktur (bredbånd) og god kunnskap om IKT i befolkningen. Norge er i dag blant de ledende landene i Europa når det gjelder bredbåndsutbredelse og digital kunnskap i befolkningen.

Regjeringen har de siste årene satset nær 900 millioner kroner på å gjøre bredbånd tilgjengelig i hele Norge. Undersøkelser viser at 99,7 prosent av husholdningene har et bredbåndstilbud med hastigheter over 640 kbit/s. Gjennomsnittshastigheten på bredbåndsabonnementene i norske husholdninger er på rundt 6 Mbit/s, og de aller fleste kan få langt høyere hastigheter. Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) har nær 80 prosent av husholdningene tatt i bruk bredbånd.

Intelligente trafikksystemer (ITS) er bruk av IT-verktøy for å gjøre transport mer effektiv. ITS er et virkemiddel som kan bidra til å nå de transportpolitiske målene i NTP. Dette vil blant annet gi små og mellomstore bedrifter bedre konkurransevilkår som følge av mer effektiv og billigere transport.

3.10 Distrikts- og regionalpolitikken

Regjeringens hovedmål i regional- og distriktpolitikken er å sikre reell frihet for folk til å velge hvor de vil bo, sikre likeverdige levekår og ta ressursene i hele landet i bruk.

Regjeringen vil styrke lokal og regional vekstkraft i områder med lav økonomisk vekst, lang avstand til større markeder, ensidig næringsstruktur og stagnasjon eller nedgang i folketallet. Regjeringen vil legge til rette for å fremme verdiskaping i byene og distriktene ved å bidra til å styrke innovasjons- og kompetansemiljøene i hele landet.

Det legges vekt på å føre en distrikts- og regionalpolitikk som bidrar til utvikling av arbeidsplasser der folk bor, samtidig som verdiskapingspotensialet knyttet til nærings- og kompetansemiljøer i alle deler av landet blir utløst. Innsats på flere sektorområder er viktig for å nå målene i distrikts- og regionalpolitikken.

Eksempler på tiltak i regional- og distriktpolitikken er differensiert arbeidsgiveravgift, virkemidler i tiltakssonen for Nord-Troms og Finnmark, regionalpolitiske tilskudd i inntektssystemet for kommuner og fylkeskommuner, ulike typer næringsstøtte og ulike tiltak for å sikre likeverdige tjenestetilbud i hele landet.

3.11 Sektorvise satsinger

Foto: Robert S. Elk / NTB scanpix

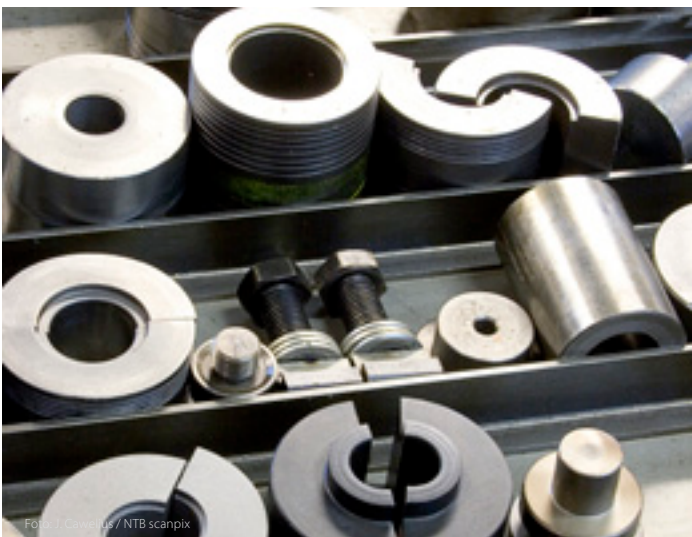

Foto: / Coverus / NTB scanpix

3.11.1

Fiskeri- og kystdepartementet

Norge forvalter enorme havområder med noen av verdens rikeste fiskeressurser. Nest etter petroleumsnæringen er sjømatnæringen Norges største eksportnæring. Norge er verdens nest største eksportør av fisk og fiskeprodukter, etter Kina. Sjømatnæringen består av konkurranseutsatte verdikjeder som konkurrerer om tilgang på knappe ressurser som kompetent arbeidskraft og kapital.

Næringens konkurransefortrinn er blant annet tilgang på råstoff, hav- og kystområder, kunnskap og kompetanse. Sjømat bearbeides imidlertid i liten grad i Norge. I tillegg til vekst i volum kan verdiskapingen øke gjennom mer effektiv produksjon og økt salgsverdi på sjømaten som produseres, for eksempel gjennom økt bearbeiding. Videreforedling skaper arbeidsplasser lokalt, noe som er viktig for sysselsettingen langs kysten.

Fiskeri- og kystdepartementet finansierer et eget program kalt Marint verdiskapingsprogram med formål å øke verdiskapingen per kilo sjømat produsert. Programmet skal styrke sjømatnæringens evne til å utnytte de markedsmessige konkurransefortrinnene som ligger i marint kvalitetsråstoff. Videre er det et mål å bidra til strategisk samarbeid i verdikjeden for å oppnå økt verdi av sjømatprodukter i sluttmarkedene. Målgruppen for programmet er marine bedrifter som vil utvikle strategisk kunnskap og orientering mot globale og norske sjømatmarkeder.

Nettverk og kompetanseprogrammet utgjør kjernevirksomheten, men det finansieres også flere brukerstyrte forsknings- og innovasjonsprosjekter i bedriftene. Det gjelder prosjekter i samarbeid med Norges forskningsråd og programmet "Kystnæringer mot marked". Programmet sikter mot bedrifter i distriktsområder med omstillingsbehov og støtter bedrifters arbeid med å utvikle lokale produktfortrinn og mer langsiktige markedsstrategier.

Programmet har i 2012 en ramme på 50 millioner kroner, hvorav 40 millioner kroner forvaltes av Innovasjon Norge og 10 millioner kroner av Fiskeri- og kystdepartementet.

3.112

Landbruks- og matdepartementet

Hovedmålet for landbruks- og matpolitikken er å opprettholde et levende landbruk over hele landet. Politikken skal gi grunnlag for økt verdiskaping og livskvalitet basert på en bærekraftig og klimariktig forvaltning av landbruket og bygdene sine ressurser.

Landbruks- og matsektoren har et bredt samfunnsansvar og spiller en viktig rolle for enkeltmennesker og næringsliv. Jordbruk, skogbruk, reindrift og tjenesteproduksjonen i landbruket er viktig for økonomisk aktivitet, bosettingen og utvikling av lokalsamfunnene. Verdikjedene med utspring i landbruk er blant de mest komplette verdikjedene i norsk næringsliv, og omfatter alt fra forskning, produksjon av innsatsvarer og næringsmiddelindustri til forbruker.

For å nå de landbrukspolitiske, matpolitiske og distrikts- og regionalpolitiske målene, må sektoren ha høy innovasjonsevne. Dette gjelder både eksisterende produksjoner og nye næringer i landbruket, som tjeneste- og energiproduksjon. Regjeringen vil derfor fortsette med å videreutvikle en målrettet og langsiktig innovasjonspolitik for landbruks- og matsektoren, som omfatter hele den norske landbruks- og matsektoren, fra primærledd til industri. Landbruks- og matdepartementet har en rekke virkemidler på sitt område.

Målet med bygdeutviklingsmidlene er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser. For 2012 er det satt av 503 millioner kroner, og den bedriftsrettede delen på 443 millioner kroner forvaltes av Innovasjon Norge.

Det kan gis støtte til tiltak innenfor tradisjonelt landbruk og innenfor nye næringer i landbruket. For lokal-matprogrammet er målet økt verdiskaping gjennom å bidra til utvikling, produksjon, kommersialisering og salg av norske matspesialiteter.

Programmets ramme er på 60 millioner kroner. Trebasert innovasjonsprogram har en ramme på 26 millioner kroner, bioenergiprogrammets ramme er 50 millioner kroner og verdiskapingsprogrammet for reindrift har en ramme på 7,7 millioner kroner.

3.11.3

Olje- og energidepartementet

I over 40 år har leverandørindustrien til olje- og gassnæringen bygget sin konkurransekraft gjennom å løse stadig mer krevende oppgaver på sokkelen. Norske selskaper er blitt verdensledende innenfor seismikk, undervannsproduksjonssystemer, boreutstyr og servicefartøy. Teknologiutvikling har vært nødvendig for å gjøre utvinning av petroleumsressurser lønnsomme eller i det hele tatt teknologisk mulig.

Teknologiske gjennombrudd har skjedd i et samspill mellom oljeselskap, forskningsinstitusjoner og leverandørindustri. I dag består leverandørindustrien av internasjonalt konkurransedyktige selskaper som leverer teknologisk avanserte produkter og tjenester til norsk sokkel og internasjonale markeder.

Prosjekt om kontraktsinformasjon

Olje- og energidepartementet støtter industriens utvikling av et dataverktøy som skal gjøre informasjon om kommende kontrakter på norsk kontinentalsokkel enklere tilgjengelig for potensielle leverandører.

Prosjektet vil konsentrere innsatsen mot kontrakter i Norskehavet og Barentshavet. Dette vil blant annet styrke nordnorske bedrifters muligheter for deltakelse i anbudsprosesser. Prosjektet vil være nyttig først og fremst for små og mellomstore bedrifter.

Kapittel 4

NÆRINGSRETTET FORENKLING

III

KONKRETE TILTAKSOMRÅDER FOR SMB

4.1 Bakgrunn

Et moderne samfunn forutsetter lover og regler offentlige reguleringer og gjensidig utveksling av informasjon mellom næringslivet og offentlig sektor. Utviklingen i blant annet teknologi, kompetanse og internasjonal påvirkning gjør det nødvendig med en kontinuerlig utvikling av offentlige reguleringer og arbeidsformer.

Regjeringen har lagt stor vekt på at arbeidet med næringsforenkling skal styrkes og konkretiseres. Et viktig hensyn er å sikre at reguleringer er utformet slik at de ikke påfører norske bedrifter unødige kostnader og ulemper, og at offentlige tjenester fungerer på en måte som bygger opp under næringslivets verdiskaping.

Verdiskapingen blir størst dersom offentlige reguleringer og krav om informasjon tar vare på samfunnets behov og samtidig påfører bedriftene minst mulig belastning. Offentlig sektor skal ikke være en hemsko for næringslivet, men en støttespiller som gir norske bedrifter et konkurransefortrinn.

De fleste bedriftene i Norge er små. Et særlig kjennetegn ved små bedrifter er at de har liten administrativ kapasitet, fordi de ofte ikke har egne ansatte som tar seg av slike oppgaver.

Regjeringen legger vekt på å sikre at reguleringer ikke påfører norske bedrifter unødige kostnader og ulemper. Oppmerksomheten skal rettes mot forenklinger som bedriftene vil merke i sin hverdag.

4.2 Kartleggingsprosjektet og prinsipper for forenkling

Regjeringen har gjennomført et kartleggings- og forenklingsprosjekt for å identifisere informasjonskrav i lover og forskrifter rettet mot næringslivet. Næringslivets ressursbruk knyttet til administrative aktiviteter er estimert til om lag 60 milliarder 2010-kroner. Denne ressursbruken er imidlertid ikke sammenfallende med potensialet for forenkling.

Ressursbruken relaterer seg blant annet til regler vi er internasjonalt forpliktet til å ha, regler som gjelder aktiviteter den næringsdrivende selv velger å utføre og regler som påvirker den samlede verdiskapingen positivt. Et grovt overslag viser at nærmere 60 prosent av den kartlagte ressursbruken skriver seg fra aktiviteter som bedriftene selv rapporterer som nødvendige for egen virksomhet.

Samtidig er det et stort potensial for forenkling. Kunnskap er en forutsetning for å identifisere hvor behovet for forenklinger er størst.

Kartleggingsarbeidet som Nærings- og handelsdepartementet har fått utført viser at ulike kategorier av ressursbruk må antas å ha svært ulikt forenklingspotensial. Den administrative ressursbruken kan deles i tre hovedkategorier:

- Dokumentasjon som må fremlegges ved kontroll eller tilsyn. Eksempler er bokføring, regnskap og intern kontroll. Denne kategorien utgjør om lag 37 milliarder kroner av den samlede ressursbruken.
- Opplysninger til tredjepart (ikke offentlig myndighet). Eksempler er lønsslipp til ansatte, lovpålagt forbrukerinformasjon, merking av næringsmidler m.m. Disse kravene utgjør om lag 6 milliarder kroner av den samlede ressursbruken.

- Innberetning til myndigheter, eksempelvis innsending av skjemaer. Dette utgjør om lag 17 milliarder kroner av den samlede målte ressursbruken. All rapportering som synliggjøres gjennom Oppgaveregisterets⁵ årlige belastningsstatistikk, ligger her.

Blant de viktigste bidragene til forenklingsarbeidet, foruten fjerning av regler og oppgaver, er omlegging til elektronisk rapportering og utvikling av gode elektroniske tjenester til næringslivet. Samordning av offentlige krav er også et viktig bidrag til å forenkle hverdagen for bedriftene. På denne måten slipper bedriftene å gjenta rapportering av informasjon som allerede er gjort tilgjengelig.

Regjeringen vil vurdere om det er behov for endringer i prosessene som gjelder for utarbeidelse av regelverk. Dette vil inngå som ledd i arbeidet med å redusere næringslivets byrder ved etterlevelse av regelverk og bidra til å oppnå målet om forenkling. For eksempel har flere andre land innført uavhengige organer som gir råd til myndighetene om endringer av eksisterende regelverk og innføring av nytt regelverk.

Brønnøysundregistrene forvalter Elmer-retningslinjene, som er et helhetlig sett med prinsipper og spesifikasjoner for utforming av nettbaserte skjemaer. Retningslinjene skal sikre at offentlige elektroniske skjemaer blir utviklet på en enhetlig og brukervennlig måte, slik at nettløsningene oppleves som brukervennlige.

Brønnøysundregistrene har de siste årene arbeidet med å revidere enkelte krav i retningslinjene.

4.3 Arbeidet med forenkling

Forenklingstiltakene som prioriteres må være merkbare i bedriftenes hverdag. En overordnet føring for arbeidet er at det skal bygge opp under og styrke den samlede verdiskapingen. En del viktige forenklinger har vi allerede gjennomført og andre er vi godt i gang med.

⁵ Oppgaveregisteret holder oversikt over hvilke oppgaveplikter staten pålegger næringslivet. Målet er å hindre overflødig innsamling og registrering av opplysninger, og å gi næringsliv og forvaltning tilgang til opplysninger om oppgaveplikter. Statlige etater og registre har plikt til å melde fra til Oppgaveregisteret hvis de har tenkt å innhente opplysninger fra næringslivet. Oversikt over hva som er registrert i tilknytning til en oppgaveforvalter, kan den enkelte etat få fra Oppgaveregisteret.

■ Eksempler på konkrete forenklinger

Et eksempel på regelforenkling er bortfall av et krav i aksjeloven om å søke dispensasjon fra forbudet mot finansiering av kjøp av eiendeler i eget selskap med egne midler. Regelendringen ble iverksatt i 2007.

Et annet eksempel er regjeringens lovforslag om å senke aksjekapitalkravet til 30 000 kroner, og at det ikke er nødvendig med revisorbekreftelse av et aksjeinntak som gjøres opp i penger. Det er tilstrekkelig med bekreftelse fra en finansinstitusjon. Loven trådte i kraft 1. januar 2012.

Forhåndsutfylt selvangivelse for næringsdrivende er et eksempel på at administrative prosesser blir enklere for bedriftene. Forenklingen ble iverksatt i 2008 og innebærer at personlige skattytere som driver enkeltpersonforetak, får tilsendt selvangivelse som er forhåndsutfylt med kjente grunnlagsdata. Den næringsdrivende slipper dermed å bruke tid på å finne informasjon som myndighetene allerede har.

■ Samarbeid stat-næringsliv

I 2000 ble det etablert et prosjekt i Vestfold med Fylkesmannen som initiativtaker. Fylkesmannen anla et bredt perspektiv for sin samordningsfullmakt gjennom å legge til rette for samordning av oppgaver og tjenester også rettet mot næringslivet. Tilsvarende prosjekter ble etablert i Oppland og Buskerud i 2006.

Følgende overordnede mål ble satt for samarbeidet i prosjektene i de tre fylkene;

”Statlige etater skal yte raske, nære og åpne tjenester, og slik sett utgjøre et konkurransefortrinn for næringslivet i kommunene. Hovedtanken bak prosjektet er at staten og næringslivet gjennom dialog og bevisst samarbeid kan få til forbedringer og effektivisering av sine respektive virksomheter til felles beste.”

Prosjektene berører ikke fylkeskommunenes og kommunenes ansvarsområder, men tar utgangspunkt i Fylkesmannens samordningsansvar for statlig virksomhet i fylket med tilrettelegging, arenabygging og utvikling av samhandlingen mellom staten og næringslivet. Prosjektene har vært finansiert av deltakerne, som for øvrig har variert noe fra fylke til fylke. I Buskerud har styringsgruppen bestått av NHO, LO, fylkeskommunen og statsetatene (Fylkesmannen, NAV, Høyskolen, Mattilsynet, Statens Vegvesen, Politiet, Husbanken, Arbeidstilsynet og Skatteetaten).

■ Skjema!

I sin hverdag møter bedrifter ulike former for skjemaer, nå mer og mer i elektronisk form. At Elmer-retningslinjene finnes er antakelig noe de færreste bedrifter vet om. En bedrift må forholde seg til flere ulike skjemaer fra ulike myndigheter. Det at skjemaene er mest mulig likt utformet og følger samme krav gjør det lettere for bedriftene å bruke skjemaene.

Gjenbruk av informasjon mellom offentlige myndigheter er heller ikke noe bedriftene nødvendigvis legger merke til. Det er et grunnleggende prinsipp for forvaltningen at det ikke skal spørres etter informasjon som allerede er rapportert inn til en annen myndighet. Oppgaveregisteret spiller her en viktig rolle ved å ha løpende oversikt over hvilke oppgaveplikter næringslivet har til det offentlige. Målet er å hindre overflødig innsamling og registrering av opplysninger.

Forenklingsmål

Regjeringen har satt et ambisiøst mål for forenkling rettet mot næringslivet. Målet er at innen utgangen av 2015 skal de årlige belastningene på det norske næringslivet være redusert med 10 milliarder kroner. Det er første gang det settes en så konkret og ambisiøs målsetting for forenkling.

Det kreves et godt og tett samarbeid mellom forvaltningen og næringslivet for å lykkes. Det er en forutsetning for å oppnå resultater av arbeidet med forenkling.

Oppnåelsen av et slikt mål handler ikke om å fjerne regler som er nødvendige av hensyn til for eksempel miljø, kriminalitet eller helse. Forenklingene skal ta utgangspunkt i en fornuftig vurdering av eksisterende regelverk og skal ikke fjerne regelverk som fremmer til verdiskaping. Regjeringen legger også vekt på at nye unødvendige krav ikke skal pålegges næringslivet.

For å styrke departementenes arbeid med forenkling, vil regjeringen etablere et eget sekretariat i Nærings- og handelsdepartementet. Medarbeiderne i sekretariatet skal arbeide med oppfølging av regjeringens forenklingsmål.

Bedre systemer for å lage nytt regelverk

Erfaring viser at det er nødvendig å overvåke regel- og tiltaksproduksjonen. Det er ikke tilstrekkelig å gjøre de eksisterende reglene enklere og mindre belastende for næringslivet. Også nye forslag til regler og tiltak må sjekkes opp mot Regjeringens mål om forenkling og hensynene til små og mellomstore bedrifter.

Forslag som i vesentlig grad berører og belaster næringslivet må utformes slik at de ikke hindrer at vi kan innfri ambisjonen om redusert belastning for næringslivet. Nærings- og handelsdepartementet vil gjennomgå mulighetene for å forbedre systemene som gjelder utforming av og beslutning om nytt regelverk.

Dialog med næringslivet

God dialog med næringslivet og næringsorganisasjonene er en grunnleggende forutsetning for å lykkes med forenklingsarbeidet. Det legges derfor stor vekt på å ha kontinuerlig kontakt med næringslivet, gjennom næringsorganisasjoner, for eksempel NHO og Virke, arbeidstagerorganisasjoner og enkeltbedrifter. I arbeidet med denne strategien har det vært lagt vekt på involvering fra næringslivet gjennom det strategiske rådet.

NHOs 80 forslag til forenkling for bedriftene

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) har nylig gitt ut en rapport med 80 forenklingstiltak for næringslivet.

Forslagene fra NHO er viktige innspill til regjeringens videre arbeid med forenklinger. Forenklingsforslagene omfatter et bredt spekter av områder med betydning for næringslivet og omfatter ansvarsområdene til følgende departementer: Arbeidsdepartementet, Finansdepartementet, Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justisdepartementet, Kulturdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Miljøverndepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Samferdselsdepartementet.

Det foreslås blant annet forenklinger i aksjelovene, bokførings-, regnskaps- og revisjonsreglene, skatte- og avgiftsreglene, helse-, miljø- og sikkerhetsregelverket, konkurranseloven og forurensningslovverket.

Nærings- og handelsdepartementet etablert høsten 2011 nettsiden www.enklereregler.no. Nettstedet oppfordrer bedriftene til å spille inn forslag til forenklinger.

Det foreslås blant annet forenklinger i aksjelovene, bokførings-, regnskaps- og revisjonsreglene, skatte- og avgiftsreglene, helse-, miljø- og sikkerhetsregelverket, konkurranseloven og forurensningslovverket.

I arbeidet med å videreutvikle Altinn er brukerinvolvering viktig. Brukergruppene tas med på råd i en tidlig fase av arbeidet med å identifisere nye tjenester eller områder der Altinn kan tas i bruk.

Unntak fra revisjonsplikten for de minste bedriftene

Fra regnskapsåret 2011 kan små aksjeselskap velge bort revisjon av årsregnskapet. Dette er et av de viktigste forenklingstiltakene i de senere årene og innebærer en vesentlig lettelse i administrative kostnader for de små selskapene.

Den nye loven innebærer at alle aksjeselskaper som oppfyller følgende tre vilkår får mulighet til å velge bort revisjon av årsregnskapet: under 5 millioner kroner i driftsinntekter, under 20 millioner kroner i balansesum og gjennomsnittlig antall ansatte som ikke utfører mer enn 10 årsverk.

Loven innebærer også at norske aksjeselskaper og norsk avdeling av utenlandsk foretak (NUF) med begrenset ansvar likestilles når det gjelder krav til revisjon. Dette har vært sentralt for regjeringen i arbeidet med å få gjennomført dette forslaget.

I sin vurdering har regjeringen særlig vurdert hensynet til forenkling for selskapene, hensynet til internasjonal utvikling, hensynet til skattekontroll og hensynet til forebygging og bekjempelse av økonomisk kriminalitet.

Unntak fra kravet om finansiell revisjon for de minste foretakene vil være en vesentlig forenkling. De fleste land i EU, inkludert Danmark og Sverige, har innført fritak fra revisjonsplikt for de minste aksjeselskapene. Hensynet til harmonisering og konkurransehensyn tilsier dermed en lemping i revisjonsplikten i Norge.

Krav om revisjon bidrar på den annen side til å styrke skattekontrollen og bidrar til bekjempelse av økonomisk kriminalitet. Generalforsamlingen kan for selskaper som er etablert før nye lovregler trer i kraft, beslutte å fravelge revisjon for inneværende regnskapsår. Med dette vil selskapene selv få muligheten til å vurdere om kostnadene knyttet til revisjon overstiger den nytten selskapene har av reviderte regnskaper.

Elektroniske tjenester og Altinn

Utvikling av elektroniske tjenester er et av de viktigste forenklingstiltakene. Elektroniske tjenester gjør kommunikasjon mellom næringsdrivende og det offentlige enklere og mindre ressurskrevende for begge parter.

■ Oppstart av bedrift

I forbindelse med oppstart av bedrift er det ofte en lang prosess hvor etablereren har mange spørsmål og vurderinger av hvordan man praktisk går frem.

Vanlige spørsmål som dukker opp er: hvilken selskapsform er riktig for meg, trenger jeg noen særskilte tillatelser, hvordan registrerer jeg bedriften min, trenger jeg å registrere meg hos flere ulike myndigheter? Mange av svarene finnes på Altinn, enten direkte eller ved å bli henvist til rette myndighet. Selve registreringen av bedriften gjøres elektronisk ved å sende inn "Samordnet registermelding" på Altinn.

Altinn ble i 2001 startet som rapporteringskanal over Internett, ledet av skatteetaten i samarbeid med Statistisk sentralbyrå og Brønnøysundregistrene. Altinn-portalen ble satt i produksjon våren 2004 og deretter flyttet til Brønnøysundregistrene som så har hatt ansvar for videre utvikling, forvaltning og drift. Samarbeidet har vokst fra tre samarbeidende etater i 2002 til 37 etater i dag.

Blant disse er det tre kommuner og en fylkeskommune i pilotprosjekter. Antallet nye skjemaer som blir gjort tilgjengelige i Altinn, har økt jevnt hvert år siden 2003. Nye tjenester i Altinn blir lansert flere ganger i året for å tilpasse seg brukernes behov. Fortsatt er hovedvolumet av tjenester fra skatteetaten. Altinn er en hovedkilde for offentlig informasjon til næringslivet. Tilgang til god og kvalitetssikret informasjon fra det offentlige er viktig for bedrifter i både oppstarts- og driftsfasen.

Det arbeides nå med å tilpasse og legge ut informasjon om regler og støtteordninger inn i Altinn. Dette er en samordning av informasjon fra Bedriftshjelp, Bedin og eksisterende innhold i Altinn. Etter dette vil Altinn levere samordnet næringsinformasjon, tilrettelagt for brukere i ulike situasjoner og faser, hvor de enkelte tekstene er kvalitets-sikret av det aktuelle forvaltningsorgan.

Dette materialet vil være nyttig både for den enkelte etablerer eller næringsdrivende og for det lokale veilederapparatet. Det vil bli satt i gang egne informasjons- og opplæringstiltak for disse i samarbeid med blant annet Innovasjon Norge. Tilsvarende skal det arbeides for at de ulike etatenes svartjenester kan nyttiggjøre seg materialet i sin håndtering av brukerhenvendelser og dermed kan gi overordnet informasjon på andre regelområder enn sitt eget.

I forbindelse med innføringen av tjenstedirektivet i Norge har Altinn blitt kontaktpunkt for tjenesteytere. Dette innebærer at norske så vel som utenlandske tjenesteytere skal finne all informasjon og kunne søke om tillatelser som er nødvendige for å starte og utøve tjenstevirksomhet i Norge. Det vil i løpet av 2011 og 2012 gjøres et mer omfattende arbeid for å tilrettelegge informasjon og utvikle Altinn-løsningen i henhold til kravene i tjenstedirektivet.

Altinn er en felles plattform hvor man kan utføre flere tjenester hos mange forskjellige etater. Dette vil innebære sparte investeringer hos de forskjellige etatene. En utvikling der stadig flere etater benytter Altinn til et økende antall tjenester, forutsetter svært gode løsninger for sikkerhet og elektronisk identifikasjon.

Det stilles videre strenge krav til et robust system med kontinuerlig tilgjengelighet og håndtering av store datamengder for hele befolkningen. Dette vektlegges også tungt i det pågående utviklingsløpet for Altinn.

Altinn er i dag en sentral infrastruktur for å tilby offentlige elektroniske tjenester både til næringsliv og privatpersoner. Regjeringen gjennomfører et omfattende arbeid med å videreutvikle Altinn (Altinn II).

Det tas sikte på en utvikling der elektroniske tjenester over tid fullt ut erstatter papir i kommunikasjonen mellom næringslivet og offentlig sektor. Altinn skal være et effektivt verktøy for produksjon av tjenester og kommunikasjon mellom offentlig sektor og brukerne.

En viktig gevinst ved videreutviklingsarbeidet er forenklinger og besparelser for næringsliv og privatpersoner gjennom effektiv samhandling med offentlig sektor. Samhandlingstjenester, også omtalt som e-dialog, kobler sammen ulike tjenester og tjenestetyper mellom én eller flere brukere og én eller flere offentlige etater.

I dag er det slik at flere offentlige etater, hver for seg og i ulike prosesser, etterspør samme eller lignende informasjon fra næringsliv og privatpersoner. I den nye Altinn-løsningen skal det legges til rette for at informasjonen i større grad kan utveksles mellom de forskjellige etatene.

En kostnadseffektiv offentlig sektor gjennom bruk av eForvaltning er også et viktig mål. Ved i større grad å ta i bruk elektroniske tjenester i stedet for papirbaserte, vil det offentlige spare ressurser i form av tid og arbeidskraft. De forventede gevinstene fra prosjektet vil materialisere seg gradvis og øke etter hvert som nye tjenester og funksjonalitet innføres og tas i bruk.

Flere av gevinstene er avhengige av at deltakende etater i Altinn-samarbeidet tar i bruk og utnytter de muligheter som oppstår som følge av ny løsning.

Nytteeffektene består av redusert tidsbruk til registrering, færre manuelle arbeidsoppgaver, reduserte portokostnader og redusert drift av enkeltstående tjenester og datasystemer. Færre manuelle arbeidsoppgaver, både for offentlige etater og bedriftene selv, står for den klart største gevinsten.

Det er identifisert en rekke konkrete tjenester som skal tas i bruk på den nye Altinn-plattformen som har blitt utviklet gjennom Altinn II-prosjektet. Noen av tjenestene er kommet langt med hensyn til implementering, andre er ikke besluttet gjennomført ennå. For tiden er det mer enn 100 prosjekter som forberedes for realisering i 2012 eller senere. Prosjektene inneholder nye muligheter for å sende inn opplysninger elektronisk for bedrifter og innbyggere.

Andre tjenester gjelder blant annet å sende ut meldinger elektronisk fra forvaltning til næringsliv og privatpersoner, forbedre mulighetene til innsyn i hva forvaltningen har registrert om privatpersoner og næringsliv, i tillegg til samhandlingstjenester som knytter sammen flere tjenester i en helhetlig prosess for bruker.

Altinn og etatene samarbeider om å realisere nye prosjekter og tjenester som skal etableres på Altinnplattformen.

Fremdrift og realisering av prosjektene avhenger av flere faktorer. Det kan derfor bli endringer i hva etatene velger å realisere og i hvilken rekkefølge tjenestene blir tilgjengelige.

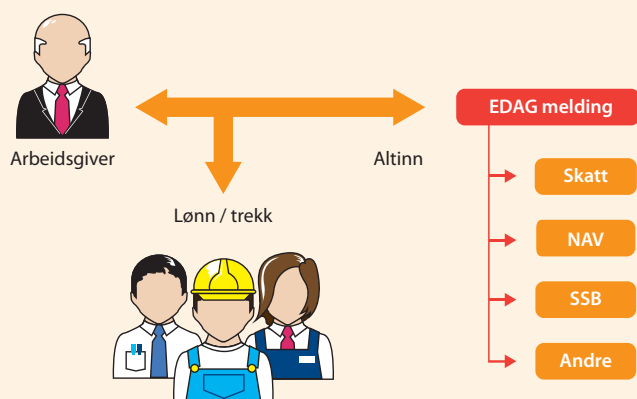
Vi nevner her eksempler på tjenester som snart vil bli realisert:

- NAV – oppfølging av sykemeldte og endring av kontonummer
- Statens vegvesen/Autosys: registrere eierskifter for kjøretøy (alle ordinære eierskifter skal kunne tilrettelegges av partene direkte i en selvbetjeningsløsning på nett, og dermed unngå oppmøte på trafikkstasjonene eller innsending av salgsmeldinger fysisk i posten)
- Fiskeridirektoratet: søknad om opptak i fisker-mannallet

- SSB: IDUN – informasjons- og datautveksling med næringslivet
- Statens landbruksforvaltning: prisutjevningssystem for melk (prisutjevningsordningen) og regionalt miljøtilskudd
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) – Dataflytprosjektet: innrapportering av driftsregnskap i landbruksnæringen
- Meldinger innenfor havbruksdata (Fiskeri- og kystdepartementet)
- Flytte selvangivelsen til ny Altinn-plattform (webSA)
- Utvidete samhandlingstjenester som grunnlag for eDialoger

Elektronisk dialog med arbeidsgiver (EDAG)

Det har vært gjennomført et forprosjekt om EDAG. Formålet med EDAG er å forenkle arbeidsgivers rapportering vedrørende ansettelser, lønn og trekk. Dette skal oppnås ved å etablere en felles innrapporteringsløsning for arbeidsgiveres rapportering til Skatteetaten, Arbeids- og velferdsetaten (NAV) og Statistisk sentralbyrå (SSB). En felles rapporteringsordning vil følgelig erstatte mange av de oppgaver og skjemaer som arbeidsgiver leverer i dag.

Figur 4: Illustrasjon av EDAG

En vesentlig andel av næringslivets administrative kostnader er knyttet til rollen de har som arbeidsgivere, og det er et betydelig potensial i bedre og mer samordnede løsninger på dette området. Forlaget til ny ordning er utarbeidet i samarbeid mellom Skatteetaten, NAV, SSB og Brønnøysundregistrene.

En foreløpig konsekvensutredning har beregnet en mulig årlig besparelse for arbeidsgivere på om lag 500 millioner kroner. Besparelsen består i all hovedsak av forventet redusert behov for arbeidsinnsats på lønns- og regnskapsområdet og vil være avhengig av den endelige utformingen av løsningen.

I et slikt prosjekt om EDAG er det lagt inn en forventning om at EDAG klarer å ivareta behovene til små og mellomstore bedrifter, og at de blir tilstrekkelig involvert i arbeidet med ordningen.

Forberedelse og innføring av EDAG innebærer også et nært samarbeid med leverandørene av lønns- og personalsystemer og andre IT-systemer som arbeidsgiver benytter, slik at disse systemene er ferdig tilrettelagt for levering av elektroniske meldinger ved en eventuell overgang til EDAG.

Gjennom EDAG vil etatene få tilgang til et felles, konsistent, oppdatert datagrunnlag som kan legges til grunn både for beskatning, fastsettelse av inntektsavhengige ytelser og produksjon av statistikk.

Dette skal gi grunnlag for økt effektivitet og bedre oppgaveløsning i etatene og samlet sett enklere prosesser for datainnhenting.

Ordningen vil innebære endringer i dagens krav til innrapportering og oppgaver/skjemaer, herunder:

- Lønns- og trekkoppgaver (LTO) til Skatteetaten
- Terminoppgave for arbeidsgiveravgift og forskuddstrekk til Skatteetaten
- Årsoppgave for arbeidsgiveravgift/-følgeskriv til LTO
- Meldinger til Arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret (Aa-registeret)
- Inntektsskjema for refusjon av sykepenger til NAV
- Opplysninger til bruk i SSBs lønnstatistikk

eDialog i byggesaker

ByggSøk gir mulighet for elektronisk utfylling av byggesøknader og er tatt i bruk av omtrent halvparten av landets kommuner. Mange kommuner (om lag 300) har systemer som gjør det mulig å legge søknader fra ByggSøk direkte inn i et elektronisk arkiv. Derimot har ikke kommunene tatt i bruk den informasjonen de får elektronisk til å effektivisere saksbehandlingsleddet. Her kan det være betydelige gevinster å hente både for kommunene og brukerne.

ByggSøk gir søkerne god hjelp i søknadsprosessen. Om lag 70 kommuner har koblinger mot sine kartsystemer. Dette gjør det mulig å hente eiendomsdata, nabolister, reguleringsplaner og annen stedsfestet informasjon direkte inn i ByggSøk. ByggSøk bidrar derfor til en betydelig gevinst for søkerne. Brukerundersøkelser tyder også på at kvaliteten på søknadene er bedre, og at systemet bidrar til økt likebehandling og forutsigbarhet.

Det skjer en rivende utvikling i bruk av digitale bygningsinformasjonsmodeller (BIM). BIM er basert på åpne, internasjonale standarder for informasjonsutveksling, og Norge er blant de ledende på dette feltet. Teknologien gir muligheter for å automatisere kontroll av at prosjektforslag tilfredsstiller krav i teknisk forskrift (TEK). Prinsippet er at alle aktuelle krav legges inn i modellen, slik at modellen varsler når krav ikke er ivarettatt.

Bruk av BIM vil stimulere til bedre prosjektering og bedre arbeidsgrunnlag for de utførende. Dette kan gi bedre kvalitet, reduserte byggskader, kostnadsreduksjoner og bedre samhandling i det enkelte prosjekt og næringen som helhet.

Ved bruk av de tjenester som er utviklet i ByggSøk, vil bedriftenes ressursbruk til byggesaksbehandling kunne reduseres. I mange tilfeller vil bedriftene kunne bruke tid på kvalitetssikring i tidlig fase i motsetning til i dag, der mye av prosjektets ressurser går med til byggesaksbehandling.

Det er nødvendig å sikre effektiv saksbehandling i forvaltningen slik at bedriftene ikke blir påført kostnader ved forsinkelse og uforutsigbarhet i behandlingen. For å oppnå dette bør det vurderes hvordan en bedre kan utnytte moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi i alle deler av byggeprosessen.

Regjeringen vil lage melding bygningspolitikken som blant annet vil foreslå tiltak for økt bruk av digitale verktøy i byggeprosessen.

Forenklinger i aksjeloven

Ved etablering av ny bedrift står valget for de aller fleste i realiteten mellom aksjeselskap (AS), enkeltpersonforetak (ENK) eller norskregistrert utenlandsk selskap (NUF). Derfor har vi sett nærmere på disse tre selskapsformene.

Mer enn 40 prosent av bedriftene i Norge er aksjeselskaper, og størsteparten av omsetningen i norsk næringsliv finner sted i aksjeselskaper. Det er godt over 200 000 personer som har styreverv i aksjeselskapene. Forenklinger i aksjeloven vil derfor merkes for svært mange aktører i næringslivet.

Enkeltpersoner kan velge å bli selvstendige næringsdrivende ved å etablere enkeltpersonforetak. Er det flere som starter opp næringsvirksomhet sammen, kan virksomheten organiseres som et ansvarlig selskap. I de senere årene har også norskregistrert utenlandsk selskap (NUF) blitt mye brukt.

Et karakteristisk trekk ved enkeltpersonforetaket og det ansvarlige selskapet (ANS eller DA) er det personlige gjeldsansvaret. For nyskapende virksomhet med en viss risiko kan den ansvarsbegrensningen som aksjeselskapet gir være en forutsetning for nyetableringen.

For den næringsdrivende selv og for andre som har kontakt med virksomheten, eksempelvis kreditorer,

Organisasjonsform	Antall foretak i 2009	Prosentandel
Enkeltpersonforetak	198 435	49,3
Aksjeselskap (AS)	167 567	41,7
Selskap med delt ansvar (DA)	9 179	2,3
Ansvarlig selskap	6 449	1,6
Norsk avdeling av utenlandsk foretak (NUF)	7 278	1,8
Annet ⁶	13 312	3,3
Totalt	402 220	100

Tabell 10: Oversikt over foretak med ulik organisasjonsform i 2009. Kilde SSB.

⁶ Gruppen "annet" er en sum av en rekke andre foretaksformer hvor de største to gruppene er forening/lag/innetretning og selskap med begrenset ansvar.

ansatte og offentlige myndigheter er det av betydning at aksjeselskaper er en velkjent og velregulert organisasjonsform som både private og offentlige myndigheter har tillit til.

Det er skatte- og avgiftsmessige forskjeller ved aksjeselskapsformen sammenlignet med enkeltpersonforetak. Lønn til ansatte i aksjeselskaper beskattes som personinntekt. Dette gjelder også for lønn til eier som er ansatt i selskapet. Utbytte til eier beskattes med 28 prosent.

Det er opp til eier å bestemme uttak av overskudd (utbytte). I et aksjeselskap blir selskapsoverskuddet beskattet i selskapet med en sats på 28 prosent. I et enkeltpersonforetak blir et eventuelt overskudd overført til eiers selvangivelse og ført som inntekt (personinntekt).

En norsk juridisk eller fysisk person står fritt til å stifte selskap i en annen EØS-stat og deretter registrere virksomheten i Norge som et norskregistrert utenlandsk foretak (NUF). Dette gjelder selv om virksomheten utelukkende skal drives i Norge.

Muligheten for slike selskapsstiftelser setter den norske aksjelovgivningen under press. Veksten i registreringen av norskregistrerte utenlandske foretak (NUF) har vært stor de seneste årene frem til 2010. I 2011 er det en nedgang i antallet nyregistrerte NUF sammenlignet med året før.

Det er grunn til å anta at de fleste av de utenlandske selskapene som blir registrert, ikke driver virksomhet utenfor Norge. Trolig har minstekravet til aksjekapital på 100 000 kroner og kravet til revisjon av årsregnskap også for de minste selskapene, vært viktige grunner til at norske næringsdrivende velger å stifte selskap i utlandet.

Med bakgrunn i utviklingen i selskapsretten de senere årene ble det gitt et oppdrag til advokat Gudmund Knudsen om å vurdere forenklinger i aksjeloven. Å sette ned minstekravet til aksjekapital i aksjeloven var blant temaene som skulle vurderes. Utredningen om forenkling og modernisering av aksjeloven ble levert i januar 2011.

Utredningen inneholder forslag til forenkling og modernisering av aksjelovens regler om stiftelse av aksjeselskap, kapitalregler og organisatoriske regler. Dette er sentrale regler i aksjeloven, og forslagene kan få stor betydning for selskapene. Utredningen har tatt særlig sikte på de små og mellomstore aksjeselskaperes behov. Utredningen var på alminnelig høring våren 2011.

Med bakgrunn i denne utredningen la regjeringen frem et lovforslag om endringer i aksjeloven 2. september 2011. Lovforslaget er nærmere omtalt i Prop. 148 L (2010-2011). Blant forslagene er nedsettelse av kravet til minste aksjekapital fra 100 000 kroner til 30 000 kroner for aksjeselskaper i lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper.

I proposisjonen foreslås det også at aksjekapitalen som skytes inn i aksjeselskapet skal kunne brukes til å dekke utgiftene ved å stifte aksjeselskapet, som for eksempel utgifter til bistand fra advokat og revisor ved stiftelsen.

I tillegg foreslås det at også finansinstitusjoner, ikke bare revisorer, skal kunne bekrefte aksjeinnskuddene til selskapet dersom aksjeinnskuddene utelukkende skal gjøres opp med penger. De foreslåtte lovendringene er vedtatt av Stortinget og i kraft fra 1. januar 2012.

Regjeringen har foreslått disse endringene for å stimulere til flere nyetableringer i form av aksjeselskap. Å redusere kostnadene ved å stifte et aksjeselskap innebærer at aksjeselskapet vil bli lettere tilgjengelig for flere næringsdrivende.

Nedsettelsen av kravet til aksjekapital er et viktig tiltak for å legge til rette for oppstart av næringsvirksomhet i Norge og for å gjøre aksjeselskapsformen mer konkurransedyktig sammenlignet med utenlandske selskapsformer.

Regjeringen arbeider med oppfølgingen av de øvrige forslagene i utredningen til advokat Knudsen.

Viktige forslag i utredningen er:

- Forslag om forenklinger i stiftelsesprosedyrene, slik at det blir enklere og billigere å stifte selskaper. Blant annet skal det legges bedre til rette for elektroniske løsninger ved stiftelse av et aksjeselskap.
- Det foreslås regler som gjør det enklere å dele ut utbytte fra et selskap og å erverve egne aksjer. Videre foreslås det mer fleksible regler for å kunne tilpasse organiseringen av selskapet til selskapets individuelle behov. Selskapet vil etter forslaget i større grad enn i dag kunne velge hvordan det vil organisere seg. Blant annet foreslås det at generalforsamling og styremøter kan gjennomføres enklere og med mindre formelle krav enn etter gjeldende regler.

— Endringer i bokføringsreglene

På oppdrag fra Finansdepartementet i 2007 evaluerte Norsk Regnskapsstiftelse reglene i bokføringsloven og bokføringsforskriften. Blant reglene som ble vurdert var kravet om dokumentasjon for bokførte opplysninger, sikring og sikkerhetskopiering av regnskapsmateriale (oppbevaringsplikten).

Forslag til lov- og forskriftsendringer ble overlevert Finansdepartementet i delrapportene II (desember 2008) og III (juni 2009). Rapportene var på høring i 2009 og er nå til behandling i Finansdepartementet sammen med Økokrims og Skattedirektoratets vurderinger av gjeldende krav til oppbevaringstid for regnskapsmateriale.

— SMB-representant (SME envoy)

EU har oppnevnt en egen representant for små og mellomstore bedrifter (SME envoy), Daniel Calleja Crespo. Han skal arbeide for å åpne og bedre kommunikasjonen mellom Europakommisjonen og SMB og deres organisasjoner. Han skal fremme interessene til små og mellomstore bedrifter innad i Europakommisjonen og særlig passe på at tenk smått først-prinsippet blir fulgt opp.

Medlemsstatene i EU har også oppnevnt hver sin nasjonale SMB-representant. De skal fremme små og mellomstore bedrifters interesser nasjonalt, herunder fremme deres synspunkter og interesser i hele forvaltningen, både sentralt og lokalt. Videre skal representantene passe på at tenk smått først-prinsippet er integrert i det arbeid som gjøres i forvaltningen.

I tillegg skal denne personen være bindeleddet mellom Europakommisjonen og nasjonale myndigheter i forbindelse med implementeringen av Small Business Act. Å bidra til å utveksle og spre informasjon om SMB-politikk og innsamling og utveksling av beste praksis er også en viktig oppgave for denne personen.

Ettersom Norge ikke er medlem av EU blir vi ikke uten videre del av dette nettverket av SMB-representanter. De fleste bedrifter i Norge er imidlertid SMB, og det er viktig å være med i de sentrale fora som finnes. På politikkområder som omfattes av reglene om det indre marked vil Norge være bundet av den lovgivning som vedtas i EU.

Det er av betydning for norske SMB at EUs politikk for det indre marked i størst mulig grad legger til rette for SMB.

Norsk politikk på området må derfor formidles effektivt til beslutningstakere i EU. Norge har bedt om og får mulighet til å bli med i EUs nettverk av SMB-representanter. NHD vil oppnevne en SMB-representant for å representere Norge. Vi ønsker at denne personen skal være en del av nettverket med nasjonale representanter fra EU-landene.

— Etablering av gründerråd

Kommunal- og regionaldepartementet har tatt initiativ til å etablere et gründerråd. Rådet har fått i mandat å drøfte hvilke rammebetingelser som er de viktigste for nyetableringer i Norge generelt og i distrikts-Norge spesielt. Særlig skal de drøfte hvilke rammebetingelser som er viktigst for å stimulere til å få flere vekstbedrifter, styrke overlevelses-evnen, få flere kvinnelige gründere og flere nyetableringer fra personer med innvandrerbakgrunn.

Mange nyetablerte bedrifter forsvinner etter få år. Tallet på kvinnelige gründere er også lavere enn ønskelig, og trolig er det potensial for flere etablerere blant innvandrere i distrikts-Norge.

Å skape nye arbeidsplasser og omsette ideer til virksomheter vil i tiden fremover være helt avgjørende for å kunne øke verdiskapingen i Norge og dermed bidra til å videreutvikle velferdssamfunnet. Norge trenger nyskapere og entreprenører, slik at folk kan bo der de vil og skape verdier ut fra lokale fortrinn.

Rådet skal komme med konkrete forslag til tiltak som kan være realistiske å gjennomføre på kort og mellomlang sikt. Rådet vil blant annet drøfte tilgangen på kapital og finansiering av gründervirksomhet, hvordan det offentlige virkemiddelapparatet på en bedre måte kan hjelpe gründere ved å gi dem bedre veiledning, bygge nettverk, kople dem opp mot gode mentorer osv. Rådet skal være ferdig i løpet av første kvartal 2012. Rådet er satt sammen av personer som selv har startet egen bedrift.

— Bedre informasjon om sosiale rettigheter

Det er forskjeller i sosiale rettigheter mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Både virksomhetsutøver i aksjeselskap (AS) og enkeltpersonforetak (ENK) har krav på sykepenger ved sykdom, men det er ulike ordninger. Dersom det etableres et AS eller NUF kan man ansette seg selv og dermed være en lønsmottaker. For lønsmottakere betales det både en trygdeavgift og en arbeidsgiveravgift. Lønsmottakere betaler selv 7,8 prosent i trygdeavgift.

I tillegg betaler arbeidsgiver en arbeidsgiveravgift som skal bidra til å finansiere folketrygdens utgifter til pensjon, sykepenger, dagpenger mv. Arbeidsgiveravgiften varierer mellom geografiske områder.

ENK betaler en trygdeavgift på 11 prosent. Dette gir i utgangspunktet tilgang til sykepenger etter en karenperiode på 16 dager. Da får man utbetalt 65 prosent av sykepengegrunnlaget, maks 6G (6G er 475 296 kroner i mai 2011). Det er imidlertid mulig å tegne forsikring hos NAV for å få bedre rettigheter ved sykdom. Det er tre graderinger av denne forsikringen, og den beste gir samme rettigheter som lønsmottakere med 100 prosent sykepenger fra første dag.

Selvstendig næringsdrivende (ENK) har ikke mulighet til å få dagpenger ved arbeidsledighet. En lønsmottaker som blir arbeidsledig, har derimot rett til dagpenger dersom arbeidstiden er nedsatt med mer enn 50 prosent, og lønsmottakeren oppfyller visse krav til minimumsinntekt. Ettersom eiere av AS og NUF har muligheten til å ansette seg selv i selskapet får de rett til dagpenger ved arbeidsledighet. Denne muligheten har ikke innehavere av ENK.

Fra 2008 fikk selvstendig næringsdrivende fulle rettigheter til foreldrepenger ved fødsel (tidligere måtte det tegnes forsikring slik som ved sykepenger). Man har ikke krav på omsorgspenger, det vil si refusjon fra folketrygden når man må være hjemme med syke barn.

Det er behov for mer informasjon om de minste bedriftenes alternativer når det gjelder sosiale rettigheter. Det er mange som er usikre på hvilke regler som gjelder og hva som lønner seg med hensyn til de ulike forsikringsordningene i regi av NAV. Regjeringen vil derfor utarbeide en veileder for de ulike forsikringsordninger som kan velges, blant annet med informasjon om kostnader ved disse og hva som er dekket under de ulike alternativene.

Forenklinger i skatte- og avgiftsopplegget for 2012

Det er foretatt flere forenklinger som gjelder skatte- og avgiftsopplegget for 2012. Endringene er som følger:

Pliktig elektronisk levering av omsetningsoppgave for merverdiavgift

Elektronisk levering av omsetningsoppgave for merverdiavgift skal bli den alminnelige, pliktige leveringsform fra 1.

januar 2012. Det vil fortsatt etter søknad kunne gis samtykke til levering på papir. Leveres omsetningsoppgave på papir uten samtykke, vil avgiftsmyndigheten kunne ilegge avgiftssubjektet forhøyet utgående merverdiavgift.

Gjeninnføring av merverdiavgiftsfritak for garanti-reparasjoner utført for utenlandsk oppdragsgiver

Fra 1. januar 2012 er det gjeninnført fritak fra å beregne merverdiavgift når utenlandsk registrerte næringsdrivende utfører garantireparasjoner i Norge. Fra merverdiavgiftsloven 2009 trådte i kraft 1. januar 2010 måtte utenlandske næringsdrivende betale merverdiavgift på slike reparasjoner og deretter søke avgiften refundert gjennom den alminnelige refusjonsordningen for merverdiavgift som gjelder for utenlandske næringsdrivende.

Endringen medfører at det ikke lenger skal beregnes merverdiavgift av disse reparasjonene. Dette innebærer en administrativ forenkling både for de næringsdrivende og for Skatteetaten.

Endringer i treprosentregelen i fritaksmetoden

I henhold til fritaksmetoden i skatteloven § 2-38 er aksjeutbytter og -gevinster innenfor selskapssektoren skattefrie. Imidlertid skal tre prosent av de skattefrie inntektene likevel inntektsføres. Treprosentregelen er en sjablong som skal korrigere for at selskapene har fradragrett for kostnader knyttet til de skattefrie inntektene. Treprosentregelen kompliserer skattesystemet, er lite treffsikker i enkelttilfeller og kan forhindre fornuftige omorganiseringer. Disse mothensynene gjør seg gjeldende i første rekke ved inntekt i form av gevinst. Fra 2012 begrenses treprosentregelen til bare å gjelde utbytte. At gevinster på denne måten holdes utenfor treprosentregelen, innebærer blant annet at man slipper å foreta gevinst-/tapsberegning ved realisasjon av aksjer mv.

Oppheving av reglene om korreksjonsinntekt

Det er vedtatt å oppheve reglene om korreksjonsinntekt. Disse reglene skal sikre at inntekt som et aksjeselskap deler ut som utbytte, er skattlagt på selskapets hånd. Reglene påvirker i hovedsak bare tidspunktet for skattlegging, fordi overskuddet normalt kommer til beskatning på et senere tidspunkt. Reglene er kompliserte og legger store byrder på selskapene og ligningsmyndighetene. En oppheving av reglene om korreksjonsinntekt innebærer derfor en betydelig forenkling.

4.4 Tiltak

Regjeringen har allerede gjennomført forenklinger for næringslivet og er i gang med nye tiltak. Viktige tiltak er:

- Regjeringen vil sette et ambisiøst mål for arbeidet med forenklinger rettet mot næringslivet. Målet er at belastningene for næringslivet skal være redusert med 10 milliarder kroner innen 2015.
- Regjeringen vil følge opp kartleggingsprosjektet der vi identifiserte informasjonskrav i lover og forskrifter rettet mot næringslivet. Prosjektet ga oss informasjon om næringslivets ressursbruk ved å oppfylle myndighetspålagte krav og også hvilket potensial det er for regelverksforenklinger.
- Regjeringen vil etablere et eget sekretariat for å styrke departementenes arbeid med forenkling. Nærings- og handelsdepartementet lanserte nettstedet www.enklerleger.no i oktober 2011.

På dette nettstedet kan næringslivet, næringslivsorganisasjonene og andre på en enkel måte komme med innspill til forenklingstiltak. Formålet med nettsiden er å få innspill til vårt forenklingsarbeid.
- Regjeringen vil utvikle bedre systemer for å lage nytt regelverk. Erfaring viser at prosessene i utformingen av regelverk kan forbedres. Det gjelder blant annet med sikte på at regelverk skal være enkelt og tilpasset alle deler av næringslivet, også SMB.
- Regjeringen vil innføre forenklede regler for elektronisk signering av meldinger til Enhets- og Foretaksregisteret. Forenklingen innebærer at færre må signere. Det er tilstrekkelig at en person i bedriften signerer, eller bedriften kan velge å delegere signering til for eksempel regnskapsfører.
- Regjeringen vil innføre unntak fra revisjonsplikt for små aksjeselskaper med virkning fra 1. mai 2011. Dette er et av de viktigste forenklingstiltakene de senere årene og innebærer en vesentlig lettelse i administrative kostnader for små selskaper.

- Regjeringen vil fremme et lovforslag om forenklinger i aksjeloven, med blant annet forslag om nedsettelse av kravet til minste aksjekapital til 30 000 kroner for aksjeselskaper, og at stiftelseskostnadene skal kunne dekkes av aksjekapitalinnskuddet. Loven skal tre i kraft 1. januar 2012.
- Regjeringen vil legge frem ytterligere forenklinger i aksjeloven. Regjeringen prioriterer oppfølging av utredningen og tar sikte på å fremlegge en lovproposisjon. Blant forslagene kan nevnes muligheter for å stifte aksjeselskap elektronisk, gjøre det enklere å dele ut utbytte fra et selskap og gjennomgå de organisatoriske kravene med sikte på mer fleksibilitet og mindre formalia.
- Regjeringen vil fremme endringer i bokføringsreglene og har som mål at et lovforslag legges frem i første halvår 2012. Reglene i bokføringsloven og bokføringsforskriften er blitt evaluert av Norsk Regnskapsstiftelse.

Forslag til lov- og forskriftsendringer, herunder tiltak som kan medføre forenklinger for næringslivet, ble overlevert Finansdepartementet i delrapportene II og III, hhv. 22. desember 2008 og 8. juni 2009. Rapportene har vært på høring, og er nå til behandling i departementet.
- Regjeringen vil styrke Altinn, bl.a. ved å gjennomgå organiseringen av Altinn og å utarbeide en ny strategi for Altinn.
- Regjeringen vil videreutvikle flere elektroniske tjenester i Altinn. Følgende tjenester er under utvikling:

- NAV – oppfølging av sykemeldte og endring av kontonummer
- Statens vegvesen/Autosys: registrere eierskifter for kjøretøy (alle ordinære eierskifter skal kunne tilrettelegges av partene direkte i en selvbetjeningsløsning på nett, og dermed unngå oppmøte på trafikkstasjonene eller innsending av salgsmeldinger fysisk i posten)

- Fiskeridirektoratet: søknad om opptak i fiskermanntallet
- SSB: IDUN – informasjons- og datautveksling med næringslivet
- Statens landbruksforvaltning: prisutjevningssystem for melk (prisutjevningsordningen) og regionalt miljøtilskudd
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) – Dataflytprosjektet: innrapportering av driftsregnskap i landbruksnæringen
- Meldinger innenfor havbruksdata (Fiskeri- og kystdepartementet)
- Flytte selvangivelsen til ny Altinn-plattform (webSA)
- Utvidete samhandlingstjenester som grunnlag for eDialoger
- Regjeringen vil styrke den elektroniske dialogen mellom næringslivet og offentlige myndigheter. Dette gjelder tiltak som forenkler arbeidsgivernes rapportering vedrørende ansettelser, lønn og trekkpliktige ytelser. Forprosjektet EDAG viser at elektronisk dialog kan gi betydelige forenklinger og besparelser både for arbeidsgivere og for det offentlige.
- Regjeringen vil videreutvikle Byggsøk og bidra til økt bruk av digital verktøy i byggeprosessen.
- Regjeringen vil fortsatt ha aktiv kontakt med næringsorganisasjonene (blant annet NHO og Virke) for å være kjent med de utfordringene som gründere og SMB møter i hverdagen. Regjeringen har også etablert et gründerråd satt sammen av personer som har startet egen bedrift. Gründerrådet skal foreslå tiltak og arbeidet skal være ferdig i løpet av våren 2012.
- Regjeringen vil oppnevne en SMB-representant fra Norge for å være en del av nettverket med nasjonale representanter fra EU-landene.
- Regjeringen vil videreføre det gode samarbeidet med representanter fra nærings- og arbeidsliv. Dette gjelder også kontakten med enkeltbedrifter som vil trukket inn i arbeidet med forenkling
- Regjeringen vil utarbeide en veileder om de sosiale rettighetene og ordningene som næringsdrivende kan velge, blant annet med hva de ulike alternativene koster og dekker.
- Regjeringen forenkler skatte- og avgiftsreglene fra og med 2012. Dette gjelder pliktig elektronisk innlevering av merverdiavgiftsoppgaven, forenklete regler knyttet til fritaksmodellen og oppheving av reglene om korreksjonsinntekt for aksjeselskaper.

Kapittel 5

ETABLERING OG KAPITAL

5.1 Etablering og utvikling av bedrifter

For å komme fra idéstadiet til etablering og utvikling av ny eller utvidelse av eksisterende virksomhet må en bedrift ha tilgang på kapital. Nye prosjekter kan finansieres ved å tilbakeholde overskudd eller ved å hente inn kapital fra kapitalmarkedet (ekstern finansiering). Nystartede bedrifter er som oftest avhengige av ekstern finansiering. Egenfinansiering vil normalt ikke dekke det totale kapitalbehovet i etablerte bedrifter. Kapitalmarkedet spiller således en nøkkelrolle for verdiskapingen i næringslivet.

Hvordan bedrifter utvikler seg og hvordan de finansieres, varierer. Det store flertallet bedrifter forblir små, en del blir til mellomstore bedrifter, mens et fåtall vokser til store bedrifter.

En del blir også kjøpt opp eller slått sammen med andre bedrifter. Noen bedrifter finansieres hovedsakelig med egenkapital, andre med betydelig innslag av lånekapital. Men de fleste finansieres med begge deler.

Tilgang til kapital er viktig i ulike faser av bedriftenes liv, og det oppstår flere utfordringer knyttet til en bedrifts søk etter kapital. En av utfordringene oppstår fordi bedriftsetablerer og utenforstående kapitaltilbydere ofte har ulik informasjon om bedriften. Denne utfordringen kalles i økonomisk teori for asymmetrisk informasjon og kan være en større utfordring for SMB enn for større bedrifter.

Tilbydere av kapital tar risiko knyttet til en investering, og det skilles mellom ulike typer av risiko. En form for risiko er for eksempel forbundet med generelle svingninger i markedet, mens en annen form for risiko knytter seg til særegne trekk hos den enkelte bedriften. En investor vil ta med alle former for risiko i en vurdering av om det er lønnsomt å investere i en bedrift.

— Utfordringer i en bedrifts ulike livsfaser

Bedrifter i ulike stadier vil i varierende grad måtte finansiere sin virksomhet gjennom kapitalmarkedet. Et viktig unntak er som nevnt de bedriftene hvor eierne finansierer virksomheten gjennom egenkapital. Vi har delt inn en bedrifts liv i fem ulike faser i figuren nedenfor.

Det er ikke nødvendigvis slik at alle bedrifter gjennomgår alle faser, men inndelingen gir en struktur for å omtale de ulike utfordringene som en bedrift potensielt kan møte. Mange bedrifter vil på et tidspunkt enten bli avvirket eller det vil bli foretatt et eierskifte. Vi har derfor inkludert eierskifte som en egen fase.

Figur 5: Illustrasjon av en bedrifts ulike faser

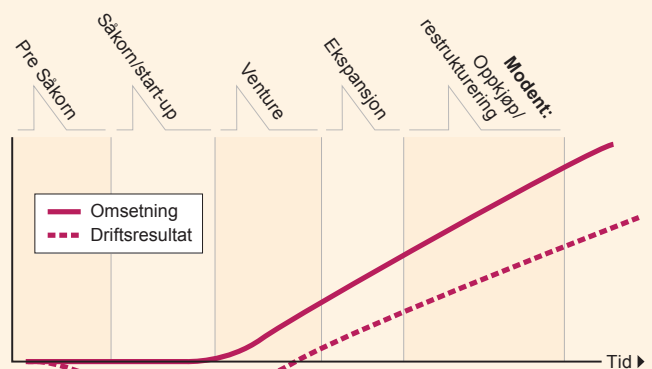
Etablererfase

I etablererfasen vil etablereren ha behov for kapital til å vurdere og utvikle en forretningsidé. Det er behov for kapital til eksempelvis lønninger, ekstern bistand og utvikling og testing av prototyper. Det er ofte slik at den aller første finansieringen sikres gjennom egenkapital. Når bedriftsetablerer deretter har behov for ytterligere finansiering for å utvikle bedriften videre, er det ofte vanskelig å få tak i ekstern kapital.

Man snakker i den forbindelse gjerne om en markedssvikt omtalt som "the valley of death" eller "equity gap", som er illustrert i figuren under.⁷ Helt i startfasen livnærer bedriftsetablerere seg gjerne av egenkapital og av venner og families bidrag. I tidsperioden etter at bedriften så vidt har startet opp, får den imidlertid ofte problemer med å få tilgang på ekstern finansiering.

I etableringsfasen og i forbindelse med "the valley of death" er problemet med ulik tilgang på informasjon spesielt stort, fordi bedriften er ukjent på markedet og fordi den gjerne selger et nytt produkt for markedet. Risikoen knyttet til lønnsomheten til bedriften er gjerne stor sett i forhold til etablerte bedrifter.

Nyetablerte bedrifter mangler gjerne forretningsplaner å legge frem for en potensiell kapitaltilbyder. Etablere- ren har i tillegg kanskje risikable forretningsidéer som det er usikkert om vil lede til noe, og det vil være usikkerhet knyttet til om etablereren faktisk kan betjene lånet i årene fremover. Et annet usikkerhetsmoment for tilbydere av kapital er at bedriften gjerne har begrensede muligheter til å stille sikkerhet for lånet.

Figur 6: Bedriftens fase (Kilde: Menon Business Economics)

For bedrifter i etableringsfasen kan det være et problem at transaksjons- og administrasjonskostnadene blir forholdsmessig sett større av å hente inn små kapitalbe- løp i flere runder, noe som bedrifter i etableringsfasen gjerne blir nødt til å gjøre.

⁷ Viser utviklingen for nye bedrifter og viser en periode med akkumulerte driftsunderskudd i bedriftene som mange ikke klarer å overleve. Om det kan betegnes som markedssvikt eller ikke, avhenger av om de bedriftene som bør bli finansiert faktisk får finansiering. Det er ikke markedssvikt selv om ikke alle bedrifter som ønsker det ikke får finansiering.

Driftsfase

I driftsfasen vil behovet for kapital gjerne knytte seg til å fremstille produktene/tjenestene, markedsføring og lønninger. Ofte er det slik at det går noe tid fra når kostnader påløper til inntektene kommer inn (likviditetsutfordring). Og jo lengre tid dette tar, jo større er gjerne behovet for eksternt kapital. Jo mer stabil driften og lønnsomheten er, jo enklere er det å finansiere virksomheten, både gjennom egenkapital til nye investeringer og lånekapital til løpende drift. Utfordringene i driftsfasen når det gjelder asymmetrisk informasjon, risiko og transaksjons- og administrasjonskostnader er små sammenliknet med i etableringsfasen.

Vekstfase

Vekst krever kapital, og det kan skape utfordringer for bedrifter. Også i denne fasen er problemet med asymmetrisk informasjon av stor betydning. Noen bedrifter forsøker å realisere vekst gjennom å utvide sin virksomhet til andre land, noe som involverer risiko. Risikoen oppfattes gjerne som større jo raskere og lengre unna veksten søkes realisert. Transaksjons- og administrasjonskostnadene kan være betydelige, særlig om veksten skjer langt unna. En annen utfordring er at jo mindre kunnskap, kompetanse og gode erfaringer bedriften (og dens kapitalkilder) har med å realisere vekst, jo mer kostbart vil det ventelig være å realisere vekst.

Omstilling

En kontrollert og oversiktlig omstilling er lettere å finansiere enn overraskende omstillinger som må skje raskt og til nye områder. Tilsvarende vil være tilfelle jo mer usikre fremtidsutsiktene er.

Misbruk av bedrifters identitet

I alle faser og særlig i etableringsfasen er det en utfordring å unngå at en bedrifts identitet blir misbrukt. Misbruk av identitet innebærer at noen urettmessig benytter en annens identitet. Dette kalles «identitetstyveri». Det er behov for at det til en hver tid foreligger oppdatert informasjon som skal forebygge identitetstyveri rettet mot næringslivet, og at tilgangen til informasjonen er så enkel som mulig.

Regjeringen vil derfor at dette skal være en av tjenestene i Altinn. Tiltak vil bli utformet i samarbeid med Næringslivets sikkerhetsråd.

■ Handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner

I 2008 la regjeringen frem Handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner. Handlingsplanen legger til rette for mer entreprenørskap blant kvinner gjennom å styrke vilkårene til kvinner for å etablere og utvide virksomheter og skape vekstbedrifter.

Tiltakene som ble lansert i planen kommer i tillegg til de tiltakene som allerede var iverksatt hos de offentlige virkemiddelaktørene (Innovasjon Norge, Norges forskningsråd og SIVA), fylkeskommuner, kommuner og andre offentlige aktører. Regjeringen har i oppdragsbrev bedt om at virkemiddelaktørene prioriterer kvinner som målgruppe og aktivt arbeider for å øke andelen kvinner i alle program og tjenester.

Tiltakene er tenkt å gi kvinner økt tilgang til kompetanse, nettverk og kapital, fremme gode holdninger til kvinner som entreprenører og til entreprenørskap blant kvinner, bedre tilrettelegging til å kombinere familieliv og entreprenørskap og styrke koordinering og samarbeidet lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Tiltakene skal oppmuntre og legge til rette for at kvinner har like muligheter til entreprenørskap. Tiltakene skal medvirke til at flere kvinner ønsker å satse på å starte og utvikle ny virksomhet og på den måte bidra til høyere kvinneandel i de ulike virkemidlene og i entreprenørskap generelt. Målet er at summen av eksisterende og nye tiltak skal medvirke til en markant styrking av entreprenørskap blant kvinner i hele Norge.

5.2 Finansieringsordninger

Aktørene (private og offentlige) i markedet kan trenge tilgang på kapital i for å løse bedriftenes utfordringer. Det offentlige har flere roller i den sammenheng.⁸ Det offentlige er regulerende myndighet i kapitalmarkedet, i tillegg til at myndighetene kan være tilbydere av kapital.

Myndighetene bidrar gjennom virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet) med å legge til rette for etablering av ny virksomhet. I enkelt-sammenhenger kan økt offentlig tilbud av kapital fortrenge det private tilbudet og også drive ned lønnsomheten av investeringene.

8 Næringspolitikken kan bidra til å legge til rette for velfungerende markeder. En bør imidlertid før en iverksetter eller viderefører tiltak kunne: I) identifisere og sannsynliggjøre en markedssvikt, II) avdekke om svikten ikke utelukkende skyldes et koordineringsproblem, som kan løses av aktørene i markedet selv, og III) påvise at det finnes tilstrekkelig effektive offentlige løsninger.

■ Oversikt over offentlige kapitalvirkemidler som forvaltes av Nærings- og handelsdepartementet

Landsdekkende etablererstipend

Etablererstipend skal bidra til å utløse entreprenørskap og oppstart av nye bedrifter. Etablererstipend i Innovasjon Norge kan normalt utgjøre inntil 50 prosent av prosjektkostnadene til henholdsvis idéutvikling og etablering.

Landsdekkende og distriktsrettede såkornordninger

Såkornordningen skal bidra til å utløse privat kapital til investeringer i såkornfasen. Fondene skal tilby bedrifter i tidlig fase risikovillig kapital og relevant kompetanse. En del av fondene har regionale føringer. Fondene er privat eiet og drevet, og staten bidrar gjennom ansvarlige lån og risikoavlastning gjennom tapsavsetninger.

Investinor AS

Investinor AS er et landsdekkende, statlig investeringsselskap med en bevilget egenkapital på 3, 7 milliarder kroner. Selskapet bidrar med risikovillig kapital til internasjonalt orienterte og konkurranse-dyktige bedrifter, på forretningsmessige vilkår. Investinors aksjekapital i porteføljebedriftene skal utgjøre maksimalt 49 prosent.

Argentum

Argentum er et heleid statlig forvaltningsselskap som investerer i minoritetsandeler i spesialiserte investeringsfond for aktivt eierskap. Argentum har en forvaltingskapital på om lag 6,5 milliarder kroner.

Landsdekkende innovasjonslån

Innovasjonslån benyttes til delfinansiering av bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsomme utbyggings-, omstillings-, utviklings- og nyetableringsprosjekter, som det er vanskelig å finne tilstrekkelig risikovilje for i det private kredittmarked.

Låneordningen rettes primært mot prosjekter med høyt innovasjonsinnhold og skal i særlig grad bidra til kommersialiseringen av slike. Når Innovasjon Norge gir tilsagn om innovasjonslån, gjøres det en tapsavsetning lik det estimerte forventede tapet på det aktuelle prosjektet. Renten på lånene ligger betydelig over markedsnivå. Rammen for nye lån i 2012 er på 500 millioner kroner.

Lavrisikolån

Lavrisikolån brukes til delfinansiering av investeringer i bygninger, driftsutstyr, fiskefartøy og i landbruket. Det kreves tilfredsstillende sikkerhet for lånene, vanligvis pant i fast eiendom, driftstilbehør og/eller transportmidler. Sikkerheten for lånene skal normalt gi Innovasjon Norge full dekning i en situasjon med tvangsrealisering av pantet.

Lavrisikolånene er kommersielle lån som gis på vanlige markedsmessige betingelser. Lånene har en rente som er konkurransedyktig i markedet, og løpetiden på lånene tilpasses avskrivningstiden på investeringene. Lånene skal brukes til. Lavrisikolån gis som et alternativ til ordinære banklån eller som et supplement til annen bankfinansiering. Rammen for nye lån i 2012 er på 2,5 milliarder kroner.

Landsdekkende garantier

Landsdekkende garantier under Innovasjon Norge gis hovedsakelig for driftskreditt til små og mellomstore bedrifter som har problemer med å skaffe seg lånefinansiering i bankene på grunn av for stor antatt risiko eller manglende pantesikkerheter. En garanti kan medvirke til at en lokal bank vil innvilge en driftskreditt, og garantien kan således være utløsende for realiseringen av de utviklingsplaner en bedrift har. Rammen for garantier i 2012 er 40 millioner kroner.

Eksportfinansiering

Norske eksportører av kapitalvarer og relaterte tjenester kan søke om garantier fra GIEK. Alminnelig garantiordning har en garantiramme på 120 milliarder kroner i 2012. Garantiordning for investeringer til utviklingsland har en ramme på 3,15 milliarder kroner i 2012. Garantiordningen for byggelån til skip har en ramme på 5 milliarder kroner i 2012. GIEK kan dekke inntil 90 prosent av kommersiell risiko og inntil 100 prosent av politisk risiko.

Regjeringen fikk i 2011 Stortingets godkjenning til å opprette en enhet for eksportlån i statlig regi fordi Eksportfinans ikke kan videreføre sitt tilbud på grunn av strengere kapitalkrav. I første omgang har regjeringen fått fullmakt til å gi eksportlån for 40 mrd. kroner. Den nye enheten skal være operativ senest 1. juli 2012, og vil også tilby eksportfinansiering til små og mellomstore bedrifter.

■ Distriktsrettede risikolån finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet

Distriktsrettede risikolån finansierer prosjekter der risikoen i utgangspunktet er stor, og hvor Innovasjon Norges medvirkning har betydning for om prosjektet kan gjennomføres. Lånene dekker normalt den mest risikoutsatte delen av lånefinansieringen, toppfinansieringen. Målgruppen er små og mellomstore bedrifter innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Fylkeskommunene regulerer hvor mye som lånes ut i gjeldende fylke per år. I 2010 ble det gitt nye lån og tilsagn på til sammen 342 millioner kroner.

Det finnes en rekke private aktører som bidrar med kapital til drift, vekst, omstilling, eierskifte og avvikling. Banker, investeringsselskaper, investorer og rådgivere bidrar på ulike måter med kapital, kunnskap og kompetanse. De forsøker på ulike måter å redusere risikoen ved å låne ut eller investere i SMB. Ved å investere i flere prosjekter spres risikoen.

Forretningsengler (business angels) er et begrep som ofte brukes om en uformell privat investor som ikke bare investerer sine penger i en bedrift, men også bidrar med kompetanse, nettverk og tid. Menon Business Economics har på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet gjennomført en kartlegging av forretningsengler i Norge.⁹

Kartleggingen viser at forretningsengler er en sammensatt gruppe av investorer med svært varierende erfaring som aktive eiere.

Det anslås at det finnes omtrent 2400 forretningsengler i Norge, ut i fra nærmere definerte kriterier. Menon definerer om lag 10 prosent av disse som såkalte eliteengler som ønsker å bruke sine erfaringer fra tidligere etableringer av teknologitunge vekstbedrifter i nye prosjekter uten å være gründer selv.

De 2400 forretningsenglene som er identifisert har omtrent 6000 eierposter i om lag 4500 bedrifter. Dette betyr at mange forretningsengler samfinansierer med andre forretningsengler. Selv om forretningsengler går inn i et relativt lite antall bedrifter (ca. 300 i året), har de en relativt markant rolle i teknologibaserte høyvekstbedrifter.

I tillegg til kapital bidrar englene ofte med viktig kompetanse og nettverk. Forretningsengler har, ifølge Menon, en gjennomsnittlig eierandel på 18 prosent, men det er stor variasjon i eierandelene.

Små bedrifter har utfordringer med tilgangen til finansiering i kapitalmarkedet. Dette gjelder særlig når bedriftene er nystartet, innovative og/eller har vekstpotensial. Det eksisterer imidlertid en rekke offentlige virkemidler som søker å bøte på disse utfordringene.

Regjeringen vil gjennomgå tjenesteporteføljen, herunder ulike kapitalvirkemidler, til de offentlige virkemiddelaktørene i oppfølgingen av evalueringene av Innovasjon Norge og SIVA.

Disse evalueringene vil bli fulgt opp gjennom fremleggelse av en stortingsmelding om Innovasjon Norge og SIVA i løpet av 2012, se omtale i kapittel 7.

I Eierskapsmeldingen (Meld.St nr. 13 (2010-2011)) vises det til at kapitalen i de eksisterende såkornfondene i stor grad er investert i porteføljeselskaper eller satt av til forvaltning og oppfølgingsinvesteringer i disse selskapene.

Det forventes dermed i liten grad nyinvesteringer i tiden framover. For nye såkornfond skal det vurderes hvordan det kan legges til rette for å gi insentiver for best mulig forvaltning av statens verdier. Regjeringen vil på egnet måte komme tilbake til Stortinget med et forslag til innretning av fondene.

Videre vises det i Eierskapsmeldingen til at regjeringen vil legge frem et forslag om tilførsel av ytterligere investeringskapital til Investinor for å sikre at selskapet også fremover kan bidra til fremvekst av nye internasjonalt konkurransedyktige bedrifter. I statsbudsjettet for 2012 er Investinor tilført 1,5 milliarder kroner i ny investeringskapital.

⁹ Grünfeld, Hansen, Grimsby og Eide "Forretningsengler i Norge – omfang, betydning og behov for offentlig involvering" Menon – publikasjon nr 15/2010, oktober 2010.

5.3 Tiltak

- Regjeringen vil i 2012 opprette en ny enhet som skal yte CIR-kvalifiserende eksportlån¹⁰, som erstatning for tilbudet som tidligere ble gitt av Eksportfinans ASA. Regjeringen sørger med dette for at det opprettholdes et konkurransedyktig tilbud av eksportfinansiering, noe som vil være viktig for både små og store norske bedrifter.
- Regjeringen vil fremme forslag til Stortinget om opprettelse av nye såkornfond. Et av fondene skal lokaliseres i Nord-Norge.
- For å bidra til at små og mellomstore bedrifter har et treffsikkert og tilstrekkelig finansieringstilbud vil Regjeringen løpende vurdere eksisterende og eventuelle nye virkemidler.
- Regjeringen vil vurdere en utvidelse av Investinors satsingsområder.
- Regjeringen vil foreta en gjennomgang av Innovasjon Norges og SIVAs tjenesteportefølje, herunder de ulike kapitalvirkemidlene, i den kommende stortingsmeldingen om selskapene.
- Regjeringen ønsker å legge til rette for opprettelse og utvikling av nasjonale nettverk for forretningsengler.
- Virkemiddelapparatets samlede tjenestetilbud må være tilgjengelig og brukerorientert. Blant annet vil en forenkling av den samlede virkemiddelporteføljen til Innovasjon Norge, gjøre det lettere for bedriftene å orientere seg i selskapets tilbud.

¹⁰ Commercial Interest Reference Rate – lån. Definert i OECD som et fastrentelån med rente lik statsobligasjonsrenten i den aktuelle valutaen pluss ett prosentpoeng.

Kapittel 6

INNOVASJON OG FOU

6.1 Innovasjon og FoU som konkurransefaktorer

Innovasjon har alltid vært en viktig kilde til verdiskaping, vekst og velferdsutvikling. Økt verdiskaping skjer først og fremst gjennom fornyelse – når mennesker bruker kunnskap på nye måter, utvikler nye produkter og løsninger, jobber smartere og finner nye bruksområder.

Bedriftene er motorene i innovasjonsprosessene. Det er der ideer og kunnskap omsettes til nye innovasjoner. Innovasjon oppstår også ofte i møtet mellom leverandør og kunder. Det kalles gjerne brukerdrevet innovasjon når virksomheter aktivt innhenter og utnytter brukerens krav, kunnskap, erfaringer og adferd i forbindelse med utviklingen av nye varer, prosesser og tjenester.

Et vellykket innovasjonsprosjekt er ofte avhengig av samarbeid med andre. Ifølge SSBs innovasjonsundersøkelse oppgir om lag seks av ti bedrifter som samarbeider at de samarbeider med leverandører og kunder.

■ Eksempel 1

Elmico fra Sør-Odal utviklet herdeplastprodukter tilpasset røffe forhold, med utgangspunkt i spisskompetanse innenfor polymer-teknologi. Elmicos løsninger brukes i alt fra modeller av dyr i fornyelsesparker og slidedekke til p-hus og industrigulv, til kontaktmembran og tankbeskyttelse. Herdeplastproduktene eksporteres til hele verden.

■ Eksempel 2

Re-Turn AS i Fredrikstad utvikler blant annet en ny og mer holdbar "hud" til vindmøllevinger, såkalt gelcoat. Ved hjelp av nanoteknologi vil vingene bli bedre beskyttet og levetiden øke. Teknologien vant fram som et Eurostars-prosjekt. Bedriften samarbeider med blant annet tyske Bayer om nano-karbon-teknologi i flere produkter, for eksempel kajaker.

Det er imidlertid betydelige forskjeller i norske bedrifters innovasjonsinnsats. Ifølge SSBs innovasjonsundersøkelse for 2008-2010 utfører de største foretakene mer innovasjon enn små foretak i perioden 2008-2010. 45 prosent av foretak med mer enn 500 sysselsatte utvikler nye produkter eller prosesser mot 24 prosent av foretak med 10-19 sysselsatte. Blant foretakene med 5-9 sysselsatte er andelen 22 prosent.

Hovedtyngden av næringslivets FoU blir utført og innkjøpt av noen få store aktører. I følge foreløpige tall fra SSB ble omlag 60 prosent av samlet FoU utført i bedrifter med over 100 ansatte. Forklaringen på dette er trolig at store foretak generelt har større ressurser til innovasjonsaktivitet, større produktspektre og flere prosesser – og dermed større muligheter for innovasjon.

Ifølge SSB har nesten halvparten av foretakene med innovasjonsaktivitet også egenutført FoU i 2008. Intern forskningskompetanse er en god forutsetning for å kunne dra nytte av ny kunnskap og teknologi utenfra. Bedrifter som kanalisere en stor andel av sine totale forskningsinvesteringer til eksterne kontraktspartnere over tid kan dermed risikere noe mindre avkastning av sine FoU-investeringer.

Dette kan representere en særlig utfordring for små og mellomstore bedrifter som i mindre grad bedriver egen FoU. På enkelte områder er det således behov for mer kunnskap om små bedrifter og FoU, blant annet små bedrifters evne til å skaffe seg tilgang til og dra nytte av forskningsresultater oppnådd av andre og små bedrifters evne til å gi sine FoU-resultater rettslig beskyttelse.

■ Medarbeiderdrevet innovasjon

Medarbeiderne spiller en viktig rolle i norsk næringslivs innovasjonsarbeid. Regjeringen arbeider for at det skal være en bredde i innovasjonspolitikken som også inkluderer innovasjonspotensialet i den enkelte medarbeider det norske arbeidslivet. Her står medarbeiderdrevet innovasjon (MDI) sentralt.

Medarbeiderdrevet innovasjon er en fellesbetegnelse for de ansattes aktive deltakelse i utvikling av varer, tjenester og produksjonsprosesser, og knoppskyting fra eksisterende virksomheter. Medarbeiderdrevet innovasjon utnytter bedriftens viktigste ressurs - den enkelte medarbeider. Medarbeiderdrevet innovasjon er en bottom-up-prosess hvor alle medarbeidere kan delta. Forutsetningene for medarbeiderdrevet innovasjon er særlig gode innenfor den norske modellen som preges av partssamarbeid, flate strukturer og kompetente medarbeidere. Satsing på medarbeiderdrevet innovasjon innebærer dermed en utvikling av et norsk konkurransefortrinn.

I stortingsmeldingen om innovasjon varslet regjeringen tiltak som fremmer medarbeiderdrevet innovasjon. Nærings- og handelsdepartementet har derfor i samarbeid med LO og NHO fått utarbeidet en utredning og en håndbok i medarbeiderdrevet innovasjon. IRIS og NTNU Samfunnsforskning har gjennomført arbeidet som kartlegger omfanget og typer av medarbeiderdrevet innovasjon, gir beste praksiseksempler fra sentrale næringer og kommer med konkrete anbefalinger for tiltak. Resultatene viser at medarbeiderdrevet innovasjon foregår på svært mange forskjellige måter.

Håndboken er ment som et verktøy for norske bedrifter som ønsker å realisere mer av potentialet som ligger i å trekke veksler på egne medarbeideres kompetanse og ideer. Håndboken vil dermed kunne bidra til mer systematisk satsing på medarbeiderdrevet innovasjon i bedriftene.

Håndboken og utredningen kan lastes ned på Nærings- og handelsdepartementets hjemmesider på Regjeringen.no.

6.2 Regjeringens politikk for innovasjon og FoU

Innovasjon er ofte et resultat av samspill mellom en rekke ulike aktører og rammebetingelser i innovasjonssystemet. Innovasjonsevnen i norsk næringsliv påvirkes av en rekke politikkområder som konkurranse-, skatte-, infrastruktur-, utdannings- og forskningspolitikken, regional-, handels- og arbeidsmarkedspolitikken og den offentlige innkjøpspolitikken.

I tillegg er sektorpolitikk på områder som olje og energi, maritime næringer, marine næringer, landbruk og kultur av stor betydning. Innovasjonspolitikken favner derfor bredt og utøves i samspill mellom nær alle deler av regjeringens politikk. Regjeringens innovasjonspolitik skal legge til rette for langsiktig bærekraftig verdiskaping, sysselsetting og velferd.

Regjeringen vil føre en politikk som bygger på en samfunnsmodell med trygghet og tillit og som styrker innovasjonsarbeidet både i næringslivet og i offentlig sektor.

I 2008 la regjeringen fram den første stortingsmeldingen om innovasjon, St.meld. nr. 7 (2007-2008) Et nyskapende og bærekraftig Norge. Meldingen presenterer helheten i regjeringens innovasjonspolitik og viser retning for det videre arbeidet.

I meldingen beskriver regjeringen hvordan den vil legge til rette for innovasjon ved å fremme:

- Et skapende samfunn med gode rammevilkår og et godt klima for innovasjon.
- Skapende mennesker som utvikler sine ressurser, sin kompetanse og har mulighet til å ta dem i bruk.
- Skapende virksomheter som utvikler lønnsomme innovasjoner.

Meldingen inneholder om lag 100 tiltak for å fremme innovasjon i næringslivet og i offentlig sektor.

Tiltakene er fordelt innenfor 12 satsinger:

1. *Regjeringen legger til rette for innovasjon i små og mellomstore bedrifter*, blant annet ved å utarbeide en overordnet næringspolitisk strategi for små og mellomstore bedrifter og ved opprettelse av et strategisk råd som skal styrke dialogen med bedriftene.
2. *Regjeringen fremmer en kultur for entreprenørskap*, blant annet ved å legge frem en handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen med en særlig vektlegging av høyere utdanning, og ved å utrede om de generelle ordningene som stimulerer til entreprenørskap er tilpasset seniorene.
3. *Regjeringen satser på medarbeiderne*, og vil i samarbeid med LO og NHO utrede nye tiltak for å fremme medarbeiderdrevet innovasjon, og blant annet se nærmere på hvordan medarbeiderdrevet innovasjon kan utnyttes bedre i bygge- og anleggsnæringen.

4. *Regjeringen styrker innovasjonsevnen i offentlig sektor*, blant annet ved å vurdere om dagens insentiver for innovasjon i offentlig sektor er gode nok, ved å sette ned et offentlig utvalg som skal vurdere utfordringer og muligheter for innovasjon i omsorgssektoren, og ved å styrke kliniske enheter for utprøving av nye legemidler og behandlingsmetoder i helsesektoren.
5. *Regjeringen styrker forskningen i næringslivet*, blant annet ved å øke bevilgningene til brukerrettede forskningsprogrammer, gjennomgå kriteriene for tildeling av midler til doktorgrader som er utført i samarbeid mellom en forskningsinstitusjon og en bedrift (nærings-ph.d.) og bidra til utredning av muligheten for etablering av et fremtidsrettet havlaboratorium.
6. *Regjeringen vil legge til rette for kommersialisering av gode forretningsideer*, blant annet ved å tilby bedre informasjon om dagens virkemidler og vurdere nye virkemidler.
7. *Regjeringen satser på miljøvennlige kommersialiseringer*, blant annet ved å bevilge mer forskningsmidler til utvikling av miljøteknologi, ved å legge frem en nasjonal strategi for miljøteknologi og ved å opprette et strategisk råd for miljøteknologi.
8. *Regjeringen sørger for at verdiene som skapes får god beskyttelse*, blant annet ved å legge frem en tiltakspakke for patenter og andre rettigheter med et forbedret undervisningstilbud og et mer moderne lovverk.
9. *Regjeringen styrker virkemidlene for innovasjon*, blant annet ved å øke de samlede bevilgningene til forskning og innovasjon og ved å sette i gang helhetlige evalueringer av Innovasjon Norge og SIVA.
10. *Regjeringen styrker bruken av design som innovasjonsverktøy*, blant annet ved å opprette et designdrevet innovasjonsprogram.
11. *Regjeringen legger til rette for tjenesteinnovasjoner*, blant annet ved å invitere organisasjonene i tjenestenæringene til dialog, med sikte på å utvikle effektive og treffsikre virkemidler for økt innovasjon.
12. *Regjeringen vil utvikle innovasjonspolitikken videre*, blant annet ved å forbedre kunnskapsgrunnlaget og ved å opprette strategiske råd på enkeltområder.

Disse satsingene er godt i gang, og en rekke av tiltakene er gjennomført. Blant annet inngår denne strategien i oppfølgingen av meldingen. Flere tiltak er også under gjennomføring eller planlegging.

Det finnes en rekke offentlige virkemidler som understøtter og stimulerer FoU og innovasjon i næringslivet. Myndighetene bidrar gjennom satsing på utdanning av arbeidskraft, satsing på forskning og utvikling og med kapital for å avlaste noe av risikoen ved å drive med innovasjonsaktivitet.

Myndighetene stimulerer også til overføring og spredning av kunnskap gjennom å legge til rette for entreprenørskap, mobilitet av arbeidskraft og samarbeid i næringslivet.

Det er en viktig offentlig oppgave å investere i utdanning og livslang læring ettersom gevinsten av kunnskap går ut over hva den enkelte aktør oppnår av sine kunnskapsinvesteringer. Tilførsel av tilstrekkelig ny kunnskap i innovasjonssystemet krever derfor aktiv offentlig deltakelse.

Målet for virkemiddelapparatets arbeid er å bidra til økt verdiskaping og innovasjon i hele landet. Det skal skje ved å utløse samfunnsmessig lønnsomme prosjekter med betydelig potensial for verdiskaping, som næringslivet av ulike årsaker selv ikke vil kunne utvikle i tilstrekkelig grad. Virkemiddelapparatet skal bidra til at det blir enklere å starte og drive egen bedrift.

Virkemiddelapparatet skal bidra til at kunnskap utviklet utenfor Norge kommer norske bedrifter og institusjoner til gode. En annen hovedoppgave for virkemiddelapparatet er å være en god og relevant innovasjonspolitisk og forskningspolitisk rådgiver for offentlige myndigheter. I St. meld. nr. 7 (2008-2009) Et nyskapende og bærekraftig Norge ble det varslet eksterne evalueringer av Innovasjon Norge og SIVA.

Innovasjon Norge er regjeringens største bedriftsrettede virkemiddel for å bidra til innovasjon i norsk næringsliv. Selskapets virkemidler er særlig rettet inn mot å utvikle små og mellomstore bedrifter. Innovasjon Norge tilbyr ulike former for finansiering, rådgivende og kompetansehevende tiltak, nettverk og profilering. Selskapet jobber aktivt for økt innovasjon og internasjonalisering i norske bedrifter.

Selskapet for industrivekst, SIVA SF, tilrettelegger for sterke innovasjons- og verdiskapingsmiljø i hele landet. SIVA etablerer og forbedrer fysisk og organisatorisk infrastruktur for næringsmessig nyskaping og innovasjon. Virksomheten er inndelt i hovedområdene eiendom og innovasjon. SIVA har et særlig ansvar for å bidra til verdiskaping i distriktene.

Selskapet tilbyr oppføring og utleie av bygg og annen fysisk infrastruktur, i områder/bransjer der normale markeds mekanismer ikke fungerer. Innenfor innovasjonsområdet investerer SIVA i ulike typer innovasjonsselskaper og opererer programmer med tilskudd til disse miljøene (inkubatorprogrammer og næringshageprogrammet).

Norges forskningsråd skal fremme grunnleggende og anvendt forskning og innovasjon i privat og offentlig sektor. Forskningsrådet finansierer forskning, utvikler og forvalter forskningsprogrammer, evaluerer og formidler forskningsresultater og fremmer internasjonalt forskningssamarbeid. Rådet er myndighetenes sentrale rådgiver i forskningspolitiske spørsmål og fungerer som møteplass og nettverksbygger for norsk forskning.

Også andre virkemiddelaktører har en sentral rolle i det norske innovasjonssystemet. Blant annet har Norsk Designråd en viktig rolle i å legge til rette for designdrevet innovasjon. Patentstyret er det nasjonale kompetansesenteret for industrielle rettigheter, og fylkeskommunene og andre regionale aktører spiller viktige roller med hensyn til regional innovasjon og næringsutvikling.

Videre kan utenriktjenesten være en nyttig samarbeidspartner for bedriftene når det gjelder internasjonalisering og internasjonal kunnskapsutveksling.

■ NOU 2011:11 Innovasjon i omsorg

Samfunnet står overfor krevende omsorgsutfordringer de neste tiårene knyttet til et økende antall eldre, nye brukergrupper og knapphet på helse- og omsorgspersonell og frivillige omsorgsytere, jf. St. meld nr 25 (2005-2006) Om framtidens omsorgsutfordringer.

Behovet for å ta nye innovative grep og finne nye løsninger for å møte framtidens omsorgsutfordringer er stort. I St. meld nr 7 (2008-2009) Et nyskapende og bærekraftig Norge foreslo regjeringen å opprette et offentlig utvalg for å arbeide med disse spørsmålene.

I følge utvalget foreligger et stort potensial knyttet til næringsutvikling basert på innovative løsninger til omsorgsfeltet, spesielt på etterspørselen etter hensiktsmessige boligløsninger, aktivitetssinnhold og velferdsteknologi på senior- og individmarkedet.

I følge utvalget har omsorgstjenestene blant annet et stort uutnyttet potensial knyttet til å ta i bruk tilgjengelig teknologi og for å utvikle ny, slik at flere eldre kan klare seg bedre hjemme lenger. Mye av tryggheten og tilgang på helsetjenester som i dag knyttes til sykehjem, kan ifølge utvalget leveres i folks egen bolig med bruk av ny teknologi.

Foruten velferdsteknologi peker utvalget på at også telemedisinske løsninger til hjelp i behandling, tilsyn og pleie og teknisk støtte til kommunikasjon, administrasjon og forvaltning – som også frigjør mer tid til direkte brukerkontakt – kan forbedre tjenestene og situasjonen for brukerne.

I følge utvalget vil etterspørselen etter gode boligløsninger, aktivitetssinnhold og velferdsteknologiske virkemidler øke både fra husholdninger og fra den kommunale omsorgssektoren, og åpne nye muligheter for næringslivet. Ifølge utvalget vil en stor og kjøpesterk seniorgenerasjon drive og prege veksten i etterspørselen etter nye omsorgstjenester og -teknologi.

Begge evalueringene ble gjennomført i løpet av 2010, og evalueringene har nå vært ute på brede og åpne høringer. Evalueringene vil bli fulgt opp gjennom en stortingsmelding i løpet av våren.

Målet for meldingen er å legge til rette for et offentlig virkemiddelapparat som er tilpasset næringslivets behov i årene som kommer. I tillegg skal Norges Forskningsråd evalueres, og evalueringsrapporten vil foreligge høsten 2012. Små og mellomstore bedrifter kan søke om støtte fra alle næringsrelevante programmer i Forskningsrådet, men noen virkemidler vil på grunn av sin utforming og

■ Forsvarsindustrien – en krevende kunde som driver innovasjon

Forsvarsindustrien er en annen pådriver for høyteknologisk innovasjon på en rekke områder. Forsvarsdepartementet stimulerer til FoU-samarbeid med bedrifter om utvikling av nye produkter. Det er etablert en støtteordning hvor bedrifter kan søke om midler til FoU-prosjekt. Det er også etablert en rekke møteplasser hvor Forsvaret og industrien kan møtes, for eksempel Forum for materielle fremskaffelser (FMF).

Gjennom teknologi- og kompetanseoverføringer til sivil sektor styrkes også den samlede konkurranseevnen til norsk industri. Mange virksomheter, særlig små og mellomstore bedrifter, produserer flerbruksprodukter, og det er en betydelig "spinoff-effekt" mellom sivil og militær teknologi. Bransjen er preget av regionale og teknologibaserte klynger. SMBene spiller med andre ord en viktig rolle for å sikre industrien og Forsvaret tilgang til brede nasjonale idé- og vekstmiljøer.

Dette gir grobunn for nettverk av små og mellomstore bedrifter og langsiktig partnerskap mellom mindre bedrifter og de store teknologilokomotivene. Industrien sikrer derfor mange norske lokalsamfunn verdifull kompetanse, læringsprosjekter og arbeidsplasser. De største forsvarsleverandørene gir stabile ringvirkninger lokalt i form av oppdrag og sysselsetting for mange hundre små og mellomstore bedrifter.

Til tross for at forsvarsbedriftene leverer konkurransedyktige produkter har de behov for støtte til å få innpass på det internasjonale markedet. Det er etablert en eksportstøtteordning hvor bedrifter kan søke om støtte til å markedsføre sine produkter blant annet på messer i utlandet for å få lettere innpass på det internasjonale markedet.

sine krav til deltagelse være mer aktuell for de større bedriftene med betydelig satsing på FoU. Andre virkemidler er tilpasset små og mellomstore bedrifter med varierende grad av FoU-innsats.

Flere virkemidler er utformet slik at de bidrar til tettere kobling mellom små og mellomstore bedrifter, større bedrifter og offentlig finansierte forskningsmiljøer ved universiteter, høyskoler, institutter og helseforetak. Regjeringen følger utviklingen i små og mellomstore bedrifters bruk av virkemidlene i Forskningsrådet, blant annet gjennom Forskningsrådets årlige rapportering.

■ Innovasjon i tjenester

Tjenesteytende bedrifter sysselsetter over én million personer i Norge, representerer 80 prosent av alle bedrifter i næringslivet og 45 prosent av verdiskapingen. I rapporten "Innovasjon i tjenester" (Menon 2010) har Menon kartlagt innovasjon i tjenestesektoren for Nærings- og handelsdepartementet. Rapporten deler tjenestesektoren opp i fem forskjellige grupper etter hvordan innovasjon, verdiskaping og sysselsetting karakteriserer hver gruppe.

Problemløserne (340.000 ansatte) skaper verdi ved å løse kunders spesifikke og komplekse problemer. Det innebærer at leveransen fra en problemløser ofte vil være unik. Her finner vi juridiske tjenester, spesialiserte helsetjenester, ingeniører, arkitekter, forretningskonsulenter og forskere. Tjenestene er kunnskapsintensive, i liten grad standardiserbare og derfor heller ikke skalerbare.

Hjelpetjenester (140.000 ansatte) skaper verdi ved å overta utførelsen av mindre spesialiserte oppgaver for bedrifter og husholdninger. Her finner vi produsenter av kantinetjenester, eiendomsdrift, omsorgstjenester, vakthold, rengjøring, resepsjonstjenester, renovasjon og vikartjenester. Tjenestene er lite kunnskapsintensive, lette å standardisere, men i begrenset grad skalerbare.

Manuelle formidlingstjenester (450.000 ansatte) skaper verdi ved å fasilitere kunders samhandling, for eksempel ved å transportere produkter eller passasjerer eller å drive varehandel. Tjenestene domineres av tradisjonell varehandel og transport, men inkluderer også enklere former for megling og spedisjon. Denne typen tjenester er mindre kunnskapsintensiv enn problemløsning, den er standardiserbar og i noen grad skalerbar.

Digitale formidlingstjenester (50.000 ansatte) tilbyr sine tjenester gjennom digitaliserte operasjoner. De skaper ofte verdier i verdinettverk der kundene er med på å drive frem innovasjon. I denne gruppen finner vi teletjenester, bank og forsikringstjenester, internett-tjenester og sosiale nettverk. Tjenestene er kunnskapsintensive, standardiserbare og skalerbare.

Opplevelsesleverandører (90.000 ansatte) skaper verdier ved å stimulere kunders følelser, sanser og åndelige opplevelser. I denne gruppen finner vi hoteller og restauranter, kunst/underholdning og kultur, skisentere, event- og selskapstjenester.

Menon trekker fram at eldrebølgen og velstandsøkningen gjør at de mindre innovative og produktive tjenestekategoriene, som hjelpetjenester, øker i omfang. For å sikre fortsatt økonomisk vekst i norsk økonomi påpeker rapporten et stort behov for mer innovasjon i disse sektorene.

Et sentralt funn i rapporten er at kapitalmarkedet i liten grad er villig til å finansiere innovasjon innen de fleste tjenestekategoriene. Enten mangler tjenestebedriftene finansiell sikkerhet for lånefinansiering, eller så mangler de skalerbarhet som kan gi tilstrekkelig høy avkastning på egenkapitalinvesteringer.

Dette henger blant annet sammen med at en stor andel av tjenesteleverandørene er små bedrifter, som en følge av at tjenestene i liten grad er standardiserbare og skalerbare. Menon trekker også fram at tjenesteleverandører primært dekkes av virkemidler rettet mot etablering og kommersialisering.

Slike virkemidler inneholder gjennomgående mindre finansielle ressurser og er derfor i mindre grad egnet til å drive frem tyngre innovasjonsprosjekter. Samtidig finner Menon at mange industrirelaterte prosjekter har høyt tjenesteinnhold. Ikke minst knytter dette seg til prosjekter med IKT og telekommunikasjon knyttet opp mot de tunge industri- og råvareneringene i Norge.

Norge har i følge OECD et godt og heldekkende virkemiddelapparat til støtte for FoU og innovasjon. Dagens virkemidler for FoU består av generelle virkemidler som gjelder for alle typer bedrifter og virkemidler på utvalgte områder hvor Norge har særlige behov eller spesielle forutsetninger for å hevde seg på en global arena.

— Ordninger for FoU og innovasjon

Virkemiddelapparatet og andre aktører administrerer en rekke ordninger og programmer rettet mot å styrke arbeidet med forskning, utvikling og innovasjon i norsk næringsliv. Disse ordningene er åpne for, og i enkelte tilfeller rettet særskilt mot, små og mellomstore bedrifter.

— Brukerstyrte programmer

Brukerstyrte programmer er et generelt virkemiddel i Forskningsrådet for stimulering av FoU gjennom prosjektstøtte. Virkemidlet omfatter både tematisk/teknologisk avgrensede programmer og åpne konkurransearenaer. Virkemiddelet er åpent for både SMB og store bedrifter.

— FORNY

Forny-programmet i Forskningsrådet har som hovedmål økt verdiskaping gjennom kommersialisering av forskningsresultater fra offentlig finansierte forskningsinstitusjoner. Norges forskningsråds ordning med nærings-ph.d. er et formalisert samarbeid mellom bedrifter og høyere utdanningsinstitusjoner om utdanning av doktorander.

Doktorgraden har de samme kravene til vitenskapelig nivå som ordinære doktorgrader. Ordningen skal styrke samarbeid og mobilitet mellom academia og næringsliv og utdanne forskere med kunnskap som er relevant for bedriften de er ansatt i.

Den er også et viktig rekrutteringstiltak for å øke forskningsinnsatsen i næringslivet. I ordningen er stipendiaten ansatt i bedriften og jobber med problemstillinger av strategisk betydning for bedriftens forretningsutvikling.

Bedriften får et økonomisk tilskudd tilsvarende 50 pst. av stipendiatsatsen i en treårsperiode.

Prosjektene innenfor ordningen omfatter bl.a. områder som helse/farmasi, miljøteknologi, IKT, marinteknologi og fiskeri.

— Forsknings- og utviklingskontrakter(IFU/OFU)

Innovasjon Norges FoU-kontrakter skal fremme FoU-samarbeid om utvikling av nye produkter, produksjonsprosesser og tjenester i bedriftene. FoU-kontrakter innebærer et forpliktende og målrettet samarbeid mellom to eller flere parter i næringslivet (IFU) eller mellom næringslivet og det offentlige (OFU).

Forutsetningen for finansiell støtte under ordningen er at det er etablert en kontrakt om utviklingssamarbeid av et produkt eller tjeneste, mellom en eller flere kompetente leverandørbedrifter på den ene siden og en eller flere markedsorienterte, krevende kunder på den andre.

— NCE (Norwegian Centers of Expertise)

NCE-programmet er etablert for å forsterke innovasjonsaktiviteten i de mest vekstkraftige og internasjonalt orienterte næringsklyngene i Norge. Store industripartnere gir tyngde til klyngen, mens geografisk nærhet gjør det enkelt for mindre bedrifter i nærområdet med kompetanse innenfor klyngens fagområde å bli inkludert i klyngen.

Programmet eies i fellesskap av Norges forskningsråd, SIVA og Innovasjon Norge, og administreres av Innovasjon Norge.

— VRI

Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI) er Norges Forskningsråds hovedsatsing på forskning og innovasjon i norske regioner. VRI skal bidra til at regionene legger større vekt på forskning gjennom regionalt initierte prosjekter.

Et av målene for programmet er å videreutvikle samarbeidet mellom høyskolene, andre regionale utviklingsaktører og bedrifter. VRI skal også virke sammen med andre virkemidler som regionale forskningsfond, Arena, Norwegian Centres of Expertise (NCE) og Regions of Knowledge.

— Arena

Arenaprogrammet tilbyr finansiell og faglig støtte til langsiktig utvikling av regionale næringsmiljøer. Formålet er å stimulere til økt innovasjon i næringsmiljøene basert på samspill og samarbeid mellom næringsaktører, FoU- og utdanningsaktører og offentlige utviklingsaktører.

Utgangspunktet skal være et klart uttrykt potensial for økt verdiskaping. Arena er et nasjonalt program og eies i fellesskap av Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd.

Næringshageprogrammet

Næringshageprogrammet under SIVA skal skape utviklingsmuligheter i distriktene gjennom samlokalisering av bedrifter og næringsvirksomhet. Nytt tiårig næringshageprogram ble igangsatt fra 1.juli 2011.

Hovedmålet for programmet er å bidra til økt verdiskaping gjennom å legge til rette for utvikling av kunnskapsarbeidsplasser i distriktene.

Inkubatorprogrammer til SIVA

SIVAs inkubatorprogrammer skal fremme utvikling av gode forretningsideer fra FoU- og industrimiljøer gjennom et fysisk miljø, rådgivning og støttetjenester.

Erfaring fra Norge og utlandet viser at inkubasjon øker antallet bedriftsetableringer, og inkubatorbedrifter har større overlevelsesrate enn nyetablerte bedrifter generelt.

EUs rammeprogram for forskning og teknologiutvikling

EU har virkemidler spesifikt rettet mot SMB i tillegg til ordninger åpne for alt næringsliv, i tilknytning til EUs 7. rammeprogram for forskning og teknologiutvikling (7.RP). Programmet utløper i slutten av 2013. Nytt rammeprogram for forskning og innovasjon "Horizon 2020" ble fremlagt av Kommisjonen i november 2011. (Se nærmere omtale i kapittel 8 Internasjonalisering)

EUs rammeprogram for konkurranseevne og innovasjon (CIP)

Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) skal bidra til å styrke europeisk næringslivs konkurranseevne. Programmet tar særlig sikte på å bedre rammevilkårene for små og mellomstore bedrifter. Siktemålet er at bedriftene skal nyte godt av økt tilgang på kunnskap, ekspertise, finansiering, forskningsresultater og nettverk. Innovasjon Norge er norsk kontaktpunkt for CIP.

Programmet utløper i 2013, og Kommisjonen har foreslått et nytt program som skal etterfølge CIP. COSME (Programme for the Competitiveness of enterprises and SMEs) vil vare fra 2014-2020 og viderefører de fleste av aktivitetene i CIP.

Eurostars

Eurostars er et samarbeid mellom EUREKA og Europakommisjonen og fungerer som en åpen konkurransearena for forskningsintensive SMB. Programmet setter ingen begrensninger når det gjelder bransjer, sektorer eller teknologiske områder.

Prosjektene må ha som mål å utvikle et nytt produkt, prosess eller tjeneste. Finansieringen kommer dels fra landene som de deltakende partnerne er fra, dels fra Kommisjonen. Gjennom Norges forskningsråd gir Norge et årlig tilsagn på 5 millioner euro til norske deltakere i Eurostars. Medregnet 25 prosent tillegg fra Kommisjonen, blir dette omlag 50 millioner kroner i året. Norge er blant landene som har hatt størst gjennomslag i Eurostars.

Skattefunn

Skattefradrag for næringslivets kostnader til forskning og utvikling (Skattefunn) ble innført for små og mellomstore foretak fra 1. januar 2002 og ble utvidet til å gjelde alle foretak fra 1. januar 2003. Skattefunn-ordningen bidrar til å understøtte bedrifters satsing på FoU og er særlig tilpasset små og mellomstore bedrifter gjennom sin vektlegging av enkle og ubyråkratiske søknadsrutiner.

For små og mellomstore foretak beregnes skattefradraget som 20 prosent av beregningsgrunnlaget, mens det for store bedrifter utgjør 18 prosent. Alle prosjekter som tilfredsstiller kravene i henhold til lov og forskrift, gir rett til skattefradrag etter gitte kriterier. Ordningen fungerer som et teknologi- og bransjenøytralt virkemiddel og har samme betingelser i hele landet.

Finansdepartementet har det overordnede ansvar for ordningen gjennom fastsetting av retningslinjer og forskrifter. Ordningen er administrativt underlagt Nærings- og handelsdepartementet og driftes av Forskningsrådet, i samarbeid med Innovasjon Norge og Skatteetaten.

Fra og med skatteåret 2007 ble det innført en maksimal timesats på 500 kroner for personalkostnader og indirekte kostnader og et maksimalt antall timer til fradrag per ansatt.

■ Eksempler

Janusfabrikken AS og Egersund Herøys er allerede etablert i et eksisterende marked, men som gjennom Skattefunnordningen har forbedret et kjent produkt eller metode.

- 1) Janusfabrikken AS har utviklet et ullstoff for klær til sommerbruk. Slik sikret bedriften jevn produksjon gjennom hele året.
- 2) Egersund Herøys har utviklet og gjeninnført flytetrål for seifiske. Flytetrål er ikke en vanlig fangstmetode for sei i dag, men gjennom bedriftens utviklingsarbeid har bedriften oppnådd økonomiske gevinster blant annet som følge av kortere tid på sjøen, mindre slitasje på utstyr og lavere drivstoffutgifter.

Kilde: Skattefunns årsrapport for 2009

Fra og med 2009 ble beløpsgrensene for maksimalt fradragsgrunnlag hevet fra 4 til 5, 5 millioner kroner for egenutført FoU og fra 8 til 11 millioner kroner for FoU innkjøpt fra godkjente FoU-institusjoner. I forbindelse med enkelte forskriftsendringer i 2011 ble den maksimale timesatsen økt til 530 kroner.

Det har vært en nedgang i skattefradraget som norske bedrifter har oppnådd gjennom Skattefunn i perioden 2004 til 2007. I årene etterpå har nedgangen flatet ut, og det var vekst i samlet skattefradrag i 2009.

Evalueringen av Skattefunn i 2008 var gjennomgående positiv, men pekte på enkelte forbedringspunkter for administrasjon av ordningen. Regjeringen vil videreføre satsingen på Skattefunn som et viktig verktøy for å legge til rette for FoU i norske bedrifter.

6.3 Tiltak

- Regjeringen fortsetter arbeidet med videreutvikling av innovasjonspolitikken i tråd med St. meld. nr. 7 (2008-2009) Et nyskapende og bærekraftig Norge. Vi vil blant annet legge til rette for økt kunnskap om innovasjon i bedriftene.
- Regjeringen styrker administrasjonen av Skattefunnordningen med 3 millioner kroner i 2012.
- Regjeringen vil foreta en gjennomgang av tjenestepor-teføljen til Innovasjon Norge og SIVA, herunder en vurdering av selskapenes målgrupper, i den kommen-de stortingsmeldingen om Innovasjon Norge og SIVA.
- Regjeringen vil styrke inkubatorsatsingen i SIVA, noe som vil bidra til at flere gode forretningsideer fra FoU i nyskappings- og industrimiljøer vil kunne bli fanget opp og videreutviklet til vekstkraftige bedrifter.
- Regjeringen har lagt fram en håndbok om medarbei-derdrevet innovasjon i samarbeid med LO og NHO.
- Gjennom årets norske formannskap i Nordisk Råd vil regjeringen ta initiativ til et arbeid for å belyse medarbeiderdrevet innovasjon i nordisk sammen-heng, med tanke på videre utvikling av medarbei-derdrevet innovasjon som politikkområde.
- Regjeringen vil fortsette å legge til rette for kommer-sialisering av forskningsresultater gjennom en rekke virkemidler, bl.a. FORNY2020. Rekken av FORNY-programmer har bidratt til å bygge opp en struktur for kommersialisering av forskningsresultater gjennom såkalte kommersialiseringsaktører (TTOer), som skal bidra til å bringe forskningsresultater ut i markedet.
- Regjeringen vil fortsette arbeidet med tjenestenæ-ringene og se nærmere på om virkemidlene vi har i tilstrekkelig grad fanger opp utfordringene blant tjenestebedrifter, og vurdere utvikling av nye.
- Regjeringen vil fortsette arbeidet med å etablere arenaer der vi involverer aktørene i innovasjonssys-temet i den videre politikkutviklingen. Blant annet vil nærings- og handelsministeren holde en innova-sjonskonferanse og legge fram en innovasjonsrap-port høsten 2012.

Kapittel 7

KOMPETANSE

7.1 Kompetanseutfordringen

Medarbeidernes kompetanse er avgjørende i alle bedrifters arbeid for å skape verdier og er næringslivets viktigste konkurransefaktor. I St.meld. nr. 44 (2008-2009) Utdanningslinja legges det til grunn at om lag 80 prosent av Norges verdiskaping er basert på befolkningens kompetanse, og beregninger tyder på at denne andelen er økende.

Kunnskap og kompetanse blir stadig viktigere innenfor alle næringer, og i noen tilfeller er kompetanse det eneste som leveres fra leverandøren til kunden. Samtidig gjør ny teknologi, nye arbeidsformer og nye produksjonsprosesser at mange arbeidsoppgaver blir stadig mer avanserte og kunnskapsintensive.

Næringslivet konkurrerer derfor på kunnskap og kompetanse i større grad enn før. Dette krever kontinuerlig oppdatering av arbeidsstyrkens kompetanse.

Antall ansatte	Ingen ansatte	1-9 ansatte	10-49 ansatte	50-99 ansatte	100+ ansatte
Grunnskole	8,7	26,5	37,2	10,1	17,4
Videregående skole	9,4	24,3	32,9	10,5	22,9
Universitet og høyskole 1-4 år	9,2	20,4	30,7	11,0	28,6
Universitet og høyskole 4 + år	12,9	18,3	22,1	11,0	35,7
Uoppgitt	4,9	24,4	36,7	12,0	22,0

Tabell 11: Prosentvis fordeling av utdanningsnivå fordelt etter størrelse på bedrift (Kilde: SSB, spesialoppdrag)

Små og mellomstore bedrifter er generelt mer utsatt for endringer i markedet og tap av nøkkelpersonell enn større bedrifter. Jo mindre virksomheten er, jo mindre er også sannsynligheten for at all forretningskritisk kompetanse er tilgjengelig internt i bedriften.

Mange små og mellomstore bedrifter har heller ikke økonomi til å drive frem innovasjoner alene. De kan derfor ha et særlig behov for tilførsel av ekstern kompetanse og rådgivning, eller samarbeid med andre aktører for å stimulere egen kompetanseutvikling, forskning og innovasjonsaktivitet. Gjennom samarbeid og nettverk får bedriftene bedre oversikt over hvem som vet hva og hvem som bør oppsøkes dersom man støter på problemer.

Selv om det finnes variasjoner er det gjennomgående et lavere formelt kompetansenivå i små bedrifter enn i store. Disse bedriftene har også ofte mindre ressurser til å prioritere strategisk kompetanseutvikling.

Statistikk fra SSB viser hvordan kompetansen fordeler seg på bedrifter i ulike størrelser, se tabell 8. Tabellen viser hvordan de ulike utdanningsgruppene fordeler seg på bedrifter av ulik størrelse. Vi ser at for personer med høyere universitets- og høyskoleutdanning arbeider en stor andel i større bedrifter.

Personer med grunnskole arbeider oftere i mindre bedrifter. Ifølge Lærevilkårsmonitoren deltar gruppen med grunnskole som høyeste fullførte utdanningsnivå vesentlig mindre i formell videreutdanning og kurs og annen opplæring enn øvrige utdanningsgrupper.¹¹

¹¹ Livslang læring i norsk arbeidsliv 2003-2010, NIFU-rapport 5/2011.

Denne fordelingen gjentar seg for de enkelte næringsgruppene. Det finnes unntak, eksempelvis innenfor bransjene "forretningsmessig tjenesteyting og eienomsdrift" og "tradisjonelle offentlige tjenester, undervisning og helse", hvor de med høyest utdannelse oftere arbeider i små bedrifter og de med grunnskole i større bedrifter.

SSB har fremskrevet både tilbudet og etterspørselen etter arbeidskraft med ulik utdanning fram til 2030. Her går det frem at globalisering og teknologisk utvikling allerede har ført til vekst i etterspørselen etter høyt utdannet arbeidskraft, og denne trenden fortsetter. I tillegg vil behovet for personer med bachelorgrad i økonomiske og administrative fag øke, og det vil være et stort behov for kompetent arbeidskraft innenfor helse-, pleie- og omsorgssektoren, herunder de med yrkesbrev fra helse- og sosialfag.

Det vil også være økt etterspørsel etter arbeidskraft med fag- og yrkesbrev som svarer til norsk industri og byggnæringens etterspørsel etter kompetanse. Etterspørselen etter personer med kun obligatorisk 10-årig grunnskoleopplæring vil reduseres. Ifølge beregningene vil også tilbudet av arbeidskraft med bare grunnskoleutdanning reduseres frem mot 2030. Beregningene fra SSB er imidlertid heftet med en viss usikkerhet, blant annet fordi de i stor grad er basert på eksisterende trender.

Konjunkturedringer vil ha innvirkning på kompetansebehovet. Det vil sannsynligvis komme perioder med ubalanse i arbeidsmarkedet, hvor etterspørselen etter konkrete typer kompetanse ikke er overensstemmende med tilbudet.

I konkurranse med offentlig sektor og store bedrifter kan SMB komme dårligere ut i tider hvor etterspørselen etter spesielle typer kompetanse er større enn tilbudet.

Fornyelse og økt verdiskaping i næringslivet avhenger av at bedrifter som legges ned, erstattes av nye og mer lønnsomme bedrifter. Entreprenørenes evner og muligheter til å etablere og utvikle ny virksomhet er derfor avgjørende for framtidig verdiskaping i Norge.

Regjeringens entreprenørskapspolitikk har som målsetting å styrke kompetansen og vilkårene for nyetablering i Norge, for å sikre tilveksten av nye og lønnsomme bedrifter. Entreprenørskapskompetanse er derfor viktig for framveksten av nye og lønnsomme bedrifter.

7.2 En kompetansepolitikk for SMB

Verdien av den samlede menneskelige arbeidskraften i Norge er høy – mange ganger så høy som verdien av oljeformuen. Målet for kompetansepolitikken er å bidra til at den menneskelige arbeidskraften forvaltes best mulig.

Det er ikke bare tilgangen til kvalifisert arbeidskraft som er viktig med tanke på vekst i bedriftene. En bedrift må bygges opp slik at den kan nå sine mål og tilrettelegge for de ansattes kunnskapsutvikling. Hvordan virksomheten er organisert er derfor viktig for å fremme vekst i bedriftene.

Regjeringen har en variert og koordinert tilnærming til kompetansepolitikken med mål om økt kompetanseutvikling i næringslivet. Kompetansepolitikk er den samlede politikk som påvirker både utvikling og anvendelse av kompetanse i utdanningssystemet, arbeidslivet og i samfunnet.

Sammenliknet med utdanningspolitikken for øvrig særpreges kompetansepolitikken av et tydeligere anvendelses- og arbeidslivsperspektiv. Størsteparten av kompetanseutviklingen i norsk arbeidsliv skjer på og i forbindelse med arbeidet og er initiert av arbeidsgiver.

Offentlige virkemidler kan imidlertid være nødvendig for å oppveie for underinvestering i kompetansen til enkelte grupper. Kompetansepolitikken favner bredt, og regjeringen ønsker å skape en helhetlig og koordinert tilnærming i arbeidet for å skape og rekruttere til kompetansearbeidsplasser.

■ NOU 2011:3 Kompetansearbeidsplasser:

Store deler av sysselsettingsveksten skjer i kunnskapsintensive næringer, særlig i tjenesteytende sektor. Regjeringen har derfor oppnevnt et offentlig utvalg for å utarbeide forslag til tiltak for å bedre spredning av kompetansearbeidsplasser. I NOU 2011:3 Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet understrekes det at denne typen arbeidsplasser lettest vokser frem i større arbeidsmarkeder. SMB kan ha lettere tilgang til relevant kompetanse nettopp der hvor det er flere andre relevante arbeidsgivere og arbeidstakere.

Utvalget peker på ujevn regional vekst i kompetanseintensive arbeidsplasser, særlig innen privat sektor. Det peker også på økte regionale forskjeller i arbeidsstyrkens utdanningsnivå og regionale forskjeller i arbeidsstyrkens utdanningstilbøyelighet og yrkesdeltakelse. Utvalget mener at en jevnere geografisk fordeling av veksten i kompetansearbeidsplasser vil gi samfunnsøkonomiske gevinster gjennom økt ressursutnyttelse og høyere verdiskaping til beste for hele landet.

Virkemidler for å styrke næringsmiljøer og nettverk for eksempel i SIVA og Innovasjon Norge, kan spille en rolle for å bidra til å styrke arbeidsmarkedene. I omstillingsprosesser er det også vesentlig at virkemiddelbruken på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer bør koordineres bedre med sikte på tidlig innsats for omstilling til kompetanseintensiv virksomhet.

NOU 2011:3 peker også på at universiteter og høyskoler kan få en større betydning for regionalt næringsliv ved at de både kan dimensjonere studietilbudet etter behovet hos bedrifter i regionen og ved at de kan opptre som kunnskapsformidler overfor disse bedriftene. Dette gjelder ikke minst for SMB, som i liten grad har kapasitet til å drive egen kompetanseutvikling. I følge utvalget bør høyskoler og universiteter i større grad gis insentiver til å samarbeide med disse bedriftene. Formålet må være at innretning og spesialisering av utdanningstilbudet blir tilpasset lokalt arbeidslivs behov.

Utvalget foreslår også styrking av regionale sentra og infrastrukturtiltak for å skape større og mer robuste arbeidsmarkeder, samt tiltak for å styrke rekrutteringen i distriktene. Velutviklet digital infrastruktur blir fremhevet som en forutsetning for å utnytte potensialet i arbeidskraft med høyere utdanning. Utredningen vil bli behandlet nærmere i forbindelse med fremleggelsen av ny stortingsmelding om distrikts- og regionalpolitikk i 2012.

Livslang læring bidrar til større verdiskaping og fleksibilitet i arbeidslivet. Læring kan ikke begrenses til skolebenken eller en bestemt livsfase. Hva som er relevant og nødvendig kompetanse endres stadig raskere. Målet for regjeringen er at alle skal ha mulighet til å tilegne seg ny kunnskap og utvikle sine evner gjennom hele livet.

Det næringsrettede virkemiddelapparatet tilbyr flere tjenester som bidrar til kompetansetilførsel til SMB, innenfor eksempelvis bedriftsetablering, strategi og ledelse, internasjonalisering, marked, markedsføring, design, immaterielle rettigheter og samfunnsansvar. I tillegg har det norske virkemiddelapparatet en rekke programmer og tiltak som fremmer samarbeid og læring mellom bedrifter i nettverk.

Her følger noen eksempler på programmer som skal bidra til kompetansetilførsel i bedriftene.

Program for basiskompetanse

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) skal medvirke til å styrke grunnleggende lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter blant voksne arbeidstakere og arbeidssøkere. Målsetningen er å medvirke til at færre faller ut av arbeidslivet, og at flere kan ta del i opplæring og utdanning.

For 2012 er det bevilget 88,9 millioner kroner til programmet. Både bedrifter og offentlige virksomheter kan søke om tilskudd til motivasjonsarbeid og opplæring.

Det er et mål for programmet å treffe forskjellige bransjer, og særlig de som sysselsetter arbeidskraft med lav utdanning og konjunkturutsatte bransjer. BKA-programmet har også som eget mål å nå små- og mellomstore bedrifter, blant annet ved at flere bedrifter sammen, i samarbeid med opplæringstilbydere, kan søke om midler.

Ordninger i videregående opplæring

Lærlingordningen innebærer at eleven gjennomfører 2 år i videregående skole og deretter 2 år praktisk opplæring i en virksomhet. Etter gjennomført læretid går eleven opp til en praktisk fag- eller svenneprøve. Den norske fag- og yrkesopplæringen er avhengig av at mange bedrifter tar på seg ansvaret for å gi opplæring til lærlinger.

Spesielt innenfor de tradisjonelle lærefagene er SMB sentrale bidragsyttere til lærlingordningen.

Lærlingordningen illustrerer betydningen av samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og næringslivet, både for å sikre relevans i utdanningen og for å sikre næringslivet tilgang på relevant kompetanse.

Entreprenørskap i utdanningen

Entreprenørene er avgjørende for etablering av ny og lønnsom virksomhet og dermed for utvikling i næringslivet. For at Norge skal utvikles til et land med en god kultur for entreprenørskap, er det avgjørende å legge til rette for mennesker som har de riktige holdningene og personlige egenskapene for dette. Regjeringens satsing på entreprenørskap i utdanningen er et sentralt virkemiddel for å bygge en bedre kultur for entreprenørskap i Norge.

Høsten 2009 la regjeringen frem Handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen (2009-2014). Målet med denne planen er å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet, slik at Norge skal være ledende internasjonalt innenfor entreprenørskap i utdanningen.

Det er satt i gang følgeforskning med prosjektperiode fra 2010-2014, hvor regjeringens satsing på entreprenørskap i utdanningen evalueres.

Ungt Entreprenørskap (UE) er en viktig samarbeidspartner for regjeringen i arbeidet for å fremme entreprenørskap i utdanningssystemet. UE arbeider aktivt sammen med skoler og utdanningsinstitusjoner for å bidra til at alle elever og studenter får et tilbud om entreprenørskapsutdanning i hele utdanningsløpet. Organisasjonens hovedmål er å bidra til å videreføre og å styrke satsingen på entreprenørskap i utdanning i Norge i omfang og kvalitet.

I 2011 var det totale antallet elever som har deltatt på UEs aktiviteter i overkant av 160 000. I statsbudsjettet for 2012 øker regjeringen tilskuddet med 3 millioner kroner fra 22 til 25 millioner kroner over budsjettene til Kommunal- og regionaldepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet.

Ungt entreprenørskap arbeider også med internasjonalisering, og formålet er å bidra til at elever får økt kunnskap om entreprenørskap i et internasjonalt perspektiv, at de får kontakt med internasjonale nettverk og større muligheter til å få internasjonal erfaring.

Designprogrammet

Designprogrammet tilbyr bedrifter designrådgiving og formidling av profesjonell designkompetanse innenfor industrideign/produktdesign, identitetsdesign og emballasjedesign. Målet er å få flere bedrifter til å bruke profesjonell design i forretningsstrategien, og således øke sin verdiskaping og innovasjonsevne. Programmet har bidratt til at bedrifter i hele landet får muligheten til å få veiledning om bruk av design. Innovasjon Norge og Norsk Designråd har ansvar for gjennomføringen av programmet.

FRAM-programmet

FRAM er Innovasjon Norges landsdekkende kompetansetilbud innenfor bedriftsutvikling, ledelse og strategi. FRAM retter seg mot små og mellomstore bedrifter med vekstpotensial. Hensikten er å øke målgruppens langsiktige konkurransekraft, lønnsomhet og innovasjonsevne. Dette oppnås gjennom oppdatering av kunnskap, erfaringsutveksling med andre deltagerbedrifter, samt leder-til-leder prosesser med en av FRAMs kvalitetssikrede rådgivere.

Mesterbrevordningen

Mesterbrevordningen er et landsdekkende nettverk av håndverkere som ofte driver egen bedrift, med særlig fokus på kvalitet og kompetanse. Mesterutdanningen er en formell videreutdanning og lederopplæring særskilt innrettet mot etablering og drift av håndverksbedrifter, tilrettelagt for håndverkere i arbeid.

For å imøtekomme økende kompetansekrav både nasjonalt og internasjonalt ønsker Mesterbrevnemnda nå å satse på fornying av både innhold og struktur i utdanningen. Det er også viktig å gjøre utdanningen mer fleksibel for å imøtekomme ulike behov i den enkelte bransje, hos håndverkere og i små bedrifter.

Mesterregisteret er det eneste registeret som gir en oversikt over alle godkjente og aktive håndverksmestere i landet, samt alle bedrifter som har rett til å kalle seg mesterbedrifter. Registerdataene gir en god mulighet til å undersøke ulike forhold som gjelder håndverksbedrifter og deres bruk av kompetanse.

NAVIGATOR-programmet

Navigator er en kompetansetjeneste med fokus på internasjonalisering. Formålet med tjenesten er å styrke bedriftenes evne til å øke hastigheten og redusere risikoen ved internasjonal satsing. Dette gjøres ved å bygge økt kompetanse på områder som strategi og marked, bygge relasjoner og nettverk, samt gjennomføre spesifikke internasjonaliseringsprosjekter i hver bedrift. Innovasjon Norges kontorer i utlandet har alltid en sentral rolle i gjennomføringen av NAVIGATOR-prosjektene.

Prosjektet Global Future

Global Future er NHOs talentmobilisering av høyt utdannede med flerkulturell bakgrunn og gode norskkunnskaper til sentrale stillinger og lederstillinger. Målet er at prosjektet kan mobilisere flere kvalifiserte personer med minoritetsbakgrunn til sentrale stillinger, lederstillinger og styreverv. Et større mangfold på arbeidsplassene kan bidra til utvikling og innovasjon og øke medarbeidernes kompetanse på områder som er viktige blant annet for å hevde seg i det internasjonale markedet. Global Future skal også øke bedriftenes tilgang på høyt kvalifisert arbeidskraft og styrke mangfoldet i næringslivet. I 2010 bidro Nærings- og handelsdepartementet med 1 million kroner til prosjektet. Nærings- og handelsdepartementet har gitt tilsagn om ytterligere 3 millioner kroner i perioden 2011-2012.

Mentortjenesten for gründere

I regi av Innovasjon Norge er det tilbud om en strategisk mentor til daglig ledere av gründerbedrifter. Formålet med tjenesten er å bidra til økt overlevelse og vekst blant gründerbedrifter. Målgruppen for tjenesten er daglig ledere av gründerbedrifter i bedriftsutviklings- og markedsintroduksjonsfasen. Gründerbedriften må ha mål om vekst og langsiktig lønnsomhet utover lokalt marked. Det stilles ikke krav til bransjetilknytning, men til innovasjonshøyde.

Samarbeid mellom næringsliv og høyere utdanning

Finansieringssystemet for universiteter og høyskoler er allerede evaluert, jf. St.prp. nr. 1 (2009-2010). Evalueringen konkluderte med at det ikke var hensiktsmessig å inkludere en egen komponent for samarbeid med samfunns- og næringsliv i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. Kunnskapsdepartementet har i stedet en rekke andre tiltak som forventes å gi effekt.

Siden 2010 er det årlig bevilget 50 millioner kroner til Samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK). SAK-politikken skal stimulere til sterkere fagmiljøer og studiesteder gjennom arbeidsdeling og faglig konsentrasjon, og derigjennom fungere bedre i den kunnskapsformidlerrollen som kompetansearbeidsutvalget er opptatt av.

Regjeringen har også satt i gang en rekke andre tiltak. Som oppfølging av St.meld. nr. 44 (2008-2009) Utdanningslinja skal alle universiteter og høyskoler innen 1. juli 2011 ha etablert Råd for samarbeid med arbeidslivet. Rådene skal delta i utvikling av institusjonelle strategier og skal spesielt trekkes inn i arbeidet med å utforme et etter- og videreutdanningstilbud i tråd med arbeidslivets behov. Institusjonenes samfunnskontrakt skal gjøres mer eksplisitt, enten nedfelt i sentrale strategidokumenter eller som et eget dokument.

Formålet er å styrke forbindelsene mellom universitetene og høyskolene og samfunnet omkring, og gjøre institusjonene både mer utadvendte og samtidig mer synlige som samarbeidspartnere for samfunns- og næringsliv. Det er satt i gang et pilotprosjekt med deltakelse av alle de høyere utdanningsinstitusjonene i Nord-Norge for å utvikle konseptet videre.

Kunnskapsdepartementet endrer i 2012 målstrukturen for universitetene og høyskolene slik at de i framtiden vil fastsette sine egne virksomhetsmål innenfor rammen av de nasjonale sektormålene. Det vil bidra ytterligere til at de kan innrette virksomheten mot regionale behov, herunder samfunns- og arbeidsliv. I tillegg støtter departementet utvikling av nettbaserte fleksible studietilbud gjennom Norgesuniversitetet, og oppbygging av infrastruktur gjennom blant annet Uninett og det nye eCampus-initiativet. eCampus er et program for utbygging av ny og moderne IKT-infrastruktur i UH-sektoren.

Programmet innebærer en felles overordnet arkitektur med standardiserte løsninger og felles grensesnitt. Det overordnede målet er å gjøre eksisterende utdanningstilbud og læringsressurser mer tilgjengelige.

En slik infrastruktur vil gi etter- og videreutdanningsstudenter, fjernstudenter og desentraliserte studenter lettere tilgang til ordinære studietilbud og vil også gjøre det enklere for samarbeidsaktører å tilrettelegge tilbudene.

7.3 Tiltak

- Regjeringen vil fortsette arbeidet for å styrke samarbeidet mellom utdanning og arbeidsliv.
- Vi vil blant annet aktivt bruke eksisterende tiltak for samarbeid med lokalt næringsliv og spesielt Råd for samarbeid med arbeidslivet, slik at utdanningstilbudet ved universiteter og høyskoler er tilpasset arbeidslivets behov.
- Regjeringen vil fortsette arbeidet med å legge til rette for framvekst av nye, lønnsomme små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å styrke utdanningstilbudet og veiledningen for entreprenører.
- Regjeringen vil fortsette satsingene på kompetansefremmende tiltak for lærere, masterstudier, professor II-stillinger og utstyr til skoler, høyskoler og universiteter.
- Regjeringen vil i samarbeid med arbeidslivet legge til rette for at den enkelte har muligheten til å videreutvikle sin kompetanse gjennom hele yrkeskarrieren og bidra til å hindre utstøting av arbeidslivet.
- Regjeringen vil utvikle mesterregisteret for å tilrettelegge for kommunikasjon mellom det offentlige og mesterbedriftene.
- Regjeringen vil satse videre på Ungt Entreprenørskap. I statsbudsjettet for 2012 øker regjeringen tilskuddet med 3 millioner kroner fra 22 til 25 millioner kroner over budsjettene til Kommunal- og regionaldepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Arbeidet med internasjonalisering skal fortsatt være et prioritert område.

A large yellow offshore oil rig structure dominates the right side of the image, extending from the foreground into the sea. In the background, two support vessels are visible: a blue and white supply ship and a black and red tugboat. The scene is set against a clear blue sky and a calm sea.

Kapittel 8

INTERNASJONALISERING

8.1 Norske bedrifter i en globalisert verden

Økt handel og økte investeringer over landegrensene styrker det gjensidige avhengighetsforholdet mellom Norge og resten av verden. Samtidig som vi får økt tilgang på teknologi, flere varer og større markeder, blir vi også mer sårbare. En mer integrert verdensøkonomi medfører behov for omstillinger og endringer for næringslivet.

Nettopp derfor er det viktig at det legges til rette for at SMB med internasjonale ambisjoner kan lykkes. Ved å satse internasjonalt mot land som peker seg ut som viktige fremtidige markeder, bidrar regjeringen til å legge til rette for fremtidens verdiskaping og sysselsetting i Norge.

Økonomiske integrasjonsprosesser fører til at norske bedrifter opplever økt konkurranse om kunder fra utenlandske bedrifter – både hjemme og ute. Samtidig får de nye muligheter i et større internasjonalt marked.

Internasjonalisering handler om å tilby, utvikle eller produsere varer og tjenester i flere markeder enn Norge, samt å etablere strategiske allianser med andre bedrifter i utenlandske markeder.

Internasjonalisering er derfor mer enn bare handel med varer og tjenester, selv om eksport utgjør den største andelen av internasjonalisering. Som andel av BNP utgjorde norsk eksport hele 42 prosent i 2010,¹² en andel som er betydelig større enn i euroområdet, Storbritannia, Japan og Kina.

Det kan forklares med at Norge er en liten og åpen økonomi som i større grad er avhengig av internasjonal handel for verdiskaping. Norge eksporterer et mangfold av varer og tjenester til utlandet. Som i de fleste land utgjør vareeksporten den største andel med mellom 70 og 80 prosent.

Både internasjonalt og i Norge er det en sammenheng mellom internasjonalisering og bedriftsstørrelse. Det er for eksempel et høyere antall eksportbedrifter med 11-25 ansatte enn eksportbedrifter med 6-10 ansatte. Årsaken til dette kan blant annet være at det kreves en del ressurser for å konkurrere i internasjonale markeder. Følgelig har eksportbedriftene også i gjennomsnitt flere ansatte enn den gjennomsnittlige norske bedriften.

Sentrale forutsetninger for økt internasjonalisering er lavere handelsbarrierer, bedre transport- og kommunikasjonssystemer og økt kapitalflyt. Andre forutsetninger er stabile rammebetingelser samt tilstrekkelig tilgang på innsatsvarer, samt nettverk, kunnskap og teknologi.

OECD-rapporten "Top Barriers and Drivers to SME Internationalisation" viser til en rekke variabler som motiverer selskaper til å satse internasjonalt. Disse omfatter "vekstmotiver", "kunnskapsmotiver", "nettverksmotiver" og "innenlandske- og/eller regionale forklaringsvariabler".

De hovedutfordringer bedriftene møter i internasjonaliseringsprosessen er påpekt i flere nasjonale og internasjonale studier.¹³ Dette er mangel på tid og/eller kunnskap, mangel på finansielle ressurser (driftskapital), og mangel på informasjon og kunnskap om utenlandske markeder, ofte som en konsekvens av de to første.

¹² http://www.ssb.no/emner/10/ur_okonomi/

¹³ OECD-APEC, "Removing barriers to SME access to international markets", november 2006. OECD (2009), "Top Barriers and Drivers to SME Internationalisation".

Foto: Berit Roald / NTB scanpix

Internasjonalisering er en større utfordring for mindre bedrifter fordi de ofte har færre ressurser å sette av til det krevende arbeidet en internasjonal satsing er.

I startfasen vil en slik satsing kreve mye mer innsats, ressurser og kunnskap enn tilfellet er på hjemmemarkedet. En langsiktig satsing vil selvsagt også kreve finansiell utholdenhet. En oppfølging av internasjonale partnere og kunder krever ofte betydelig større ressurser enn de fleste tror og tar høyde for.

EU er det klart største markedet for norsk eksport. 76 prosent av vare- og tjenesteeksporten går til EU. Tall fra Innovasjon Norge indikerer at større bedrifter holder seg mer oppdatert enn små bedrifter om EUs indre marked.

Blant bedrifter med over 10 ansatte, er det 30 prosent som ikke holder seg oppdatert. For bedrifter med over 50 ansatte, er tallet 20 prosent. Kilde: Innovasjon Norge (2009): "15 år med EØS-avtalen: Fungerer avtalen for bedriftene?"

Det er mange norske selskaper som har lyktes i å internasjonalisere sin virksomhet. Det er en rekke eksempler på at SMB følger de store "lokomotivene" ut i internasjonale markeder. Dette kan gi tilgang til de store bedriftenes strategier, nettverk og kunnskap. Men det er også norske SMB som er aktive internasjonalt ut fra eget initiativ. Forskning på SMB viser at eierens rolle og internasjonale fokus og nettverk er en helt sentral faktor i om bedriften søker seg ut.

For de bedriftene som satser internasjonalt er internasjonaliseringsprosessen en del av bedriftens vekst og utvikling. Derfor er det en nær sammenheng mellom internasjonalisering og eksempelvis behovet for riktig kompetanse i bedriften.

Det er også en sterk sammenheng mellom innovasjon og internasjonalisering. En konsekvens av globaliseringen er økt konkurranse. Dette skaper økt innovasjonstrykk for bedriftene, både de med og uten internasjonale ambisjoner. Flere europeiske land, deriblant Norge, har derfor valgt å se satsingen på innovasjon og internasjonalisering i sammenheng. Støtten til å fremme innovasjon er ofte til forveksling lik støtte til internasjonalisering (eksempelvis kompetansebygging, markedskunnskap, nettverksbygging og finansiell støtte).

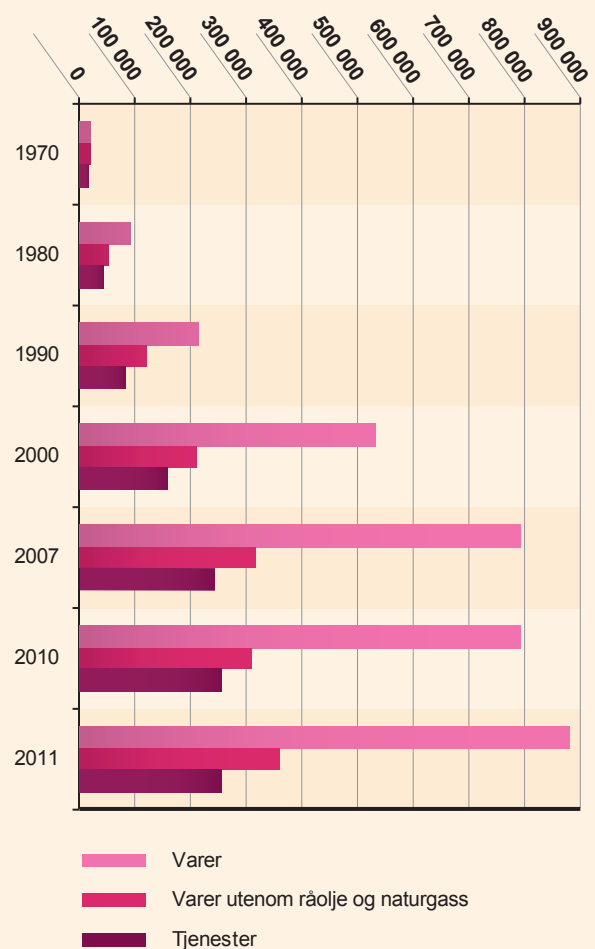
Ivaretagelse av samfunnsansvar er et viktig moment ved all internasjonalisering. Begrenset ressurs- og kunnskapsgrunnlag gjør ivaretagelse av samfunnsansvar til en større utfordring for mindre bedrifter. En tydelig holdning til samfunnsansvar er spesielt viktig i land der standardene på områder som for eksempel menneskerettigheter, arbeidsstandarder, miljøstandarder, sosiale vilkår i produksjonen og korrupsjon er lavere enn i Norge.

Mye av miljøbelastningen og risiko for brudd på arbeids- og sosiale vilkår i produksjonen skjer før varer og tjenester kjøpes i Norge. Blant bedrifter er det økt oppmerksomhet om at de skal kjenne forhistorien til sine produkter og har påvirkningsmuligheter. Når det gjelder leverandører til det offentlige arbeider Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) med å redusere miljøbelastningen ved offentlige anskaffelser, og at leverandørene kartlegger og vurderer leveransekjeden for å ivareta sosiale forhold.

■ Utgangspunkter for internasjonalisering

Internasjonalisering er mest vanlig for bedrifter som først lykkes i det lokale markedet og har ambisjoner om videre vekst. For disse bedriftene er den typiske gangen i en internasjonaliseringsprosess først å bruke tid på å bli godt etablert i det norske hjemmemarkedet, og deretter er markeder i Norden neste skritt. Med fortsatt suksess vil utvidelse også til andre land være en mulighet. Underveis er det viktig å bruke tid og ressurser for å skaffe seg nok kunnskap om aktuelle markeder, og ikke forhaste beslutningen om å satse internasjonalt.

Det finnes også noen få bedrifter som allerede fra oppstarten retter seg mot et internasjonalt marked. De er såkalte "born globals" som tilbyr produkter eller tjenester i verdikjeder og markeder som er internasjonale. For disse er det ekstra viktig å bruke god tid på planlegging i forkant av etableringen.

Figur 7: Norsk eksport av varer og tjenester i millioner kroner, løpende kroner. (Kilde: SSB)

8.2 Regjeringens arbeid med internasjonalisering

Antall eksporterende foretak har økt gradvis fra 1999 til i dag.¹⁴ Antallet eksportforetak utgjør imidlertid ikke mer enn 2,2 prosent av alle registrerte foretak. Men de foretakene som er internasjonale, bidrar godt til den norske økonomien. Samlet norsk eksport beløp seg til hele 42 prosent av BNP i 2010.¹⁵ Norge er en liten og åpen økonomi som i stor grad er avhengig av internasjonal handel for verdiskaping.

Som i de fleste land utgjør vareeksporten den største andel med mellom 70 og 80 prosent. Figur 7 viser en oversikt over utviklingen av norsk eksport av varer og tjenester fra 1999 til 2010.

Det som avgjør graden av internasjonalisering er en kombinasjon av utviklingen i samfunnet (eksempelvis transport- og kommunikasjonsmuligheter) og konkrete rammebetingelser (eksempelvis toll- og handelsbarrierer). I tillegg er det forhold ved bedriftene selv (f.eks. mangel på kunnskap) som kan hindre bedrifter i å satse internasjonalt.

Tilgang til internett har på sin side åpnet for nye muligheter i handel og næringsutvikling. Flere tjenester som tilbyr betalingsformidling medvirker til at små og mellomstore bedrifter kan nå ut til nye markeder.

Myndighetene bidrar gjennom bilaterale kommisjoner, næringspolitiske konsultasjoner, inngåelse av bilaterale forsknings- og økonomiske samarbeidsavtaler, offisielle besøk og omdømmearbeid.

Norges omdømme i utlandet har betydning for om Norge oppfattes som et godt land å drive næringsvirksomhet i, og for om norske bedrifter oppfattes som attraktive partnere.

Handelspolitikken er vesentlig ved at den bidrar til å sikre norske bedrifter trygghet og forutsigbarhet i sin internasjonale virksomhet. Ikke minst legger den til rette for at SMB enklere kan eksportere sine varer og tjenester ved å sørge for like spilleregler i internasjonal handel. Samtidig gir den utenlandske aktører insentiver til å drive næringsvirksomhet i Norge.

Gjennomsnittlige tollsatser på industriprodukter i industri-land har falt fra om lag 40 prosent i mellomkrigstiden til bare 4 prosent ved årtusenskiftet.

¹⁴ Econ Pöyry (2009), "Norske eksportbedrifter 1999-2007". Her definert som foretak med eget organisasjonsnummer som eksporterer deler av sin produksjon/tjenesteyting til utlandet.

¹⁵ www.ssb.no/emner/09/ur_ekonomi/

For å sikre gode innovasjonsinsentiver er importkonkurranse like viktig som eksportmuligheter. Også for næringer med et sterkt importvern gir handel og konkurranse mellom nasjonale aktører innovasjonsinsentiv.

I en tid med økt global konkurranse er enklere adgang til utenlandske markeder sentralt for SMB. Lov- og avtaleverk som har særlig betydning for norske bedrifters muligheter til internasjonalisering er WTO-avtalen, EØS-avtalen, EFTAs handelsavtaler, andre bilaterale frihandelsavtaler/konvensjoner, samt skatte- og avgiftsregelverket.

Fremforhandling av internasjonale avtaler, herunder frihandelsavtaler med andre land, fremmer internasjonalisering gjennom bedre markedsadgang og styrket forutsigbarhet og trygghet for mindre norske eksportører. Norge er en aktiv pådriver i WTO-forhandlingene og har gjennom EFTA inngått handelsavtaler med Albania, Canada, Chile, Colombia, Egypt, Samarbeidsrådet for Gulften (GCC), Hong Kong, Israel, Jordan, Kroatia, Libanon, Makedonia, Marokko, Mexico, Montenegro,

Det palestinske området, Peru, Serbia, Singapore, Sør-Korea, SACU, Tunisia, Tyrkia og Ukraina. Pågående forhandlinger omfatter blant annet EFTA-prosessen med India, Indonesia, Mellom-Amerika, Russland, Hviterussland og Kasakhstan, samt Norges bilaterale forhandlinger med Kina.

Det er flere forhold som kan påvirke graden av internasjonalisering og gi alternative utviklingsløp, blant annet fullføring av Doha-runden i WTO, inngåelse av nye handelsavtaler, endringer i den økonomiske situasjonen og dreiningen mot et stadig større antall regionale og bilaterale handelsavtaler som kan medføre at selskapene må forholde seg til stadig flere regelverk i sin internasjonaliseringsprosess.¹⁶

Kommisjonsordninger og samarbeidsgrupper er viktige bidrag til bilateral myndighetskontakt om generelle rammevilkår og enkeltsaker for norske bedrifter. Statsbesøk, offisielle besøk og arbeidsbesøk i utlandet er andre viktige virkemidler for å fremme norsk eksport og næringslivets internasjonalisering.

For SMB med mindre ressurser til internasjonal satsing vil deltakelse i næringslivsdelegasjoner i tilknytning statsbesøk/offisielle besøk til utlandet, representere en god mulighet til å legge grunnlaget for videre internasjonalisering.

I inneværende stortingsperiode er det blitt gjennomført statsbesøk/offisielle besøk med næringslivsdelegasjoner til Sør-Afrika, Malaysia, Qatar, de Forente Arabiske Emirater, Kina, Slovakia, India, Tyskland, Brasil, Slovenia, Kroatia, Ghana, Angola, Mosambik og Australia. I disse delegasjonene har det deltatt totalt 922 representanter fra 618 bedrifter. Regjeringen vil fortsatt prioritere dette arbeidet i tiden fremover.

For å øke internasjonaliseringstenkningen og -graden blant norske SMB vil det være viktig å få et bedre kunnskapsgrunnlag om hvordan norske SMB forholder seg til internasjonalisering, og også om hvordan de norske bedriftene som ønsker å satse i utlandet tenker.

På bakgrunn av de mekanismene som kjennetegner det globale markedet, og de kjente driverne og barrierene for internasjonalisering, kan dette gi oss et bedre bilde av hvilke målrettede steg som må tas både fra det offentlige og det private for å få en økt internasjonaliseringsgrad i norsk næringsliv. Regjeringen har en rekke virkemidler for å fremme internasjonalisering i næringslivet.

Innovasjon Norge arbeider med å fremme økt internasjonalisering av norske SMB, og har kontorer i over 30 land. Disse har i oppdrag å bistå norske bedrifter internasjonalt. Oppdraget utføres i tett samarbeid med Innovasjon Norges distriktskontorer, som er bedriftens kontaktpunkt i Norge.

Internasjonaliseringsarbeidet i Innovasjon Norge er konsentrert om tre områder:

- Informasjon og kunnskap om markeds- og konkurranseforhold
- Utnyttelse av internasjonale markedsmuligheter
- Internasjonal utveksling av teknologi og kunnskap

Arbeidet utføres gjennom rådgivning, kompetansestøtte, nettverksbistand og profilering. Internasjonalisering er også, i større eller mindre grad, bygget inn som et element i andre tjenestetilbud fra Innovasjon Norge (lån, tilskudd, industrielle forsknings- og utviklingskontrakter, kompetanseprogrammer m.m.). En vurdering av om bedriftene er "Willing – Able – and Ready" til å internasjonalisere sin virksomhet foretas i kundemøtene med Innovasjon Norge.

Gjennom Innovasjon Norge kan bedrifter få tilgang til viktig informasjon og kunnskap om utenlandske markeder og kulturer og derigjennom styrke sin markedsorientering. Innovasjon Norge kan også gi praktisk assistanse som kan avlaste små bedrifter som selv har liten kapasitet. Sist, men ikke minst, kan Innovasjon Norge bidra til å finne strategiske samarbeidspartnere.

I 2011 ble det gjennomført en evaluering av Innovasjon Norges internasjonale aktiviteter. I evalueringen ble det konkludert med at Innovasjon Norges tjenester treffer SMB i tidlig internasjonaliseringsfase på en god måte. Bedriftene har da i første rekke behov for praktisk og generell assistanse.

Etter hvert som bedriftene blir mer modne i markedet øker behovet for dypere assistanse, som forutsetter større grad av sektor- og markedskunnskap. Rapporten peker på at Innovasjon Norges mer generelle tjenester er av god kvalitet, mens bedriftene generelt er noe mindre fornøyd med de mer sektorspesifikke tjenestene.

Evalueringsrapporten foreslår flere forbedringspunkter. Blant annet bør kompetansen på utvalgte sektorområder og samarbeidet mellom utekontor og distriktskontor styrkes ytterligere. Dette er to forbedringspunkter som henger tett sammen.

¹⁶ Av WTOs medlemmer er det kun Mongolia som ikke har inngått avtaler utenom det multilaterale rammeverket.

Videre framheves det at Innovasjon Norge med fordel kan forbedre kommunikasjonen og samhandlingen med utenriktjenesten i land der Innovasjon Norge ikke selv har fysisk tilstedeværelse. Evalueringen framhever også at Innovasjon Norge med fordel kan styrke sin rolle som pådriver når det gjelder å rekruttere bedrifter til internasjonale aktiviteter.

Videre pekes det i rapporten på enkelte sentrale veivalg. I evalueringen slås det fast at Innovasjon Norge er godt representert i markeder der norske bedrifter er aktive i dag, og at de fortsatt bør prioritere denne type tilstedeværelse. Det skal legges frem en stortingsmelding om Innovasjon Norge og SIVA i løpet av 2012. Internasjonalisering vil bli omtalt i denne meldingen.

GIEK og en enhet for eksportfinansiering skal gjennom henholdsvis offentlige garantier og lån gi norske eksportører et konkurransedyktig eksportfinansierings-tilbud. For å sikre et robust, pålitelig og kostnadseffektivt tilbud til eksportbedriftene, både små og store, bestemte regjeringen i november 2011 at det skulle opprettes en egen statlig ordning for eksportlån.

Den nye låneordningen skal erstatte tilbudet gitt under 108-ordningen under forvaltning av Eksportfinans ASA. Ordningen skal være på plass innen 1. juli 2012. Den nye enheten vil også tilby eksportfinansiering til små og mellomstore bedrifter.

I evalueringene av 108-ordningen og GIEK, begge utført av ECON Pöyry, ble det konkludert med at disse virkemidlene bidrar til at det finnes et tilbud av lån og garantier til små og mellomstore eksportører. GIEKs datterselskap som gir kortsiktig eksportkredittforsikring, GIEK Kredittforsikring, skal i tillegg rette spesielt fokus mot små og mellomstore eksportbedrifter.

INTSOK markedsfører norske leverandørbedrifter innenfor olje- og gassvirksomhet i utvalgte markeder og har som målsetting å styrke det langsiktige grunnlaget for verdiskaping og sysselsetting i norsk petroleumsindustri gjennom fokusert internasjonal virksomhet. INTSOK gjennomfører ulike fellestiltak hvor målet er å øke bedriftenes gjennomslagskraft i internasjonale markeder. INTSOK har mer enn 200 medlemsbedrifter, hvorav mange SMB.

INTPOW er en prosjektorganisasjon som har som målsetting å styrke det langsiktige grunnlaget for verdiskaping og sysselsetting i den norskbaserte energinæringen gjennom samarbeid mellom myndigheter og næringen for å gjøre den enda mer slagkraftig internasjonalt.

INTPOW skal konsentrere innsatsen om fornybare energikilder som vannkraft, vindkraft og sol samt kraftmarked/-distribusjon som naturlig hører til. INTPOW har cirka 30 medlemsbedrifter, hvorav de fleste er SMB

Internasjonal markedsføring er krevende og kostbart for SMB. Norges sjømatråd har som en viktig del av sitt omdømmearbeid å fremme norsk sjømat internasjonalt. Markedsføringen skal være en støtte til eksportørens eget salgsarbeid, og Norges sjømatråd har aktiviteter i markedene sammen med næringsaktørene.

Rådet er kontaktleddet mellom utdanning, forskning og næring når det gjelder markedsføring av sjømat. De har også et system der aktørene i næringen kan få informasjon om importkvoter, tollsatser og handelsforhold i de ulike utenlandske markedene, og de tilbyr rådgivningstjenester til eksportørene. Norges sjømatråd har 11 kontorer i utlandet.

Mer enn 99 prosent av verdens forskning foregår utenfor Norges grenser, og tilgang til kunnskapsfronten krever derfor internasjonalt samarbeid. Kunnskap er avgjørende for at næringslivet skal være konkurransedyktig. Utdanning og forskning er derfor viktige elementer i internasjonaliseringen av norsk næringsliv.

Internasjonalisering og internasjonalt samarbeid er prioriterte områder i høyere utdannings- og forskningspolitikken. Internasjonalt samarbeid fremmer faglig kvalitet og relevans og er avgjørende for norske bidrag til å løse globale samfunnsutfordringer. Økt kunnskapsutveksling på tvers av landegrensene er også viktig med tanke på velferdsutvikling og verdiskaping i Norge.

Forsknings- og høyere utdanningssamarbeidet er basert på kvalitet, relevans og gjensidighet. Gode koblinger mellom henholdsvis forsknings- og høyere utdanningssamarbeidet er en gjennomgående målsetning.

I tillegg til de nordiske og europeiske land er prioriterte samarbeidsland etablerte partnere som blant annet USA, samt utvalgte fremvoksende kunnskapsnasjoner, inkludert Kina, India, Russland og Brasil.

Regjeringen ønsker å stimulere norske høyere utdanningsinstitusjoner til å etablere og videreutvikle faglige relasjoner med disse prioriterte landene. Innenfor høyere utdanningssamarbeid er utveksling av studenter og forskere gjennom institusjonsbasert samarbeid en av flere viktige aktiviteter.

I tråd med dette gjennomgår Kunnskapsdepartementet skolepengestøtteordningen med tanke på endringer som kan påvirke alle studenter til å velge utdanning av høy kvalitet i disse landene.

Ettersom språkkunnskaper og tilgang på informasjon er viktige faktorer for å fremme mobilitet, arbeider Kunnskapsdepartementet også med tiltak i utdanningsstøtteordningen som kan bygge ned språkbarrierer. Dette er særlig aktuelt overfor ikke-engelskspråklige land.

På dette området kan næringslivet selv spille en viktig rolle. Økt kontakt mellom academia og næringsliv kan bidra til økt interesse for studier i utvalgte samarbeidsland. Egne alumniforeninger/-nettverk kan være effektive arenaer for kontakt på tvers av sektorene.

Dette er blant annet forsøkt gjennom NorAlumni China, som kobler kinesiske studenter og forskere som har studert eller arbeidet i Norge, med norsk næringsliv.

8.3 Tiltak for små og mellomstore bedrifter i EU og EØS-området

Siden begynnelsen på 1990-tallet har EU satset på etableringen av europeiske nettverk for å hjelpe SMB å møte utfordringene og bruke mulighetene i det europeiske markedet. Det er regjeringens mål at norske bedrifter opplever og utnytter det indre marked som sitt hjemmemarked.

Det er derfor viktig at norske SMB kjenner og kan utnytte mulighetene i EØS-avtalen. Undersøkelser har vist at dette ikke alltid er tilfellet. I tillegg er det viktig

at bedriftene får løst konkrete problemer som oppstår når de handler på tvers av landegrensene. Det arbeides løpende både på EU-nivå og nasjonalt med å forbedre informasjonen til bedrifter, i særlig grad SMB.

— EUs Small Business Act (SBA)

EU har siden 2008 arbeidet målrettet mot små og mellomstore bedrifter gjennom introduksjonen og oppfølgingen av Small Business Act (SBA), en handlingsplan for små og mellomstore bedrifter. Handlingsplanen ble i begynnelsen av 2011 revitalisert, og enkelte nye initiativer ble lansert. Europakommisjonen legger vekt på at utviklingen av regelverk skal være SMB-vennlig, for eksempel ved at mindre virksomheter kan få unntak fra unødvendige bokføringskrav.

Det er i dag betydelig oppmerksomhet rettet mot konsekvensene av nytt regelverk, og rammeverket evalueres for å se om effekten av regler stemmer overens med formålene med regulering.

Finansieringsbehovene er en av de aktuelle utfordringene i EU-området, og Europakommisjonen peker på at både SBA og Single Market Act (SME) gjør det enklere for bedriftene å møte krisen som er oppstått. Det er også gjort omfattende forenklingstiltak for at SMB skal kunne dra mest mulig nytte av EUs støtteprogrammer.

Europakommisjonen arbeider med å forbedre det eksisterende regelverket. Det er igangsatt et større forenklingsprogram for EU-regelverket som så langt har ført til mer enn 200 forslag til forbedringer til nytte for næringslivet.

Innenfor programmet for å redusere bedriftenes administrative kostnader av regelkrav er det forslag som reduserer kostnadene for bedriftene med mer enn det opprinnelige målet på 25 % reduksjon. Medlemsstatene er nå i ferd med å gjennomføre en del av disse tiltakene. Endelig er en rapport under utvikling som fremhever gode eksempler for hvordan EUs regelverk kan innarbeides med minst mulig byrde for næringslivet.

Handlingsplanen og oppfølgingen knyttet til den er viktig for Norge fordi SBA er førende for den europeiske politikken for små og mellomstore bedrifter. Enkelte tiltak i SBA berører også Norge ettersom de finansieres gjennom programmer som Norge allerede er en del av. Gjennom EØS-avtalen vil lovforslagene som er en del av SBA få betydning for Norge.

Norges oppfølging av Small Business Act

Norge er med i en undersøkelse, utført for EU, som vurderer og sammenligner i hvilken grad de ulike landene oppfyller SBA (SME Performance Review). Resultatene av denne sammenligningen er gode for Norges del. Det er et godt utgangspunkt, men det er alltid rom for å bli enda bedre.

Områder som sammenlignes er entreprenørskap, oppstart etter konkurs (second chance), "tenk smått først", effektiv forvaltning, offentlige anskaffelser og statsstøtte, tilgang til finansiering, indre marked, kompetanse og innovasjon og internasjonalisering.

På de aller fleste av disse områdene kommer Norge godt ut, betydelig over EU-gjennomsnittet. Undersøkelsen viser at norske SMB bidro til omtrent 80 prosent av Norges verdiskaping/bruttoprodukt. Dette er over EUs gjennomsnitt og innebærer at norske små og mellomstore bedrifter bidrar mer til landets verdiskaping enn mange andre europeiske land.

Dette underbygger regjeringens syn om at de norske små og mellomstore bedriftene er svært viktige for den norske økonomien.

Reduksjon av administrative byrder

EUs toppmøte i mars 2007 sluttet seg til målsettingen om å redusere administrative byrder av EUs lovgivning med 25 prosent innen utgangen av 2012 og oppfordret alle medlemslandene til å gjøre det samme. Beregningene av administrative kostnader er basert på bruk av standardkostmetoden.

De aller fleste europeiske land har satt et tallfestet reduksjonsmål. Sverige har et mål om 25 prosent reduksjon målt av den samlede kartlagte ressursbruken for perioden 2006–2012. De har per 2010 oppnådd en reduksjon på om lag 7 prosent eller om lag 7 milliarder svenske kroner.

Danmark hadde et 25 prosent reduksjonsmål for perioden 2001–2010 der utgangspunktet er all kartlagt ressursbruk. De administrative byrdene er per 2010 redusert med 25 prosent eller om lag 7,7 milliarder danske kroner.

Nederlands målsetting om å redusere de administrative kostnadene med 25 prosent i tidsrommet 2003–2007 er innfridd. Nederland er nå inne i sin andre forenklingrunde.

SMB-representant (SME envoy)

EU har oppnevnt en egen representant for små og mellomstore bedrifter (SME envoy). Bakgrunnen for dette er ønsket om å forbedre kommunikasjonen mellom Europakommisjonen og SMB og deres organisasjoner.

I tillegg skal vedkommende fremme disse bedriftenes interesser innad i Europakommisjonen og særlig passe på at tenk smått først-prinsippet blir fulgt opp. Vi viser for øvrig til omtalen i kapittel 4 Næringsrettet forenkling.

Nytt europeisk rammeprogram for forskning og innovasjon "Horizon 2020"

Europakommisjonens inneværende sjuårsbudsjett utløper ved utgangen av 2013 og med overgangen til ny budsjettperiode utløper også de europeiske programmer som nå er i gang.

Det blir en overgang til nye sjuårige satsinger fra 2014 til 2020, blant annet etablering av et nytt rammeprogram for forskning og innovasjon, som blir en sammenslåing av tidligere separate satsinger på disse områdene (Horizon 2020).

Horizon 2020-forslaget som Kommisjonen fremla 30. november 2011, har et budsjett på 80 milliarder euro i 2011-priser.

Blant nyhetene i forslaget er:

- En ny innretning på SMB-innsatsen, med støtte til små og mellomstore bedrifter i ulike faser av deres innovasjonsaktiviteter (fra de forskningsintensive til de som har behov for større bevissthet om sine innovasjonsutfordringer).
- Flere spesifikt SMB-rettete prosjektutlysninger og etableringen av en ordning basert på det amerikanske SBIR-programmet for offentlige innkjøp av FoU- tjenester fra SMB.
- Norge deltar i de rammeprogrammene for forskning og innovasjon som løper ut 2013, og spørsmålet om norsk deltakelse i Horizon 2020 vil på vanlig måte bli forelagt Stortinget.

■ Eksempel

Et norsk flyselskap ble utelukket fra flyplassen i Milano for ruter fra Oslo fordi Oslo ikke er hovedstad i en EU-stat. Etter at saken ble behandlet i SOLVIT erkjente italienske myndigheter at flyvninger fra hovedstaten i en EØS EFTA-stat (Oslo) skulle få tilgang til den aktuelle flyplassen på like vilkår som flyvninger fra hovedsteder i EUs medlemsstatene.

— Nettverk i EU og EØS-området

Gjennom EØS-avtalen er Norge med i flere nettverk som kan bistå bedrifter med informasjon og problemløsning. Spesielt viktig for SMB er følgende systemer:

- Ditt Europa er en nettside som gir praktisk informasjon til borgere og bedrifter om rettigheter og muligheter i EU og det indre marked og råd om hvordan rettighetene kan utøves i praksis. Det er Brønnøysundregistrene som har ansvar for bedriftsdelen av sidene.
- Enterprise Europe Network er et europeisk nettverk som skal hjelpe bedrifter til å bli mer konkurranse-dyktige og øke innovasjonsevnen.

Målet er å få norske bedrifter til å utnytte mulighetene som EØS-avtalen gir. I nettverket er det mer enn 4 000 rådgivere i 600 organisasjoner over hele Europa. Tjenesten er gratis, og i Norge er Innovasjon Norge kontaktpunkt.

- SOLVIT er en uformell problemløsningsmekanisme for grenseoverskridende problemer borgere og bedrifter møter som følge av at myndigheter anvender EU-reglene feil. Formålet er at statene skal samarbeide for å finne raske løsninger på konkrete problemer.

SOLVIT har som målsetting at problemer skal løses innen ti uker. I 2010 løste SOLVIT 78 % av sakene som gjaldt næringsdrivendes problemer i det indre marked. Tjenesten er gratis. Det er SOLVIT-sentre i alle EØS-statene (EUs medlemsstater samt Island, Liechtenstein og Norge). I Norge ligger det i Nærings- og handelsdepartementet.

EU har også, sammen med det europeiske handelskammeret (Eurochambres) opprettet European Business and Technology Centres (EBTC) i India med fokus på å fremme samarbeid og handel innenfor miljøteknologi (clean technology).

Innovasjon Norge er kontaktpunkt for Competitiveness and Innovation Programme (CIP) (2007-2013) som er EUs store satsing på innovasjon, konkurransekraft og miljøteknologi.

De nye EØS-midlene (2009-2014) har til formål å bidra til internasjonalisering i større grad enn tidligere ved at programmene gjøres mer relevante og tilgjengelige for private aktører, herunder SMB. Under den norske ordningen (Norway Grants) opprettes et eget program for grønn næringsutvikling.

Programmet skal fokusere på miljøtiltak og miljøvennlig utvikling innenfor områdene etablerte bedrifter, innovasjon og entreprenørskap. At norske aktører, fortrinnsvis bedrifter, skal prioriteres som prosjektpartnere, gir muligheter også for norske små og mellomstore bedrifter.

Norsk deltakelse i Den europeiske romorganisasjonen ESA bidrar til styrket innsats på internasjonalisering av små og mellomstore bedrifter. Medlemskapet i ESA bidrar til teknologisk utvikling i form av leveranser av varer og tjenester, samtidig som norske bedrifter får anledning til å bygge opp nødvendige referanser for sine produkter.

Medlemskapet i ESA utløser dermed en rekke høyteknologiske kontrakter for mindre norske bedrifter i det internasjonale markedet.

8.4 Tiltak

- Regjeringen vil fortsette det norske engasjementet i WTO for å sikre norske bedrifter gode rammebetingelser for handel og investeringer internasjonalt.
- Regjeringen vil sikre markedsadgang og gode betingelser for norske bedrifter gjennom å inngå handelsavtaler – med et særlig fokus på vårt naboland Russland og framvoksende økonomier i Asia.
- Regjeringen vil tilpasse dagens tilbud i Innovasjon Norges internasjonaliseringsarbeid med det behovet norske bedrifter etterspør. Regjeringen vil omtale dette arbeidet nærmere i den kommende stortingsmeldingen om Innovasjon Norge og SIVA.
- Regjeringen vil gjennomføre informasjonstiltak rettet mot små og mellomstore bedrifter for å øke kunnskapen om mulighetene i EUs indre marked.
- Regjeringen vil foreta en systematisk gjennomgang av tiltak som kan bidra til økt kontakt og samarbeid på tvers av sektorene, med sikte på å stimulere til økt høyere utdanningssamarbeid med viktige samarbeidsland. I denne sammenheng er det viktig å se på erfaringene med samarbeid mellom akademia og næringsliv, blant annet gjennom alumniforeninger og -nettverk.

Kapittel 9

EIERSKIFTE

9.1 Eierskifte i bedrifter og verdiskaping

Vår verdiskaping er avhengig av at det etableres, videreutvikles og drives lønnsomme bedrifter, og at ulønnsomme bedrifter omstilles eller avvikles. Dyktige og aktive eiere samarbeider gjerne godt med ledelsen og de ansatte og bidrar gjerne med kompetanse, kunnskap, nettverk og kapital til å skape verdier.

I og med at eiere i ulike faser av livet har ulike muligheter til, og ønsker om, å utøve aktivt eierskap og at ulike faser i en bedrifts livssyklus også stiller ulike krav til ledere og eiere, vil det jevnlig være behov for skifte av eiere i bedrifter. De fleste eiere og bedrifter må derfor over tid gjennomgå eierskifter. Gode eierskifter bidrar gjerne til at virksomheter eies og drives av dem som er motivert og godt skikket og bidrar til at kunnskap og kompetanse videreføres.

Et eierskifte kan være gunstig både for dem som avhender og dem som overtar eierskapet og også for evt. ansatte, kunder, leverandører og samfunnet.

Den som avhender kan motta en viss kompensasjon og også ha en egen glede av å se virksomheten bli videreført; sistnevnte kan være særlig viktig for dem som ser på virksomheten som en viktig del av livsverket. Den som overtar eierskapet kan trekke veksler på et etablert kundegrunnlag, leverandører og ansatte med kunnskap og kompetanse. De ansatte kan oppleve det som positivt å få videreført sitt arbeidsforhold, og ved noen eierskifter blir også ledelsen og de ansatte også eiere. Kundene og leverandørene kan tilsvarende oppleve det som fordelaktig å videreføre sin relasjon.

For samfunnets del er det også positivt at omstillingskostnadene blir minst mulig, for eksempel ved at folk ikke går unødig arbeidsledig og at kunnskap og kompetanse ikke går tapt og ved at en unngår unødige etableringskostnader og transaksjonskostnader, f.eks. knyttet til ansettelser og finne nye leverandører og nye kunder.

Dersom alternativet til å få inn en ny eier er å legge ned for avhender og etablere noe fra grunnen av for en etablerer, så er det mye som tilsier at en transaksjon mellom dem kan være til felles beste, en vann-vinn situasjon, hvor fordelingen vil avhenge av forhandlingsstyrken. Et eierskifte kan ofte også gjøres gradvis, noe som kan øke gevinstene og redusere kostnadene ved eierskifte.

Menon Business Economics og samarbeidspartnere (Menon) har på oppdrag fra NHD utarbeidet en rapport om eierskifter i norske bedrifter i perioden 2000-2007¹⁷. Den peker blant annet på at andelen av selskapets egenkapital synes å være fallende med eierens alder, noe som kan indikere at eierskifter ikke bør utsettes unødig. En annen studie indikerer at selskaper med nye eiere revitaliseres og vokser mer enn andre.¹⁸

9.2 Regjeringens arbeid med eierskifte

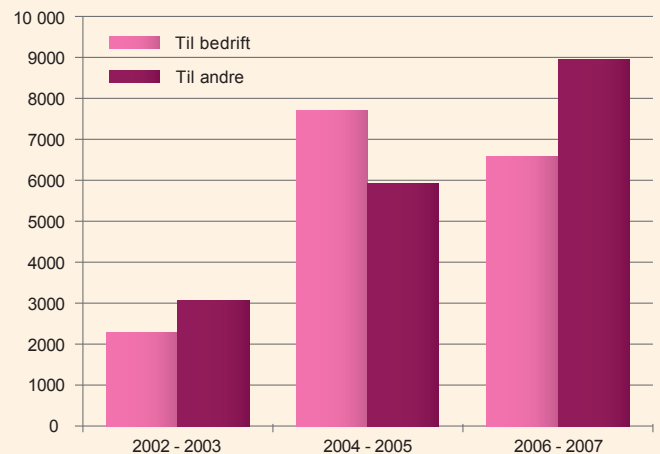
Kort sagt indikerer studier at omfanget av eierskifter er stort, at hyppigheten har økt og at eierskiftene berører en betydelig del av verdiskapingen og arbeidsplassene i næringslivet. I de 80 000 bedriftene¹⁹ Menon har sett på var det i perioden 2000–2007 ca. 40 000 eierskifter.²⁰

17 Menon (2009): "Eierskifter i norsk næringsliv – omfang, markedsforhold og økonomisk effektivitet"

18 E. W. Jakobsen og L. A. Grünfeldt (2006): Hvem Eier Norge? Universitetsforlaget.

19 Menon ser på bedrifter med lønnskostnader over 1 million kroner minst et år i perioden og hvor de har informasjon om eierne.

20 Menon definerer at et skifte i eierskap har funnet sted dersom ny eier er største eier og har en eierandel i selskapet på minimum 34 prosent.

Figur 8: Antallet eierskifter fra 2002 til 2007. "Andre" defineres som personer eller utenlandske personer eller bedrifter. (Kilde: Menon Business Economics)

I mange bedrifter var det flere eierskifter, og totalt 27 000 bedrifter gjennomgikk eierskifter. I perioden skiftet dermed ca. hver tredje bedrift eierskap; det er i samsvar med Europakommisjonens undersøkelser som antyder at hver tredje bedrift i medlemslandene vil stå overfor et eierskifte de neste 10 årene. Om lag 25 prosent av verdiskapingen og 30 prosent av sysselsettingen (drøye 450 000 ansatte) var berørt av eierskifter. Eierskiftene fordeler seg relativt jevnt mht. næring og geografi. De fleste skiftene skjer mellom eiere i alderen 40–60 år. Undersøkelsen viste at i overkant av 25 prosent av eierskiftene som skjer mellom personer er generasjonsskifter. Dette utgjør ca. 10 prosent av alle eierskifter. Menon har også sett på effekter av eierskifte; sett under ett har bedrifter med eierskifte 5 prosent høyere vekst i omsetning og verdiskaping enn bedrifter uten eierskifte.

Formuesskatten og arveavgiften har nok betydning for eier- og generasjonsskifter. Regjeringen har innført økt bunnfradrag, og som grunnlag for formuesskatten og arveavgiften har regjeringen innført en mer rettferdig og reell verdsetting av næringsseiendom. Endringene har en klar fordelingsprofil og gir lettelse for de fleste. Endringene i arveavgiften medførte at mellom 90 og 95 prosent av alle avgiftspliktige fikk lavere arveavgift. Av hensyn til gjennomføring av generasjonsskifter i mindre familieforetak, bevarte regjeringen deler av aksjerabatten for ikke børsnoterte aksjer og andeler ved beregning av arveavgiften. Regjeringen har også utvidet den rentefrie avdragsordningen for generasjonsskifte i familiebedrifter fra 7 til 12 år, og slik at den omfatter alle bedrifter. Det legger til rette for eierskifte og generasjonsskifte i bedrifter i Norge.

9.3 Fremtidig satsing på eierskifte

Flere²¹ mener at behovet for eierskifter vil øke i årene fremover fordi en økende andel av befolkningen blir eldre. Dette kan bety at vi i Norge de neste ti årene kan oppleve at over 40 prosent av bedriftene skifter eier. Undersøkelsen "Eierskifter i norske bedrifter"²² antyder at 120 000 bedrifter kan stå foran et eierskifte de neste ti årene.

Det antas at når levealderen øker vil bedriftseiere også ønske å være eiere lenger. Det kan videre antas at eierskap i større grad profesjonaliseres, slik at behovet for nye eiere avtar. Omfanget vil sannsynligvis variere etter næring ettersom eldre personer gjerne er underrepresentert i noen næringer, som for eksempel IKT, og overrepresentert i mer tradisjonelle næringer.

²¹ Blant andre Menon i ovennevnte rapport

²² S. Ovesen og G. Samdal (2006): Eierskifter i norske bedrifter. Kunnskaps-parken Bodø.

Fødselstallene var store i de første tiårene etter andre verdenskrig. I årene som kommer vil mange i denne generasjonen ønske å avvikle eller selge sin virksomhet. Virkningen kan være en økning i bedrifter som kommer for salg.

Menonrapporten dokumenterer at nye eiere bringer inn ny energi og vekst i bedriften. Derfor er det viktig å legge til rette for at slike eierskifter kan skje på en god og enkel måte, slik at vi sikrer innovative og trygge arbeidsplasser og høy verdskaping i små og mellomstore bedrifter.

Dyktige eiere og ledere søker å håndtere risiko og usikkerhet på en god måte. Finanskrisene har vist viktigheten av dette. Dyktige eiere og ledere søker i samarbeid med de ansatte å være forberedt på forandringer gjennom å styrke omstillings-evnen og også skape endringer gjennom innovasjon.

Gode tider med økonomisk vekst, eller forventninger om det, vil kunne gjøre det mer attraktivt å være bedriftseier. Motsatt kan nedgangstider gjøre det mindre attraktivt å være bedriftseier.

Den økonomiske utviklingen påvirker også tilgangen til finansiering, noe som ofte utgjør et sentralt element ved eierskifte. Stor usikkerhet om den økonomiske utviklingen kan derfor føre til at eierskifter utsettes og omfanget av eierskifter reduseres i en periode.

Endringer i rammevilkår kan også påvirke antallet eierskifter. Særlig vil eventuelle endringer i skatte- og/eller avgiftsregelverket kunne ha betydning for omfanget av eierskifter.

Ut fra et verdiskapingsperspektiv viser undersøkelser at eierskifter ikke bør utsettes for lenge. Derfor er det viktig å motivere bedriftseiere til å starte eierskifteprosessen i tide.

Bedre tilgang til informasjon kan gjøre at bedriftseiere tidligere blir bevisste på muligheten for et salg og gjøre selve prosessen mer oversiktlig og gjennomførbar. Det kan på sikt føre til at flere eierskifter blir gjennomført og på et tidligere tidspunkt enn i dag.

Det har vært lite offentlig informasjon tilgjengelig om eierskifter. All informasjon rettet mot næringslivet skal nå gjøres tilgjengelig gjennom Altinn. Skifte av eier i en bedrift innebærer omfattende og komplekse prosesser, både i forkant av et salg og ved gjennomføringen av et salg. Dette gjelder også for små og mellomstore bedrifter. Næringslivet har etterlyst en oversikt over temaer og problemstillinger som regelmessig oppstår i salgsprosesser.

Eierskiftealliansen i Oslo og Akershus består av NHO, HSH, Bedriftsforbundet, Akershus fylkeskommune, generasjons- og eierskiftesenter (Gess.no), Nordea, Sparebank 1 og Fokus bank. Allianzen har som mål å sikre den samfunnsmessige gevinsten ved fremtidig verdiskaping i eksisterende SMB som står foran et generasjonsskifte eller salg av bedriften. Allianzen jobber for å øke bevisstheten og kunnskapen hos eiere av SMB om oppgaver og utfordringer ved eierskifte og å redusere risikoen for at levedyktige bedrifter med vekstpotensial nedlegges.

I en pilotfase fra 2008 til 2010 har alliansen blant annet etablert eiernettnettverk, arrangert møteplasser mellom eiere og potensielle kjøpere og publisert relevant informasjon på internett.

Gjennom støtte fra blant annet Nærings- og handelsdepartementet blir prosjektet nå sikret og utvidet til å omfatte Akershus, Oslo og Østfold. Allianzen vil i nær fremtid utarbeide analyser som vil kunne gi svar på hvor stor andel av den totale regionale verdiskapingen som har sin opprinnelse fra små bedrifter der eier er 55 år eller eldre.

Prosjektet omfatter også informasjonsarbeid til gründere om at kjøp av en liten bedrift kan være et godt alternativ til å starte selv.

9.4 Tiltak

- Regjeringen vil bidra til å utvide prosjektet Eier-skapsalliansen til å omfatte flere fylker enn i dag.
- Regjeringen vil fremme tiltak som øker kunnskapen om eierskifter og innsikten i problemstillinger ved eierskifter til nytte for både selgere og kjøpere av bedrifter.
- Regjeringen vil at informasjon om eierskifter skal være tilgjengelig på offentlige nettsteder. Målsetningen er at informasjon om eierskifte, herunder praktiske råd om kjøps- og salgsprosesser skal bli en del av informasjonen i Altinn.
- Regjeringen vil vurdere næringslivets innspill om at det er behov for egne markedsplasser for kjøp og salg av virksomheter. Det vil bli vurdert om det offentlige kan bidra til en elektronisk markedsplass for kjøpere og selgere av næringsvirksomhet.

Kapittel 10

OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

10.1 Leveranser til offentlig sektor

Bakgrunn

Årlig anskaffer offentlig sektor varer, tjenester og bygg og anlegg for store summer. I 2010 ble det anskaffet for 381 milliarder kroner, inkludert oljesektoren, hvilket utgjør om lag 15,1 prosent av BNP. Uten oljesektoren er summen for samme år 316 milliarder kroner. Offentlig sektor representerer dermed et stort marked, og målet er å få flere små og mellomstore bedrifter til å delta i konkurransen om kontrakter i denne sektoren.

Økt oppdragsmengde har ikke bare betydning for den enkelte bedrift, men også for verdiskapingen totalt. At flere små bedrifter deltar i konkurranser og blir tildelt oppdrag kan føre til at flere opplever økt vekst og utvikling, og at flere bedrifter overlever.

Økt deltagelse fra SMB kan også fremme innovasjon og således ha positive effekter også for oppdragsgiverne.

I Norge, hvor en regner med at mer enn 90 prosent av potensielle tilbydere er SMB, er det spesielt viktig å legge til rette for at disse kan konkurrere om offentlige kontrakter både nasjonalt og internasjonalt. Å få oppdrag fra det offentlige kan for mange bedrifter utgjøre en viktig del av inntjeningen.

Det offentlige skal opptre som en profesjonell innkjøper og sørge for at fellesskapets penger forvaltes på en god måte. Offentlige anskaffelser er regulert gjennom Lov om offentlige anskaffelser fra 1999, forskrift om offentlige anskaffelser av 7. april 2006 nr. 402 og i forskrift om innkjøp i forsyningssektorene av 7. april 2006 nr. 403.

Forskriften sier at konkurranser over kr. 500 000 eksklusive merverdiavgift skal kunngjøres i kunngjøringsbasen Doffin. Det er ikke kunngjøringsplikt for konkurranser under denne verdien. Det var 15 000 kunngjøringer på Doffin i 2009, og hoveddelen av disse var for oppdrag over 500 000 kroner.

SSB utarbeider årlig statistikk over offentlige innkjøp. Utviklingen viser en økning i verdi i offentlige innkjøp i de senere årene (se figur 9.) Tabellen inkluderer oljesektoren som er underlagt en såkalt "alternativ prosedyre" i forsyningsforskriften med generelle prinsipper for inngåelse av kontrakter, men uten en kunngjøringsplikt.

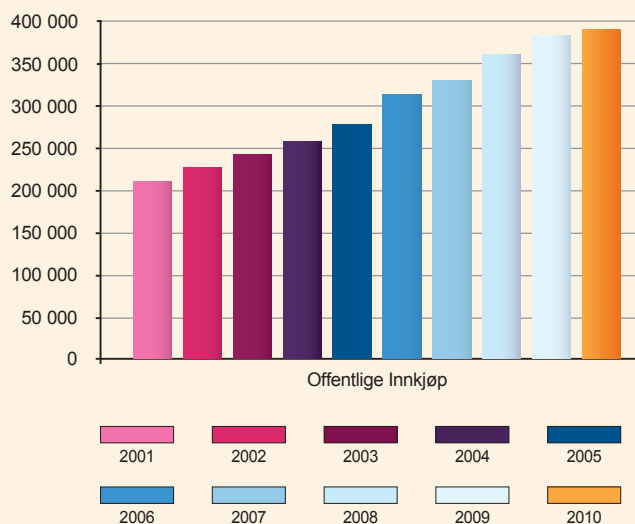
Regelverket setter i utgangspunktet ikke begrensninger for små bedrifters deltakelse. Mer kunnskap og bevissthet hos oppdragsgivere antas å kunne medføre at små bedrifter i større grad gis reell mulighet til å delta i konkurranser om offentlige anskaffelser.

Når anskaffelser foretas, må størrelsen på konkurransene og kontraktene vurderes. Større kontrakter kan gi gevinster. I andre tilfeller kan det offentlige, ved å dele opp anskaffelser, oppnå både større konkurranse og lavere priser på sin anskaffelse. Muligheten for å dele opp i mindre kontrakter er regulert i lov om offentlige anskaffelser.

Store anskaffelser kan deles opp i flere delkontrakter, eller det kan opplyses om at det er anledning til å gi tilbud på deler av anskaffelsen. Dette gjelder særlig når det offentlige går sammen på oppdragsgiversiden, slik at anskaffelsene blir spesielt store og omfattende.

Man kan også stimulere tilbyderne/SMB til å samarbeide om større kontrakter, så lenge dette ikke er i strid med konkurranselovgivningen. Et viktig premiss er at oppdragsgiver må unngå binding til spesifikke leverandører, og at oppdeling i mindre kontrakter kan gjennomføres hvis det gir bedre konkurranser.

Offentlige innkjøp (mill. kr) etter tid og statistikkvariabel.
Offentlige innkjøp i alt (A + B). Innkjøp i alt.

Figur 9. Utviklingen av det totale omfanget av offentlige anskaffelser (kilde: SSB)

Elektroniske innkjøpsløsninger og bruk av elektronisk faktura kan frigjøre milliardbeløp i offentlig sektor.

Både næringslivet og offentlig forvaltning vil tjene på at innkjøpsprosessene effektiviseres.²³ Regjeringen har etablert Ehandelsplattformen (www.anskaffelser.no/e-handel/) for å legge til rette for økt elektronisk handel mellom offentlige kjøpere og deres leverandører.

Det er etablert en funksjonalitet kalt **Åpen markeds-plass**. Leverandører gis her mulighet for å laste opp en elektronisk katalog og før en konkurranse blir avholdt, kan de vise denne til offentlige kjøpere som er tilknyttet Ehandelsplattformen. For en lav kostnad kan leverandøren bli synlig for 134 offentlige virksomheter spredd over hele landet (kommuner, fylkeskommuner, helseforetak, universiteter, høyskoler og statlige virksomheter). Bruk av åpen markeds-plass kan være med på å øke konkurransekraften til SMB.

De norske reglene om offentlige anskaffelser er i stor grad utformet med bakgrunn i EUs regelverk. EU arbeider med modernisering av anskaffelsesdirektivene blant annet for å forenkle og fremme SMBs mulighet til å vinne offentlige kontrakter. EU-Kommisjonen la frem forslag til endrede direktiver i 2011.

23 "Det gode innkjøp". St.meld. nr. 36 (2008 – 2009)

Etter at EU eventuelt har vedtatt nye regler, må Norge gjennomføre dette i det nasjonale regelverket. I den forbindelse vil regjeringen også vurdere behovet for endringer i den delen av anskaffelsesregelverket som ikke følger av Norges internasjonale forpliktelser.

10.2 Utfordringer for SMB ved leveranser til offentlig sektor

Det er flere grunner til at SMB ikke deltar i offentlige konkurranser i like stor grad som store bedrifter.

— Krav til leverandør

Det forekommer at oppdragsgivere stiller krav til tilbyderne som ikke samsvarer med kontraktens størrelse, eksempelvis hender det at listen legges unødvendig høyt i kravene som stilles til økonomi. At det stilles strenge økonomiske krav i forholdsvis små og kurante anskaffelser, kan ekskludere små bedrifter fra deltakelse i konkurransen. Risiko for urimelige betalingsbetingelser eller urimelig overføring av risiko på leverandøren, kan føre til at flere virksomheter ikke våger å delta i konkurranser om offentlige oppdrag.

Leverandører opplever fra tid til annen at kontraktsvilkår fremstår som ubalanserte og i vesentlig grad forrykker risikofordelingen i kontraktene. Norsk næringsliv har flere ganger tatt opp det de mener er urimelige og ubalanserte kontraktsbetingelser i forbindelse med offentlige oppdrag.

— Størrelse på kontrakter og økt bruk av rammeavtaler

Noen kontrakter er så omfattende at SMB ikke har kapasitet til å påta seg oppdraget alene og leverer derfor ikke tilbud. For små bedrifter kan sentralisering av innkjøpsvirksomhet og bruk av større rammeavtaler være problematisk fordi bedriftene alene ikke har ressurser til å være med å konkurrere.

Ved anskaffelser bør staten vurdere om det er mest hensiktsmessig å inngå større rammeavtaler eller om det også er hensyn som taler for å benytte enkeltstående anskaffelser. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD) har bestilt og mottatt en utredning om hvilken effekt økt samordning av offentlige innkjøp har på leverandørmarkedet, og om innkjøpsprosessene blir forbedret.

De konkurransemessige konsekvensene på leverandørsiden er også gjennomgått. På bakgrunn av denne utredningen vil det bli vurdert å iverksette tiltak for økt samordning av anskaffelser. I Danmark er Statens & Kommunenes Indkøbs-Service (SKI) etablert, som med rammeavtaler dekker hele offentlig sektor. Tilsvarende ordning gjelder i Sverige.

Sentralisering av innkjøp og bruk av rammeavtaler vil ofte være ressursbesparende for den offentlige innkjøper. For de mindre og små bedriftene vil dette imidlertid kunne være problematisk ettersom de sjelden har ressurser alene til å konkurrere om de store kontraktene.

Etter regelverket kan oppdragsgivere ikke favorisere lokale leverandører ved en anbudskonkurranse. Derimot kan de dele opp kontrakten slik at flere små bedrifter får mulighet til å delta i konkurransen.

Delanskaffelser kan føre til større fleksibilitet og mulighet for avtaler som er bedre tilpasset den enkelte virksomhets behov samtidig som små og mellomstore bedrifter får større mulighet til å konkurrere. Alternativt kan flere leverandører samarbeide om en kontrakt og dermed kunne gi tilbud. Tilretteleggingen skal skje innenfor regelverkets rammer om effektive innkjøp i offentlig sektor.

— Kompetanse og informasjon

Små bedrifter har ofte ikke ressurser til å følge med på alle nettstedene og lokalaviser hvor kunngjøringer publiseres, og de får dermed ikke kjennskap til offentliggjøringer.

På Doffin er det etablert en tjeneste for frivillig kunngjøring av anskaffelser som ikke er kunngjøringspliktige, det vil si som er under den nasjonale terskelverdien på 500 000 kroner. I dag kunngjør mange offentlige oppdragsgivere informasjon om mindre kontrakter på egne hjemmesider og i lokalavisene i stedet for å bruke Doffin.

Mangel på kunnskap hos innkjøpere og leverandører om lov og prosedyrer gjelder ikke spesielt for små bedrifter, men kan være en større utfordring for disse på grunn av liten kapasitet til å sette seg inn i regelverk.

Det offentliges arbeid i forkant av anskaffelsesprosessen med sikte på et helhetlig vurderingsgrunnlag i forkant representerer et viktig bidrag til leverandørene.

Av initiativ som fremmer leverandørutvikling kan nevnes håndboken for grønne og sosiale leveransekjeder som er laget av Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) på oppdrag fra Miljøverndepartementet.

Mangel på kunnskap gjør at mange oppdragsgivere er tilbakeholdende med å ha kontakt med leverandører for å unngå å komme i konflikt med regelverket.

Det er ofte mangel på kunnskap i offentlig sektor om hva bedriftene kan tilby av produkter og tjenester. Bedriftene på sin side kan mangle kunnskap om offentlige oppdragsgivers behov i de kommende år. Det er i dag få møteplasser hvor det offentlige som kunde møter leverandørene for gjensidig informasjonsutveksling og for å diskutere fremtidige anskaffelser.

Møteplasser kan bidra til leverandørutvikling, så vel som tidlig behovsavklaring og effektivisering av anskaffelsesprosessen. For SMB kan møteplasser være viktig når de skal planlegge og velge hvilke konkurranser de skal delta i.

Rammebetingelser

Regjeringen er opptatt av at konkurransen om offentlige oppdrag skal gjennomføres på en måte som både tjener oppdragsgiver og leverandører. Dette vil øke sjansene for å få tilbud fra seriøse og ansvarsbevisste leverandører og bidra til en vellykket gjennomføring av oppdraget.

Små bedrifter har ofte liten innflytelse på utformingen av betingelsene i standardkontrakter i offentlig sektor. Her ligger det en utfordring i å tilpasse standardkontraktene så hensynet til små og mellomstore bedrifter ivaretas i større grad.

Statistikk

Datagrunnlaget og statistikk for offentlige anskaffelser gir begrenset kunnskap om totale innkjøpsvolum, hvem som kjøper, hva som blir kjøpt og fra hvilke leverandører. Det er derfor behov for et bedre datagrunnlag. For eksempel er det ønskelig å få vite hvor stor andel av den totale leveransen SMB bidrar med.

Det er igangsatt et arbeid med å forbedre informasjonen knyttet til offentlige innkjøp. Det er spesielt to forhold det er ønskelig å få bedre informasjon om.

Hvilke kontrakter offentlige oppdragsgivere har inngått, med hvem og til hvilken verdi offentlige virksomheter årlig anskaffer. Prosjektet er i en tidlig fase, og det er ikke tatt standpunkt til hvilke data som skal innhentes eller hvordan informasjonen kan innhentes.

10.3 Tilrettelegging for smb ved offentlige innkjøp

Det er behov for å øke informasjonsarbeidet rettet mot offentlige tilbydere om fordelene av å bruke denne muligheten og bidra til å spre informasjon om beste praksis og også øke kompetansen hos offentlige oppdragsgivere om denne muligheten. Kunngjøring i lokalavis og eget nettsted som er den mest brukte måten i dag, bør komme i tillegg til kunngjøringen i Doffin.

Det er under utvikling en ny versjon av Doffin, og i den forbindelse vil det bli sett på løsninger som vil gi bedre data- og statistikkgrunnlag om offentlige anskaffelser. Det er blant annet ønskelig å kunne ta ut statistikk fra Doffin om antall kontrakter og typer kontrakter som går til SMB-markedet, samt over tid følge utviklingen generelt. Det bør også arbeides med å utvikle andre kilder for datainnhenting.

Fra næringslivet er det påpekt at bruk av kontraktstandarder vil bidra til at kontraktsbetingelsene er forutsigbare og troverdige for leverandørene. For å øke bruken av standardiserte kontrakter er det behov for å utvikle flere standardavtaler. Fornyings- og administrasjonsdepartementet oppfordret i 2009 offentlige oppdragsgivere om å bruke standardkontrakter. (<http://www.difi.no/statens-standardavtaler-ssa>)

For bedrifter som skal delta i offentlige anbudskonkurranse er det viktig at risikofordelingen i kontraktene er balanserte. Regjeringen vil at det offentlige ikke skal bruke kontraktsklausuler som fremstår som urimelige og ubalanserte. Der det finnes fremforhandlete og balanserte kontraktsstandarder skal disse som hovedregel benyttes.

Det er behov for å intensivere informasjonsarbeidet rettet mot offentlige oppdragsgivere generelt og også informasjon rettet mot ledere i offentlige virksomheter om hvilket handlingsrom som ligger i regelverket når det gjelder mulighet til å dele opp kontrakter mv. Informasjon vil bli gitt på www.anskaffelser.no og i annen informasjon og veiledning om regelverk og beste praksis.

■ Eksempel

Eksempel hvor dialog er brukt som virkemiddel: En kommune skulle ha en ny avtale om asfaltering. De lokale leverandørene hadde ikke levert tilbud i tidligere konkurranser. Denne gang ble lokale leverandører invitert til et møte hvor kommunen informerte om den offentlige innkjøpsprosessen. Kommunen bidro til å bygge opp kompetansen om offentlige innkjøpsprosedyrer og ned terskelen for innlevering. Flere tilbud ble levert denne gang enn tidligere, og for første gang var det en lokal tilbyder som vant anbudet (asfalt på fylkesveier).

Det er også behov for å veilede små og mellomstore leverandører slik at de får økt kunnskap rundt mulighetene for samordning hos leverandørene, samt økt bevissthet om hvordan innkjøper- og leverandøratferd kan påvirke markedet.

Å ha møteplasser for å skape kontakt mellom det offentlige og leverandører er viktig for at SMB skal kunne planlegge hvilke innkjøpskonkurranser de skal delta i. Ansvar for å etablere slike møteplasser må i første rekke påhvile bransjeorganisasjonene, NHO og oppdragsgiverne.

Det kan videre være behov for å få flere informasjonssider på www.anskaffelser.no om handlingsrommet for kommunikasjon forut for en anskaffelse. Offentlige oppdragsgivere vil også bli oppfordret til å bruke forhåndskunngjøring av fremtidige planer, for eksempel ved å kunngjøre planlagte anskaffelser for neste år.

10.4 Strategi for økt innovasjonseffekt av offentlige anskaffelser

For å oppnå en varig og generell forbedring av innkjøpspraksis vil regjeringen legge frem en strategi for økt innovasjonseffekt av offentlige anskaffelser. Hvis offentlige innkjøp innrettes slik at det de i større grad resulterer i innovative løsninger, kan dette bidra til økt verdiskaping på tre måter:

- økt verdiskaping i næringslivet,
- bedre tjenester til innbyggerne
- innsparing for det offentlige ved at varer og tjenester leveres bedre og mer effektivt

I strategien vil regjeringen gjennomgå de viktigste utfordringene, og foreslå tiltak for å møte dem. Det er viktig at anskaffelser er et strategisk virkemiddel i offentlige virksomheters utviklingsarbeid.

Videre det viktig at næringslivet er engasjert i offentlig sektors utviklingsbehov på dette området. Det er viktig at innkjøperne har redskapene og kompetansen de trenger. Et av målene er å bidra til større grad av konkurranse gjennom å legge til rette for at det blir flere potensielle leverandører til krevende anskaffelser

10.5 Tiltak

- Regjeringen vil legge frem en strategi for økt innovasjonseffekt av offentlige anskaffelser.
- Regjeringen vil stimulere til økt bruk av muligheten til å kunngjøre anskaffelser under 500 000 kroner.
- For å ivareta SMB-perspektivet i Doffin skal Difi konsultere små bedrifter ved utarbeidelsen av den nye kravspesifikasjonen om portalen. Det er bestemt å lage et eget skjema for markedsundersøkelser.
- I den nye Doffin-løsningen vil Difi vurdere løsninger som vil gi bedre data- og statistikkgrunnlag om offentlige anskaffelser, herunder antall kontrakter og typer kontrakter som går til SMB-markedet.
- Regjeringen vil at Difi skal lage flere standardavtaler til bruk for offentlige innkjøpere. En del av tiltaket er å klargjøre innholdet i dagens standardavtaler (SSA).
- Regjeringen vil utvikle kontraktsmaler som offentlige oppdragsgivere som hovedregel skal bruke slik at bedrifter som deltar i offentlige anbudskonkurranser skal møte balanserte kontrakter.
- Regjeringen vil gi Difi i oppdrag å iverksette informasjons- og kompetansehevende tiltak for offentlige oppdragsgivere om hvilke muligheter som finnes innenfor regelverket. Det gjelder muligheten for å dele opp oppdrag i flere konkurranser, samarbeid om større oppdrag, avveie hvilke økonomiske krav som bør stilles, og fordeling av risiko i den enkelte kontrakt.

- Regjeringen vil gi Difi i oppdrag å gjennomføre nye informasjons- og kompetansehevende tiltak rettet mot små og mellomstore leverandører for å øke kunnskapen rundt mulighetene for samordning hos leverandørene og utarbeide maler tilpasset SMB.

Et eksempel er forpliktelseserklæring for å lette samarbeid mellom SMB om inngivelse av tilbud og hvordan få tilgang til tilbud. Tiltaket vil bli gjennomført i samarbeid med NHO og Innovasjon Norge som har et program for SMB.

- Regjeringen vil at Difi skal informere oppdragsgivere om rammene lovverket setter for informasjon til markedet om fremtidige anskaffelser.
- Regjeringen vil at Difi skal bidra for SMB, i samarbeid med offentlig sektor og operatøren av Ehandelsplattformen. Det er en målsetting for tiltaket at bruken av elektroniske kataloger øker og digitale handelsprosesser blir førstevalg for partene.

A woman with a large, curly afro hairstyle is sitting at a desk. She is looking directly at the camera. In front of her is a laptop and a tablet. A hand is visible on the tablet. The background is a plain wall with a small light fixture.

Kapittel 11

INDUSTRIELLE RETTIGHETER

11.1 Beskyttelse av rettigheter

For bedrifter som investerer i å frembringe innovasjoner er det å sikre seg og utnytte rettighetene til innovasjonene viktig for å skape verdier for seg selv.

Målet er at små og mellomstore bedrifter søker beskyttelse av sine rettigheter der det er av betydning for bedriftens utvikling. For noen bedrifter kan rettigheter til et enkelt varemerke eller design være viktig for å unngå andres misbruk av bedriftsnavnet, logoen eller designet. Selve ideen bak det å ha et system med immaterielle rettigheter er å øke bedriftenes muligheter til å sikre seg lønnsomhet fra sin investering i innovasjon og markedsføring av særpregede produkter og tjenester.

OECD beskriver i sin Innovasjonsstrategi fra 2010 at bruken av immaterielle rettigheter er spesielt viktig for SMB ettersom disse ofte ikke har de samme mulighetene som store bedrifter til å sikre sine immaterielle verdier gjennom bruk av hemmelighold, markedsdom eller strategiske allianser.

For samfunnet er muligheten til å beskytte immaterielle verdier viktig fordi det gir bedriftene et større insentiv til å bruke ressurser på innovasjon. Dette kan være med på å legge grunnlaget for fremtidig innovasjon som vil føre til økt verdiskaping og velferd.

Bedrifter som ivaretar sine immaterielle rettigheter, kan ha et fortrinn i forhandlinger med potensielle investorer, ved at de viser at de faktisk rår over den egenutviklede teknologien sin. Patenter kan være et forhandlingskort eller til og med en handelsvare som kan gi inntekter.

For å oppnå lønnsom innovasjon og økt verdiskaping generelt, er det viktig å øke små bedrifters bevissthet og kunnskap om industrielle rettigheter som patent, varemerke og design. Det er også viktig å sørge for at veilednings- og rådgivningstjenester er tilpasset små bedrifters behov.

Uten tilstrekkelig oppmerksomhet om temaet og kunnskap om hvordan immaterielle verdier kan sikres og utnyttes, kan mange bedrifter gå glipp av inntjening og i verste fall miste sitt eksistensgrunnlag. Det er derfor viktig å ha politisk fokus på temaet, og regjeringen vil legge frem en stortingsmelding om industrielle rettigheter.

11.2 Industrielle rettigheter – dagens politikk

Det er hovedsakelig for innovative bedrifter som kan omtales som vekst- og eksportorientert at særlig patenter, men også andre industrielle rettigheter, har størst betydning. For såkalte levebrødsbedrifter er beskyttelse av patenter oftest mindre relevant enn for bedrifter hvor innovasjon er et drivende sentralt element i deres forretningsstrategi. For disse bedriftene kan imidlertid stedet beskyttelse av design eller varemerker være av betydning.

De høyinnovative bedriftene driver ofte teknologibasert virksomhet og er bygget opp rundt én forretningsidé eller én produktgruppe, som er bedriftenes største aktivum [jfr. bare én idé/produktgruppe]. Slike bedrifter står for en overveiende andel av små bedrifters søknader om patent, designrettigheter og varemerkeregistrering.

Innovasjonsmeldingen (St.meld. nr. 7 (2008-2009) Et nyskapende og bærekraftig Norge) la frem regjeringens politikk for immaterielle rettigheter. Her sies det at det sentrale målet er å legge til rette for at norsk næringsliv bedre utnytter det verdiskapingspotensialet som en god, bevisst håndtering av immaterielle verdier og rettigheter gir.

■ Immaterielle verdier og industrielle rettigheter - begrepsavklaringer

Immaterielle verdier er en samlebetegnelse for verdier som ikke har fysisk substans. Dette kan være oppfinnelser, varemerker, design, produksjonsprosesser, fremgangsmåter, databaser, ulike typer åndsverk, know-how og bedriftshemmeligheter.

Immaterielle rettigheter er immaterielle verdier som er beskyttet av lovhjemlede rettigheter. Samlebetegnelsen omfatter industrielle rettigheter og opphavsrett.

Opphavsrett er de rettighetene skaperen av et åndsverk har til verket og nærstående rettigheter. Databaser omfattes av såkalt databasevern, som beskytter investeringen som er lagt ned for å bygge opp databasen. Databasevern anses som en del av opphavsretten, selv om databaser typisk er verktøy for forskning og næring, ikke typiske åndsverk

Industrielle rettigheter omfatter i hovedsak patenter, design og registrerte eller innarbeidede varemerker. De oppstår i all hovedsak ved at de registreres etter søknadsbehandling.

Politikken følger en tredelt tilnærming:

- Norge skal ha et oppdatert regelverk på området og være tilknyttet internasjonale avtaler som er sentrale for næringslivet.
- Det offentlige virkemiddelapparatets veiledning om industrielle rettigheter skal styrkes.
- Det skal iverksettes tiltak for økt bevissthet og kompetanse om industrielle rettigheter, blant annet bidra til at det utvikles et bedre undervisningsstilbud ved universiteter og høyskoler.

Norge har med virkning fra 1.1. 2008 sluttet seg til den europeiske patentkonvensjonen (EPC) og er medlem i den europeiske patentorganisasjonen (EPO). I tillegg er en ny varemerkelov trådt i kraft.

For å styrke håndhevingen av immaterielle rettigheter har Justisdepartementet nylig hatt på høring et forslag til en tiltakspakke. Fra Kulturdepartementet har tilsvarende tiltak på opphavsrettsområdet vært på høring. De foreslåtte tiltakene for forbedret håndheving av immaterielle rettigheter vil bringe Norges regelverk fullt på høyde med de EU-medlemslandene som er kommet lengst.

Nærings- og handelsdepartementet vil legge frem et forslag til en ny patentstyrelov i 2012. Parallelt foregår det en utredning i regi av Justisdepartementet vedrørende pantsetting av immaterielle rettigheter.

Når det gjelder virkemiddelapparatets krav til styrket veiledning har Patentstyret fått i oppdrag å gå inn i en aktiv dialog med Norges Forskningsråd og Innovasjon Norge for å øke etatenes kompetanse om industrielle rettigheter og å utdype samarbeidet om bedre veiledning og rådgivning til kundene, spesielt SMB.

Det er ikke et generelt mål at bedriftene selv skal ha ekspertkunnskap om bruk og kommersialisering av industrielle rettigheter. Det er derfor viktig at det eksisterer lett tilgjengelige, rimelige og gode tilbud om veiledning og rådgivning både fra det offentlige virkemiddelapparatet og det private markedet.

For å oppnå dette, er det nødvendig å utdanne flere fagpersoner innenfor industrielle rettigheter ved norske universitet og høyskoler. Nærings- og handelsdepartementet har i fellesskap med Kunnskapsdepartementet bevilget i undertkant av 2 millioner kroner til utvalgte utdanningsinstitusjoner til utvikling av utdanningstilbud i feltet forvaltning av immaterielle rettigheter.²⁴

Søknadsaktivitet blant SMB i Norge

Det finnes lite data som viser hvor mange SMB som ikke søker beskyttelse av og utnytter sine industrielle rettigheter, og lite data som forklarer årsakene til dette. Tall fra Patentstyret viser imidlertid at norske SMB i internasjonal sammenheng inngir relativt få norske og internasjonale patentsøknader.²⁵

Den relativt lave patenteringsaktiviteten i Norge kan til dels forklares med at det i Norge finnes få bedrifter som opererer i typiske høyteknologinæringer, og til dels med Norges tiltredelse til den europeiske patentkonvensjonen EPC.

Videre, som Patentstyrets undersøkelser indikerer, søker noen SMB ikke rettighetsbeskyttelse fordi de mangler kompetanse om hvilke immaterielle verdier som finnes i bedriften og hvordan de skal utnytte dem.

Tall fra patentstyret

Antallet søknader om patent, varemerke og design til Patentstyret gir en indikasjon på omfanget av industrielle rettigheter i Norge. Oversikten for 2010 er som følger:

Patentsøknader:	1813
Varemerkesøknader:	13694
Designsøknader levert til Patentstyret:	629

Mange av disse søker ikke om rettigheter blant annet fordi de tror at de uansett ville mangle kompetanse og ressurser til å lykkes med å håndheve sine patenter mot ressurssterke konkurrenter.

Andre SMB har god kjennskap til mulighetene og kriteriene for patentbeskyttelse, men velger allikevel å ikke søke om patent. Årsakene kan være flere, enten at bedriften har valgt hemmelighold som strategi, benytter "open source" og rask produktssyklus som konkurransestrategi, eller avstår fra patentering fordi de mangler økonomiske ressurser til å forsvare og håndheve sine immaterielle rettigheter.

Patenter, offentlig finansiert FoU og tilgang på kapital

Det er synliggjort en sterk statistisk sammenheng mellom antall patenter og innovasjon. Jo flere egengenererte patentsøknader en bedrift har, jo mer innovativ er den som oftest. På samme måte er forskning og utvikling en forutsetning for at norske bedrifter skal utvikle ny teknologi og annen innovasjon med kommersiell verdi.

Ifølge OECD er det også en sammenheng mellom offentlig støtte til FoU og antallet patentsøknader. I 2009 sto bedrifter med under 50 ansatte for ca. 18 prosent av den industrielt finansierte FoU i Norge og ca. 12 prosent av offentlig finansiert FoU.

Det er også en positiv sammenheng mellom tilgang på kapital fra eksterne investorer og patenter. Når et selskap har fått patentbeskyttelse for sine innovasjoner, har en investor bedre sikkerhet for egne investeringer og vil være mer villig til å investere i selskapet.

²⁴ Følgende institusjoner fikk tildelt midler: NTNU, UIO, Universitetet for Miljø og Bioteknologi, Høyskolen i Buskerud og Høyskolen i Sør-Trøndelag.

²⁵ Patentstyrets årsrapport for 2009.

Patentstyret og Innovasjon Norge har nylig gjennomført større bedriftsundersøkelser om industrielle rettigheter. Undersøkelsene gir et samlet bilde av kunnskapsnivået og nåværende og fremtidig bruk av industrielle rettigheter blant norske bedriftsledere.

Det viser seg at det er mange småbedrifter som har dårlige kunnskaper om industrielle rettigheter, særlig varemerke og design, og at de har behov for tilpassede tjenester. Det er i den forbindelse viktig å presisere at det er en stor forskjell på det å kjenne til muligheten for å registrere rettigheter og det å ha kunnskap om hvordan de kan nyttiggjøre seg dette. Mange ser på rettigheter mest som et defensivt tiltak for å beskytte egne aktiva.

Det antas å være en forskjell mellom bedrifter som er levebrødsbedrifter og vekst- og innovasjonsbedrifter i kjennskapen til industrielle rettigheter. Vekst- og innovasjonsbedrifter antas å ha bedre kjennskap til muligheten for å registrere industrielle rettigheter og hvordan de kan utnyttes.

Kunnskap om industrielle rettigheter er viktig fordi den gjør bedrifter i stand til å gjøre viktige strategiske valg som kan ha betydning for bedriftens utvikling. Blant annet bør en person som skal etablere/har etablert en bedrift så tidlig som mulig kartlegge om andre har kommet i forkjøpet når det gjelder bedriftens teknologi, navn, logo eller design av produkter. Søknad om beskyttelse av egne industrielle rettigheter vil også være viktig for å sikre seg mot at andre misbruker eller kopierer en bedrifts rettigheter.

Beskyttelse av bedriftenes immaterielle verdier vil få enda større betydning for bedrifter som opererer i konkurranseutsatte markeder i fremtiden. Kunnskap blir en stadig viktigere innsatsfaktor i næringslivet, og antallet bedrifter som baserer seg på utvikling av kunnskap, kompetanse og utvikling av nye teknologiske løsninger vil sannsynligvis bare øke.

For SMB er det viktig å ha kunnskap om og å sikre og forvalte egne industrielle rettigheter, enten det er gjennom patent, varemerke eller design. I praksis vil det ofte si å få hjelp til å kartlegge hva som bør registreres og hvilke rettigheter som gir bedriften potensielle konkurransefortrinn.

Videre trenger en rekke SMB hjelp til å utarbeide en egnet strategi for sikring og utnyttelse av bedriftens immaterielle verdier, og en plan for hvordan den skal implementeres og håndheves. Patentstyret og Innovasjon Norge tilbyr i dag tjenester som hjelper bedriftene med dette.

Vi mener at det er synliggjort at en rekke SMB mangler kompetanse om rettighetsbeskyttelse og hva rettigheter kan brukes til og derfor avstår fra å søke patent. Undersøkelser foretatt av Patentstyret og Innovasjon Norge i samarbeid med Perduco AS viser blant annet at få SMB har lisensavtaler, både om inn- og utlisensiering. Dette kan indikere at bedriftene har for lite kunnskap om hvordan rettighetene kan benyttes offensivt for å styrke bedriftens konkurranseevne og lønnsomhet.

Også for varemerke og design er det i dag et behov for mer kunnskap, særlig til levebrødsbedriftene.

11.3 Tiltak

- Regjeringen vil legge frem en stortingsmelding om industrielle rettigheter. Meldingen vil inneholde tiltak som bør iverksettes for å legge forholdene enda bedre til rette for norsk næringsliv, herunder legge føringer for en videre utvikling av Patentstyrets rolle som et nasjonalt kompetansesenter.
- Regjeringen vil forbedre informasjon og veiledning om industrielle rettigheter på Altinn. Det er viktig å få informasjon om muligheten til og betydningen av å søke varemerke og designbeskyttelse tidlig i en bedrifts liv. Dette gjelder for eksempel i forbindelse med registrering av bedriften i Brønnøysundregistrene.
- Regjeringen vil fortsatt be det offentlige virkemiddelapparatet og underliggende etater om å prioritere kunnskapsoppbygging, tjenestetilbud og veiledning på dette feltet.

Utgitt av:
Nærings- og handelsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: K-0719 B
Design/layout: Konsis Grafisk
Trykk: Departementenes servicesenter
03/2012 – opplag 200